ग्रं
२

धर्मादुकहीये केशयोगकहिइये परोपकारीकइये पितामातागुरुपचोभक्तकइये मोटापुरुषवेश्या
लोकइये। श्लो॰ सभवानूवतरोमंनवलश्लोयेनकेनचिपिडास्यात्प्रथमेवर्षेरतियेग्निभयंरि एगुरुत्पु
णावतरकइये संतोषिकइये सर्पतना वपनेविशेषितिकइये श्लो॰ वदनेपंचमेवर्षेषोडशेरक्तमधु
विस्तुविकाभयंविषासममेनवमेवाश्चा दशमेकुपिरोगहादशेपतनंतरो ९ सचाग्रषोडशोपिति
पिगवैकोनविंशके पंचविंशत्मितेसाधान भयमवतिनिश्चितम् ॥ त्रिषन्मितेतनयापिडाद्वात्रिशन्मि
तेपिस्त्रघातशानिभाकस्मरसहितंवुपिमासर १२ सोमग्रहेतीतेचेइयाणवमान्दकांरवकम् प्राय
जंतोविनिर्दिष्टमवयुएववनालुशान १३ मासमासेस्थितेपत्तेनवमाचमसेगादिने रोहिण्यांनिधन
जंततन्मानिःत्रघष्यते।।। इतिवर्षराशिकुंडलीसमाप्तः अथमिथुनराशिफलं आमिएंपाच
नरपातस्त्रीसाहहकरकः मिष्टान्नशिसुधितमक्तिन्नवाकचतुलेलावन् १ कुटुंववत्सलकामि
रतिकानकलाप्रियः सस्यावत्सोगोपिकामीनन्मयंप्रिपलवी २ वदनेपचमेवर्षेशोडशेरक्त

गे
१

ॐश्रीगणेशायनमः अथवाराणसीकुंडलीलिख्येतेश्चतिप्रणितंनिर्पातोशक्तिनम
निसंमतं एववेदहितंपन्त्रमेविस्तरमथोच्यते अथप्रमेषराशीफलं धनवान्
वानृवुशपरोपकरणोद्भूतः धर्मकर्मसमायुक्तोसम्मिलोराजवल्लभः अथजेष्ठ
स्थानेविषेमेषनाचेइमाहायेतेमेषफलजन्मपत्रीयेकइये धनवान्कइये पुत्रव
न्कइये उग्रमकुलिकरं परोपकारिकः धर्मिष्ठकइये क्रमेयुक्तकइये मार
स्वाचरणकइये राजानेवालोकइये प्रथमश्लोकः गुणाभिएमसततंदेवब्राह्मणपूजकः शिरो
व्रणाकुलोदानाऊनविसेवकप्रियः १ गुणोयुक्तकइयेदानकरणचाकइये सिनेवाकरवालाकइये
द्वितीयश्लोकद्विभार्यमवरेभिहवुपलोनितराभवन् प्रथमेसमसमेवर्षेत्रयोदशमीतेज्वर ४ एते
स्त्रिवेकहीये संवरकेलातडवुतेथिपाक्लोविसेपकइये चवलकइयेचाणे पेहले सातमे तेर
मेवर्षेपीडानावनीकइयेश्लोक २ षोडशेवासमदशावर्षेसंतानंचतिसांपता द्वाविसप्रमितेवर्षेश
स्त्रघातप्रजायते ५ सोलमे १९ सतरमेवर्षेपनिग्रावेपीडाकइये वाविसमेवर्षेकइलोडाथके

ॐ ३

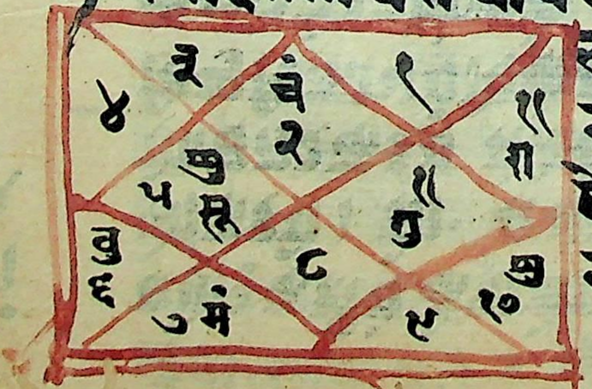
ये बालत्वं सारुविशायनीरक्षा बलिनोईये श्लो ९ आहतत्सुभवारिवेदशिति शरदांनृः वैशाखे
पक्षेवहादशांबुधवासरे मध्याह्नेहस्तनक्षत्रे नियोगिमत्रनिर्देशेन ७ एषुरुषशासमोसमजवाकृतो
के एतेवैशाखेमासशुक्लपक्षेद्वादशी १६ बुधवारेमध्याह्नेहस्तनक्षत्रयावेनेदाउस्मनुजाणावं सरे २
निसीपुनराशिकुंडलीसमासः ॥ अथककेराशिकुंडलीलिख्यते पशेपकार्यकर्मावसर्वसंग्रहन

नरः गुरुवानुगाणावानसाधुभक्तः पितैः क्रियाजितः परनाउपकार्यकर्ताक
इये सचनिवस्तसंग्रहकर्मावकेगुरुवानुकरये साधुभक्तः पितैः क्रियेउजिन श्लो
आगुवयथेभागेनिश्चामध्येखलीभवेत् तनीपेपमंससक्तक्लिर्षयात्रापराय
ण एषुरुषनेविघ्नेवेलेवर्षस्यपस्त्रिजाइये वर्षे यिजेयीपर्मकर्मेपुरुजा
इये मध्यवयेनीयेयाशायसासकजाये श्लोकः रेखानस्यभवेत्तनेत्ता
हेमध्यगासिनिवामोसेयिभर्यविद्याषिपरुक्रधरिपिडनं ३ एषुरुषनेकयासेउसी २

९

वागंकरये श्लोके ५ कायाखेयलापिवबिदेशासमनेरतः क्रशांगशिवगेमानिमभलत्तासंयुतः ५
कामकरबुंहापनेवावेवारक्रयाकरे प्रदेशानेविषेनवानिप्रास्यायणोककेकरये शरीरस्तकायलेवाउक
इये बालेवेलाकरये मदिमायेयुक्तकरये तेनोलत्तणासाराकरये श्लोक ८ बानापिकास्पभैरहे
वेदेशसंमिति आसस्यविनिर्देशेपकार्तिकस्यासितेतरे ७ पले सविरेवायुचणाकरये अत्रयामुसनो
निमस्वेरवेला ५ वर्षेकपावशुणेचरेचयेमोबरुः समुप्रमाणकार्तिकमासशुक्लपक्षबुधवारेनव
२०॥ मिदिनमायेराष्यायेशरिरेवयेनमस्यामें मषराशिकुंडलीसमासः अथ फललिख्यते वर्षेय

स्वतेजानूरक्तव्यकर्मस्तद्विविवर्जितः सत्यवागर्थ्येवानुभोगिकामिनिवचना
नुगः । तेजस्यादुंकहिये कर्मसुहियेहीनकहिये वाणीसमकएंयेम्पेपे
घामलोकमंपरमाणा भोगवानूकइये स्त्रिनीवुद्धियेचाले श्लोक बिर
स्यकेशिवमपरोपकारणोरतः पितमातगुरुणावभक्तोसमन्विवद्यभः श्रा

८

ज्यो ५

श्लोकः विंशाब्दे चैव नाशो ग्रहमिलितवशात्त्रानरसगर्वे शत्रुहन्ता च शीतरोगी
रोगमृत्युः १ एतानेर विंशाब्दज्ञाद्ययेतेमाथिलिलीरेखाज्ञाइये एतेसभावकोर्ये
ज्ञाइयेएतेरस्त्राणुवज्ञाइयेमस्तोवैकांरिशत्रुनेमाएतेमाथेरोगाके वोकोबणे
कोइनं मांखेवनसी श्लोकः भूमाद्भिपथमेववर्षेपंचमेहेतुमृताभयं सप्तमेवृक्षवधा
बाधा ल्पाणाभवंतिनिश्चितं ३ एषुरूपनेभूनप्यकीपेलवर्षपीडाज्ञाइये पांचमेश्र
ग्रीनोभयज्ञाइये सातमेव्याखीपीडाज्ञाइये कार १ विंशिस्थाप्यानारी श्ला॰ विंशविंकोक्तवापिगडाद्दशोधा
इकोस्य विंशतिरोमध्यसर्वे दुःकविंशाबपिडने ४ एतेबाबमेववर्षेपेटमांइरवेदि १ लगिस्थाशान्तमालम
इस्वे १ विंशमेववर्षेसर्वभयजाइये एतिविंशमिविसे श्लोकः अष्टाविंशतिनेनवर्षेपनवपवादमयाइवः हा
विंशमिनेनवकरवेपिपिडने ५ एषुरूपत्रिविंशमेववर्षेअकनेककांइथाबुझाइये एतवरोमममपीडाज्ञा
लीज्ञाइये श्लोकः नवार्दाविभागेनवानरस्मादिप्रभवः मज्ञालहमपाणानिम्नमसवादिवित्वल्कागः ६
एषुरूपनेसबभागेवाष्टरुस्मपयिइदेयाणुपवेविरुज्ञाइये स्त्रीशिल्पकापयाणमाबनाइये बोलनुमांबु।

जेमथं अष्टादशमाशां नकांरुक परिपीडनं ३ विंशसप्तमितेवर्षेपितृतापनिसज्जायते अष्टावि
शमितेवर्षेपिडास्यात्सम्भूतसमत मांगीदानवतोनिम्नसमपर्मपरायणः सभगविवषयाणुकोसी
तत्त्वप्रियोवदः ५ शास्त्रतस्तुभवादिवेदशितिशरदानरः वैशाखेशुक्लपक्षेचद्वादशांबुधवासरे
रे ६ मध्यानेहस्तनक्षत्रेनियोगिमतनिर्दिशेत् इदिमिथुनराशिकुंडलीसमाप्ते।जनाबुपनेविंशतिमि
केइवश्ला॰ वदनेपचमेवर्षेयाइशारकजेमथ अष्टादशमाशांनकांरुकपरिपिडन ३ एषुरूपने
विंषेवर्षपाचमेवाभेलमेरुपिरनीपीडाज्ञाइयेस्यागलभ्याडमेकांलेरोगमययानाइये श्लोक विंशस्य
प्तमितेवर्षेपिडानिसज्जायते अष्टाविंशप्रमितेवर्षेपिडस्यात्स्मनसूतना ४ एषुरूपनेविषे वरष
विंशमेपिडाबाणिशारेवाविजयवेसर्वईजा एतेअष्टाविंशमेवर्षेमस्त्रयेतस्य पीडायईज्ञाइये श्लो॰ भा
गीदानवतोनिम्नसन्मार्थमपरायणः सभगाविषयासक्तोगीतन्त्रमप्रियोवदः ५ एषुरूपनेविं मा
गवेभवनीइच्छाबाणिनाइये शुभ्रपशिलनाइये बोलनुमाबुयणे नहृथाडपर्मवेविषेतप्रसरजेर

जे ह्लतिपहेपंवमेलोवनेयथा: नवमेत्तु रनापिशनेमारशाम्मिनेपिच एषुरुषनेवह्लीनि पितजीनाहु लो
५ ईये एलेषा चमेशांलेषोश नवमेतेरमिलावलिपिश श्लोकः नघा चपंचदशा वषेसपंतोभयमादिशा
न् एकविंशत्सिलवर्षेभन नेष्टुत्तमिनिनः ५ वनेपनरमेवर्षमपेणाकिभयपयाघानोइये एकविंशमे
वर्षेकाइनाभयेक विंनेपनेनष्टुवेजोईवे श्लोकः अरण्येमशहवानिस्यातवर्षेविंशत्सितेधवं अस्मिमहभा

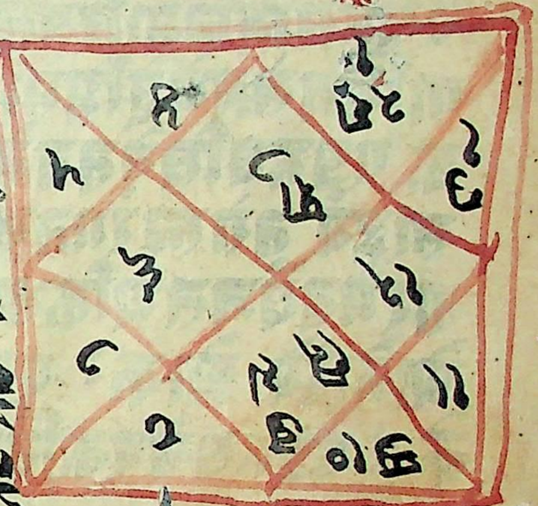
वेदाष्ठवंहेर्मामयहेतिने ६ एषुरुषनेअरण्यमाना हुंवाशुनोईये वर्षविंशस एनुया 13
पुष ८ वर्षेवनेलापेनच्छे नेमायाषु एपनयेवहेतिविरु शुभयहनोवेईनेनोया
हायनो श्लोकः वैमकुलनपोर्हवमानिधनेरविवाझेरे सितपुतीस्यनसतोकंम
कायमितिस्मृतं ७ एतेवनमाभवेकुलसपत्तनिन्नयोरहवीनेरविवासुरेसमयोगता
गतो इतिकन्याराशिकुंडलीसमाप्तः अथवलनाराशिकुंडलिलिख्यते माग्यमर्वेनले
वनेवलवेयहतमः मातिधमंपरश्चमावहमालियत्नाः १ एषुरुषमं [illegible] नेमारोवलसवंस
यहकरवालेनश्या मिज्जाविमारो धर्मकारनवेविधनमराखेरो पल्लवीमन एतेशवकचाणासव

रेवाकइये उवेभाषोकइयेकअग्निनोभयकइये माषेहकअंगवयेयाये श्लोकः वांपवेवुह्रमिपुक
वहुजा याघ्नायने भयहास्यिप्यिवेनाचवहुमिश्रमियंवदः ४ एषुरुषनेवापवसणानोइये एतेमिज
णीसाथ्यमंगजोइये एषुरुषपंचागनोसमवावालोकइय एतेमिवचणावोलमार श्लोकः रोगिस्या
घयमवृषिरतिपालिंगापिडन् एकविंशत्तिलेसर्पतोभयमादिशेत ५ एषुरुषनेलवर्षेगागयायोजोई
इये मिजवर्षेलिंगपीशयईजोइये एकविंशमेवर्षेसापयकोभयइपत्ते श्लोकः द्वाविंशमितेवर्षे
वहपिडोद्भवोभवेत् पंचाशितिमितिवृपात्रदावुमपतवनिस्तवा ६ एषुरुषनेवशीसमेवर्षेवहपी 12
शजोइये एनुआयुष्यवर्षपचासीनवे नेमांयमअथर्मयकोमेकुमाचमासेसितपत्तेनवम्पांभृगुवास
रे रोहिणीनामनत्तत्रेजिवीनस्यथपुरुषा ७ एषुरुषनेमाचमहिनोशुक्लपत्तेशुक्रवाररोहिणीनत्तत्रा
विषपोगलाख्याचे इतिकर्कराशिकुंडलीसमाप्तः अथसिंहराशिकुंडलीलिख्यते यत्रधाम्यसमायुक्तो
श्रीभाग्यसमरंप्रियः विद्वान्सर्वसलामितोविदेशगमनेरतः १ एषुरुषपनधान्यणेसमायुक्तजोइये
लक्ष्मीवानपनेसंग्रामचारणाभिनिकरे विद्यावानसवलीकलानेजाणोमदेशगमनेविषेमीनी रागिजोइये ।

बुद्दिपेशस्रोत्रोद्दये शुभग्रहेस्तितेवंदेशनाशुक्राधूनेवशः फास्त्रनस्थसितेपत्लेपंचस्थांसोमवासरे मध्या
ह्नेनलमध्येवृश्चस्थाभोमितिवमेशपः एवुरुषमांचेद्रमानेशुभग्रहस्रोनाहाधतेवारेपतुंगस्थाधुच्यवर्षे ९
तुकरूपे पतेसरस्वाभाषकाल्नागाशुक्रपततिथिपंचमीवारसोमेमध्याह्नेजलघीदोष३देषामेनेधीस

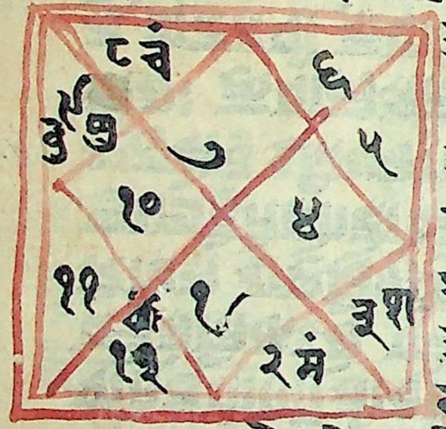
स्थावेषहि इतिसिंहराशिकुंडलीफलंसमाप्तं अथकुम्भराशिकुंडलीलिख्यतेस्व
नताव्दकत लिपत्तवभिवह्नशेवके यवासिवकलामिताशहमकुर्षिपंवदः १०
धुरुषपोतानास्त्रेनसाधेग्रावंदतिमेकोरुपवोत्रोद्दये पतवात्नेत्रोद्दये पतेदशमिश्र 14
वुणाकरूपे पतेपूर्वामसोचे पमचलीकलानेत्रणाशुरुनाभक्ते वोतवुसा
कंचेश्लोकः रेवत्ताह्विवपाणांभकोतसरामावृषः पुमेकर्मसमापुक्रोजनानामपि
द्दतेभः २ पधुरुषनेविषेदवनाशरूनेविषभक्तिस्रोद्दये पमेकमेपणोमसापुरुजो
द्दये लाकनेवालोत्रोद्दये श्लोकः कुम्भकव—मापवेगपुरिगुणभवनः शिशोकेमद्देशवलाकुन्त्रतस्थ
येवदे २ पधुरुषनीउहिकस्थसोरिपाव पनेमाघेवागतेलाकनकेतित्रोद्दये श्लोकः वक्रिपेउ

नेवदेववधेतेस्रोत्रं श्लोकः साप्पग्रहेधाग्रहमीसुकवोरेपलेयदोसमामिन्ता व
के इतितलाराशिकुंडलीभावः अथवृश्चिकराशिकुंडलिभावलिख्यते पतो
पकारकोधाविदेशोकलहस्थितः विद्यासज्ञानकम्मापिमिवहितेनधिव
णः पधुरुषधपरनोउपकारेकोपकरेके मद्देशानेविषनीवचणोरोग।
केकलेहृचणोमितिकरचे पतेविषेविद्यासज्ञानवेविरूपतःके पतो
पामिसके पशपोचे ग्रमलशेव्देपैगुज्ञो।

तीवानेविवलाणके श्लोकः वाषिकृपतग गादिनिमिवासरमसरा प्रातसर्वकलाभिरोत्पापासातिवह
लभः २ एवुरुषनेवावकुवोतलावत्रानुमितनिविषयाद्दयवाणे बुधीपंपंशनसरवोसवलिकलानामाता
नार राजानेवाना एकेक श्लोकः मधुगवरशशिनिहिभायापंप्रिभक्रिकृत लक्ष्मीमामात्वंपुत्रवि
कर्मविवृत्तगुणः ३ एतमीठांश्रेन्नीविषमकावरी एनेकाकरोयोगनिपत्त भाईवनमाहालगुयाइ ।
एपुरुषवाविताद्रिमाकुशलयणोके श्लोकः क्रयविक्रयसप्रासिदेवत्रालणाशुनकः भार्यावचोत्रै
गाभिवसमसहृत्रिसमयं ४ एपुरुषप्राप्तवुनेले वृतीयद्व्यादिसर्वनिमाष्याय एदेवनाशाणानाइन
क एवुरुषविनेववनेचाते एतमातमवर्षश्रविशीतमाजोश्ये श्लोकः श्रष्टमेज्वरनाषिराहारशावन
लाद्भय तरोत्रलगतपातसर्पभिवापिविसके ५ ग्रहुरुषनेत्राठमेवर्षेज्वर वक्रिविहगपुत्रोश्ये एने
वारमवर्षेजलयकिभयष्यायोत्रोइये एपुरुषवर्षेविसमइवोषपद्मजोश्य विन्नावसमापनोभय
योजोश्य श्लोकः एकविंशतितिथेपिश्रावकृष्णमापनिरीत्रने पंचाशनिभवेदाषुवेशाव्रयापपत्र
के ९ एपुरुषनेएकविंशमवर्षेपिश एतत्प्रायुष्यविधाशीनेलेपवाभिवर्षेत् नेमांपांतानाकर्मेहरी ।

श्री
८

लथीपिशतोश्ये श्लोकः दशमेपतनंहस्तानदादशेघातसैपिदं विंशतिमितेजनबाधात्वाश्वपंवविंशावे
एतेदशमेऽश्वेपिहस्तश्वपरे विपतननोश्ये एतेबारमेघातपंपीडाश्वजोश्ये विंशमेवर्षेतावनीपिश
जोश्ये एतेपंचविंशमेवायुनिपीशत्रर्वजोश्ये श्लोकः पंचत्रिंशतिमितेवर्षेमार्गेप्रि
मयंदिशे अष्टानीनवतिकनमायुस्तस्यप्रकीर्तितं ४ एतेनं ३५ मेवर्षेमार्गेमां
श्रित्रितोभयसप्तयोजोश्ये एतेआयुष्य ९० वर्षनेजोश्ये श्लोकः श्रावणस्यसिते
पक्षेदशम्यांभौमवासरे ज्येष्ठांनियतनं चंद्रेसकत्र संस्थिते ५ एपुरुषनेसत्तु
श्रावनमासशुक्लपक्षदशमीभौमवासरेज्येष्ठानक्षत्रेनिपतनयोगकेवोसदि
इतिमकरराशिजातकुंडलिभावसमाप्तः ॥ अथ कुंभराशिकुंडलिभावः ॥
दाता मिष्टान्नभोक्ता च परकार्येषु सत्वरः प्रियवासनसंसक्तो नरः हिणकलेवरः
स्वल्पापत्योहिभार्यश्च कामिनिहावविवर्जितः वामहस्तेवदने चिन्ह यो प्रथमवत्सरे पंचमेप्रिय
पंत्रियादशहादशवत्सरे ज्वालाजलनामिनिहमाविंशतिमितेहिते ३ चौरेभ्यश्चभवेदायुर्वर्षाणिनव
तिर्भवं भाद्रपदेशीतेपक्षे चतुर्थ्यांभानिवासरे भरणीनामनक्षत्रे शूलनिमरणंनृपा एवम्रत

पादतलंल्के शिसाहंसिविनयान्वितः ३ एतादृतनमोदाजोऽइये वुद्धिमारी एनोधाष्ठमोदो ननलघ्नकीभय
चणोनग्रतायेपुक्ता श्लो० सीतदिग्प्रकोपिविनापसेस्वल्पकनरः स्वल्पपत्पसर्वयुग्मपुर्ववराशिविमा
वान ४ सेवयंप्रथमेवर्षेमदत्यीत्रयोदशे ग्रहाणांमहिमितंप्राहुःराशुर्वापंचममतिः ५ चंद्रेसर्वमुभेदृष्टे
शतवर्षाणीजीवति आषाढस्यसितेपक्षेपंचम्यांभृगुवासरे ६ निशायांदनक्षत्रेनिधनंसर्वथाभवेत
18 पर्द्दैसलिकइये एनेनवालकोपकइये नपवान कइये एनेग्रहपत्पयोजकइये एनेवुपपेलेवर्षे तेमेसा
टिपरा ग्रहविंशमेवर्षेपिरा एनग्राघुष्यवर्षे २५ तेनलाखुंके पापपुलेएचदेवयेतालरु एनेचंद्रमा
शुभग्रहैजोयोहोपतावर्षेसी ८० नकइये आषाढमासभाशुक्लपक्षेपांचमेभंगवासरेराज्यदनक्षत्रे
सनकेव इतिपनराशिकुंडलिभासःसमाप्तः अथमकरशाकरोति पिपोविचक्षणलेकेशिपुत्रवान तहत
मीयः कृपालसलसंयुक्तोवदान्शुभगोलमत पपुरुषयिरोजोइये विवतणजोइये लेशवानपुत्रवा
न ग्रन्तमी कृपालसमवेसंपन्नकइये वोलनागविगुणकइये एनगमनसारुलपान आलशपुक्त
श्लोकः कृतसंतापमान्नानवियस्तणोकटिहृइवेन पंचमेवत्सरेपिग्रसमपेजलजाद्भयं १ पपुरुषतवि
षेरक्तनाजोइये एनेमानविलिणकइयेकटिविरुद्धयविकिणकइये एनपांचमेवर्षेपिग्रसमजं

निश्रेष्टेचंद्रेजन्मनिकुंभगो ॥ इतिकुंभस्याहिपतामालिख्यते । दाताकइये मित्रग्रतनो
भोक्ताकइये धर्मनाकामनेविष्ठेतमपकइये एनिवाणिक्षारीकइयेपेनेसलवेतायेसापुण्य
मकइये एनशरीरपुष्टीणकइये एनेकोकरंसंवथाउंकइये एनेसि २ पक्षीनांइस्वे
हीनकइये एनेवामभागेचिह्नकइये पीउपलेवर्षे एनेपांचमेआग्निनभयविषादपावशे
पवर्षेहोये एनेगलमवानलपनोभय २८ मेवर्षेकेके एनआयुषचारीथकेसमाप्तिकइये
भाद्रपदशुक्लपक्षचतुर्थीवाशिवासरेभरतीनक्षत्रआदेनेदोउराजाजीवसहे एप्रकारेमनि
19 श्रेष्टेकयुक्ते ॥ इतिकुंभराशिकुंडलीफलं ॥ अथमीनस्यफलं पनिमानिवित्ति तथ्यभोगीरस्तुमानसः
पितृमातृस्नेहाचार्ययुक्तमनःपोनरः १ उदाहरूपवान गंधलक्ष्मात्पमस्थायोभभवेत पंचमेहेजलाद्वी
रष्टमेन्वरपिस्ने द्वाविंशप्रमीतिपिशचलविशान्निनेकके पुर्वाषाढयामनंवाषुश्चांनवतिस्मृता ३ आश्विनस्य
सितपक्षेद्वितीयायांगुरुस्त्विने कृतिकानामनक्षत्रसायेमरतुनसंशयः ४ एनदीपण पपुरुषपवायनी
पतवान विनीतनामनकइयेवैभवीकइये पीताभनगरु एनोभक्तकइये उदरुपकइये सरीरनो

गं।र्गं।सोणकइये पुष्पग्राभष्वाणपनेविषेप्रितिचणिजोइये पनेपांचमेववैषेनलघयोजो
इये पनेग्राठमेनावनीपिराकइये पनेवावीसमेचातकइये नेथि २४ मेपूर्वदिसाये
गमनेग्राधुष्वसमासिकइये मासग्राश्विनशुक्लपदद्वितीयायांगुरुवासरेकृतिका
नदत्रतेदाउेसायेकालेमस्तुः ॥ इतिहादशग्रामाधिजंउलिसमाप्तः ॥ ०॥ ०॥

जै० अ०
४८

दिशोतिदुलीयेचपलं वै ॥ चंडीउवाच ॥ गोधूमास्तिंदुलान्मुद्गान्ये माषविश्वैवमनोहराव्र ॥ ११ ॥
स्नानीयानिकदिष्या मिथायसमैडकानपि ॥ मोदकान्फेणिकाश्चैव माम तैकुमुदसीनिभे ॥ १२ ॥ ज
लंधरतैतयाही रिसितारंभाफलानि च ॥ सहकाररसं चापि द्रवापि खरिणीं च्छहे ॥ १३ ॥ का
चे कृतपेस्त्राधं मयाप्रनेसु वस्त्रंकं सदक्षिणं । सतशाकैर्धृनिर्णानेन संयुतीय यदान्नं कोबीच ॥
प्रसमे क्षिप्यते श्राद्धे पित्रणी तत्र मे स्थिते ॥ १४ ॥ हे नीलनवपक्वत्रो परितः पातयेस्त्रहा ॥ १५ ॥ तैलेन दीपान्दे
हि कर्तास्मि न्हू सीते न हि ॥ १६ ॥ चंडी उवाच ॥ मनोरमं च हैपषपति लितैलप्रदीपकान्मया कृतीन्न्हू
वीन्यवस्त्रैस्तिदशैः परिवर्जितौ ॥ १७ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ततो विप्रः प्रसन्नात्मा चेतसा न वहि स्थितः । तया
पृष्ठापितुः श्राद्धं सर्वं च चक्रे नराधिप ॥ १८ ॥ यावद्भुक्ता द्विजाः सर्वे यावद्दत्तं धनं तया वस्त्रादिकं स्वयं
तः सा चंडी च यथा नना ॥ तावद्राजागमे मोदान्दिद्दृक्षनमब्रवीत् ॥ १९ ॥ गृहीत्वा चंडिं पुष्टं वैपि
डानीनानृत वीजले । सिप्रूज्यतं पातयामास प्रसुलिं कौ सा गोमयान्खरे ॥ २० ॥ पिंडं अन्च हेपवेगेन
ती समुनिः कोपहरितं । शशाप विलीदु ऐन विष्यसि मम माज्ञया ॥ २१ ॥ चिरकालः हय स्या गीस्य
पमत्ता म विष्यसि ॥ यथार्थ त्रमम माणं स्पसे यं प्रार्थ महाशिला ॥ २२ ॥ हपीमोचय मद्य ते करस्य ४८
... स तं ... यो ॥ २३ ॥ चंडीशापमथ पान्... प्रगस्य

23

23

पं०मा० ४७

न करिष्यामि सुस्नुषीपुत्रैः किं मे प्रयोजनं ॥५०॥ सर्वोऽवासमेतेऽपि स्वकमंडलुमध्यगं ॥
तं कमंडलुं मागृय करात्पाधरणीतले ॥५१॥ आस्फालयामास ततो ग्राममेते विस्मिता भवत्
॥ रात्रौ समायने तिष्ठन्ने काकुलीना क्यम ब्रवीत ॥५२॥ त्वां नवहे कश्चिद्रहे माशोपाहूरतो मम ॥
जन्हा हि निक्षेप्यवेलाद्य हि स्थितोऽस्थिराभवत् ॥५३॥ उद्दालको ग्रामेषु गवो सो धैर्येन पूविक
न्तो जगाम ॥ तत्स्यन्नसिध्याद्द्विजकर्मकर्तुं शशाक पर्वस्वपितव्यतादि ॥५४॥ एकदा तदुद्देशा
तः कौडिन्यो मुनिसत्तमः ॥ तीर्थयात्राप्रसंगेन स्थितोऽथ परिवृतः स मेः ॥५५॥ उद्दालको यदाने
नं तस्य पूजयामास तं मुनिः ॥ कौडिन्योवाच ॥ कस्माल्लेशोऽसि भो विप्र चिंतया वर्जतोऽसि किं ॥५६॥ पुत्री
किं यतः कन्या सुतव सीतितपोधन ॥ उद्दालक उवाच ॥ न मे पुत्र न मे कन्या जाया मे दुष्टभाषि
णी ॥५७॥ यद्यद्वदामि तोद्दानं तत्तत्कुमलं न सा ॥ तया मे न च कर्त्तव्यं वचनं कौल्य कौडिन्यः ॥५८॥
परिपेयेः मेर्मास्ति करणीयं ततो मतरी ... तापरो ... यादि मां स्त्रीवशी नरी ॥५९॥ त
गलिपितमाकर्ण्य प्रहसन ब्रवीन्मुनिः ॥ कर्मलं ... विपरीतं ब्रवीत्वं ॥६०॥ मातेन
... कामिमा ... कमंडलुं ... यान्त्वमुद्दालकेतीश्च ॥६१॥ इतोऽद्वि
... मातरं ... ॥६२॥ तद्वचो

...
च साध्वौडीं ... तो मज्जन्मनि ... ॥ अनयैव परेणैव श्राद्धं कर्तोऽपरे हनि ॥६५॥ इति मत्वा समालो
च्य रात्रौ जायौवचो ब्रवीत् ॥ भविता श्वः पितुः श्राद्धं करिष्ये हं न चंडिके ॥६६॥ प्रभाते तु पितुः श्राद्धं
पमो०मि ४ करिष्ये हं न ... ॥ ... ॥६७॥ भर्त्तोवाच ॥ न रात्रौ ग्रामेषाम
हं गच्छामि ... कालि ... विप्रनिमंत्रये ॥६८॥ सर्व ... कमप्रीतं वृद्धहीनम
वैश्यवै ... ॥६९॥ चंडी उवाच ॥ अहो द्विजोत्तम प्राज्ञान् वेदशास्त्र
परायणान् कुलीनान् समतान् पुत्रपौत्रसमायुतान् ... ॥७०॥ आमंत्रयित्वा निशि प्रभाते
तान् समानय ... करिष्यामि न कदाचन ॥७१॥ उद्दालकोवाच ॥ वद श्राद्धं
महादेवि ... ॥७२॥ ... निधान्या
नि तु हि ... समानये ॥ ... श्राद्धं करिष्ये चंडि सर्वथा ॥७३॥ ... कोई वा
... ॥७४॥ ... निष्पावत
... ॥७५॥ ...
... ॥७६॥ ...

जै॰ अ॰ ४९

जैमिनिरुवाच॥ ततोर्जुनो महाबाहुः पांडवानां वृषध्वजः॥ सात्यकिः कृष्णपुत्रश्च पंचैते तं महाबिद्धुः
२२॥ अश्वानुगास्ततो भग्नं तेन पश्चिमपरिखास्थितं॥ अध्यापयंति शिष्यांश्च मस्करी सामपूर्वकं॥२३॥ वेदी
तादीनि शास्त्राणि पठयंत महर्षीन्चेतुंतं॥ अर्जुनेनानमस्कृत्य तं तान्मुनीनब्रवीद्वचः॥२४॥ तपः स्विन्नः प
श्चिराजस्य मात्रा तन्हि हयमेधकं॥ हरिरुतेन समायातः सोपि चाश्वपदिं तस्थिवान्॥२५॥ अस्मामिनि ह
मराजीयवाकुरुतोरणे॥ तत्पापनाशनायाहि मखवंग्रारब्धएवसः॥२६॥ यस्मात्तस्माद्धि पापान्नेमूर्ध्नः
महदभ्रो हयः॥ तमपापीवद विमोसोरमेस्याश्च कारणं॥२७॥ जैमिनिरुवाच॥ ततोर्जुनि सौमरिरप्यकंपवे 25
श्रुत्वा जहाः सारविलक्षणस्त्वकतीं अर्जुनेनैक्षमप्रखेनगीतंवाचीसमन्त्रैहृदिधारयंते॥२८॥ निशम्यतीवैदु
जस्नामयातेहि ताः तिव्यर्यमत्रवीत्सचै॥ वपाश्वमेध प्रमण्यवोधी साहाय्यरिक्तिएति तं नवेत्सि॥२९॥
वशाश्वमोवीरवर्तिकुरवो दधिपातितः॥ केनकोहन्यते हताकश्चहिंस्यापि कस्यकः॥३०॥ इतिपोवक्तिव
त्वाकोपस्मादेतत्त मास्त्रय॥ अर्जुनोवाच॥ तदस्त्राविमयाविपकुरुत्वे अहरिर्वचः॥३१॥ दूरे कृत्वापरिरा
गं तस्मान्नहिदृशिस्थिति॥ अमेधपत्राग तत्पापाकुरुमहामते॥३२॥ सौमरिरुवाच॥ ससायौहरेमायास
मृताः सरितस्तथा॥ पर्वताः वृक्षगुल्मादिलताः सर्वेश्वराचरी॥३३॥ पदृश्यंते तदनिश्यस्यानित्यामघस्त
४८ रनः॥ निधाप्यं जगत्ताप मश्वमेधशतेर्न्यया॥३४॥ पपतत्तेनहिस्त्वमोजातस्तैहिग्निं यतः॥ कृत्वापरागतत्तस्मात्ता ४९
... निसन्तु ... त्विजोस्त ... शः॥ प्राणवृकाशापचैते पंचप्यः संभवीतिहि॥३५॥ ततोहंकुरुमंजातिसव्य
साविनेस्वरूपतां॥ आशास्यतीहितिदेहिदेहोपरास्त्रयः॥३६॥ तस्मिन्स्वरूपः पुरुषः पुराणः प्रविश्यली
लीकुरुतेजनार्दनः॥ परेस्वरूपमेवतेसविष्णुः स्वाहास्वधाकारस्वरूपकर्ता॥४०॥ तेनापिप्रेरितादय 26
मश्वमेधोहिकुर्वतें॥ कुरुध्वंतस्यस्वियोहिमायाव्याप्ताहिधर्मराट्॥४१॥ अर्जुनोवाच॥ कृष्णात्रसाक्षा
न्मायानोगमिष्यतिनसंशयः॥ शिलायाः कारणं ब्रूहि विस्तरेणापसोरमे॥४२॥ सौभरिरुवाच॥ अत्र पापि मु
नोवाचहोशिलेयं ब्राह्मणी पुरा॥ आसीदुद्दालकमुनेर्भार्याचंडीतिविश्रुता॥४३॥ विवाहसमयेविप्रैर्मत्रै
कार्यंसदाकुरुष्वेति सद्धिश्चारिणीमिर्नप्रत्यापावकीतिके॥४४॥ सा बालभावान्नोवाचमनस्तवाक्यक
सत्यं सत्यं वदामि च ॥२॥४५॥ रावनंनकरिष्यामिवोविप्राः प्रोचुर्मेहोत्सवेचित्उद्दालकोपितांस्पाः वचनमाक विप्राः प्रोचुर्म
होत्सवे॥ विस्मयोत्रनकर्तव्यः कृत्वावत्की दृशंवचः॥४६॥ उद्दालकोपितीचंडीमनयत्स्वनिवेश
नं॥ बालत्वोतोप्रवृत्ता सम्यक्कर्माणि नोदिता॥४७॥ अग्निहोत्रस्यशुश्रूषांकुरुते सत्यधर्मतः॥
दिनैःकतिपयैः स्वप्रौढताम चैलोक्यसः॥४८॥ विप्रोवाचकुरुमदेतेशुश्रूषांकुरुष्व तम्मेन।
पृथ्यास्तावमविप्रस्थितिर्यवि तोवदृश्कृताः॥४९॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्याकोपादरुणलोचनो।

जै०७१
४५
ञ०२

श्रीपीभमवनूनाशतिममनत्सम॥१२१॥ कुर्त्तमिष्ठ सिद्धे ऐत्वी गङ्गा शीघ्रमुत्महादितः। निर्गतानघ्नवेःप्र
लौ गङ्गातीरे समागता॥१२२॥ नौकामारूढवतेर्ठ गङ्गेती वाक्यमब्रवीत्॥ नालाउवाच॥ मदीयेवाम
चरणे लग्नं गङ्गाजलबिन्दुपात तके सिप्रतं जाते श्रीव स्पर्शनसंशयः॥१२३॥ तच्छ्रुत्वा भाषितं तस्याः समी
पस्थाः स्तके पिता॥१२४॥ किमिदं भाषसे ऐ नौकामाष्ठ सदाहणी। सर्वपापहरा पकरी। तो पीवेत्सि नमोहि
ता॥१२५॥ ततो गङ्गाजलोत्तस्मात् विरासीत्स मेगल्लाउवाच वचनं तीहिहि किमिदं गङ्गेति त्वया॥१२६॥
ल्लालोवाच॥ अष्टौ वेष्टे मयोकाश्च त्वपापुत्रा जले हताः। समाप्तं वर्षशतं तन्नाप्रार्थ्यतः कौमजेस्तः॥१२७॥
सपार्थेन हतो वर्णैः पुरस्कृत्य शिखंडिना॥ तस्मात्पुत्रविहीना पाजले मत्र प्रहाबिनी॥१२८॥ गङ्गायांतो र्ज्जुने
ते शापभुत्वा तद्वचनं महत्। स शापवषष्टेमासपिपतिता पार्थमस्तके॥१२९॥ साशु तापपतिता भूमौ मोबभ्रु
भेवे मपूनकैः। नम्नूवाहनेन तूणाहि त्राति हितु धनञ्जयी॥१३०॥ इति श्रीमहाभारते अश्वमेधिके पर्व
णि मं ज्जोन शापो नाम षोडशोध्यायः॥१६॥ जैमिनिरुवाच॥ नीलध्वजस्य नरादद्यतः प्रयपोह्न
यः। हरिर्हरिपदानोहरिम्हीं हयपन्दृषा॥१॥ अने कार्जुनसंवादिसह देवधरान्पतविदेशविधिराज
रसहपः प्र तोर्जुनः॥२॥ सैन्यःपश्वान्पयोधातीरध्युष्पचत्वर्जुनस्यतु। विषमेपि समोमार्गः सैन्याः गमन
तोभवन्॥३॥ वेन स्पार्दवतोत्तत्र वनस्थोहरिसेवकैः॥ दृष्टोर्जुन उवाच स्तात्र गेनी च तत्क्षणे॥४॥
... धावितं मारमेत स्यादृष्पृष्टिविस्मतः॥५॥ परात्तरिः शिला ॥४५॥
नःतो नामसाश्रमकको पिगच्छतिसमतीहरेः॥७॥ आराधनाद्दते पूर्वं मे वैतिजडेहिनः॥ जटीमन्तेस
मानोक्त तहरि हरिसेवकाः॥८॥ साधुनासी जगर्जुस्ते जहस्के पिके तवी। सिंहविंतिस्म खलीनः कि
मष्ठदतरेबूवन्न॥९॥ कोपिगत्वार्ज्जुनस्याश्च कपयीतिनवेन्नपाः। शिलासिपदुमासाद्य हयमेधोमु
वस्वधी॥१०॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तेषामनजः कष्टतामगात्। प्रद्युम्नसहितस्तत्र हयं दृष्ट्वा तथाविधा॥११॥
विस्मिताश्च ततो वीरामल्ले धिकं जपलिवि॥ उवाच भीमावरजो मोच्यो मोच्यतामिति॥१२॥ प्रद्युम्नःक
शाखामृगाः गृहीत्वा ताडयन्वालातू। अष्टिमिर्जानुभिः कृष्णो नराश्चार्जुनदोदिताः॥१३॥ नाश्वःपप
शिलाकाश्चिदितितेत्वरितामग्नीन्। दृष्ट्वा अश्वमेधी हरित्पत्र कुमाकुलं॥१४॥ प्रचक्रेपी
तो कोसि कारैः स्म शोभने रत्नालेखं कुलेश्चान्येनीलिकेरैः सकेशरैः॥१५॥ शालैस्तालैस्तमाले
स्तैः। निर्विघ्नाःपशवोपत्र व्याघ्रोगोभिः समानता॥१६॥ सरसीभिर्विचित्राभिरन्नी
र्मिक्तानवैरं यत्र कुर्वते॥१७॥ मार्जारमूषकवद् ग्रासकेइकैःपास्ववस्तु॥ सूर्यास्पर्यारि
थत्पपिनेदने॥१८॥ मत्स्यानानलधमत्स्या नचमदूतिवानिकान्। उलूकाःकाकवृदेन क्रीड
जसः॥१९॥ अन्येच पशवः क्रूराः सौम्यसत्वैः समागताः॥ स्वभावात्सम्प्रभावेन शौरोमिविष्णु तो
जसः॥२०॥ तमाश्रमं समालोक्य दम्भिसीसोमरिभानी। अर्जुनापसमाच दृष्ट्वा रातेहर्षनिर्भरा॥२१॥

जै०अ०
४४
जयपतेतौ त्र कार्यं चन॥ स मे मारता पलो नास्ति यत्स्मरेति जनार्दन॥९१॥ तस्मात्तवबलं सर्वं अन
त्तिष्टतु दर्शितः एतावद्वक्तो वचनं हा मयि त्वा धनंजय॥९२॥ नीलध्वजसमीपे निर्गत्वा संस्थितवान् यो॥
शीततीयाति तत्रैव मनजज्वालो विपावकः॥९३॥ समागतं वीक्ष्य पुत्रं तां प्राञ्जलिः प्रोवाच राजा मदगर्वितो हि
दर्पं वलितस्य धनंजयस्य त्वं पालितो॥ साधु कृतं रणेद्य॥९४॥ जैमिनिरुवाच॥ एतेन्न पुत्रवचनं निश
म्यार्जितमाहवात्॥ प्रत्युवाच न मनवजित्तेन नर्षीत्र तिषेधयते॥९५॥ केनाऽस्पृश्यचतेसे नीघ्र दर्पा
वयितेप्रद्य॥ सर्वपापहरो त्वाय स्पृचेतक्षितिरिति॥९६॥ इति एनं रसादूलपरिशान्तयकदुर्वीदीयता 31
मधतु रगोपघामई मनवेतव॥९७॥ को हि धनंजयस्य पुत्रः हि मित्र स्पर्धाकिरेनः॥ विरुद्धपरितं वा एव
स्फवत्र प्रतर्दि ... नेः॥९८॥ गृहे यामात् मानवना विस्मृते सो हैं मया॥ जैमिनिरुवाच॥ ततो नीलध्व
जो राजा मत्वा ... तद्वचने हिते॥९९॥ स्वां प्रियं प्राह तु रगमर्जुनाय पार्थ येह॥ ज्वालोवाच॥ वि
मर्दीयते हि स समत्रि सैन्ये भयानके॥१००॥ पुत्रा के तास्त्व सहदो विधेते तव वीरवाः॥ मवान्या
स्वरतेस नित्यं वित्तं कोशेन मातिते॥१०१॥ ता त्रियोसि विशेषेण नित्यं नरणे न जीवितं॥ प्रिया वेच
नुमा के स्य हत ब्रुहि रणे यपो॥१०२॥ पुनः स सैन्य कोदण्डः कर्हि हि तार महवे॥ ततोर्जुनान्तपे
वीक्ष्य कोपादस्पणि मोचयन्॥१०३॥ अंजयानेतीति नीराचै ... सैन्यमनेकधा॥ अतः सि
...यामास तद्विभ्रे ते भूविवाभुवत्॥१०४॥ पुत्रा ... महावला॥ ... २
चरपो ...

प्राणा नराधिपः॥१०७॥ ज्वाली प्राह हा पकुपितो मत्तो निवमारत। त्वया पूत्र मलिदत्ता यया मे सतदेहतः
॥१०८॥ गजाश्च वातिरथाश्च प्रपश्यामि तुरंगमी। इत्युक्त्वा वचनं राजा गृहीत्वा यज्ञवाजिनं॥१०९॥ प्रथा
प्रै०४ ने नान्वितः शीघ्रं रत्नान्याधयमरिषा॥ कीवेन स्त्री समहिचवस्त्राणि विविधानि च॥११०॥ प्रययो
यत्र पार्थोसौ नमस्कर्तुं व्यवस्थितः॥ पार्थं च तं मयामास वचनं चेदमब्रवीत॥१११॥ पार्थ पार्थ महाबा
हो किं करोमि वीर या॥ अर्जुनस्तं प्रत्युवाच वीरस्त्वमसि भूपते॥११२॥ हयं पालय वर्तस्मिन् समास
कुं सहितो मया। जैमिनिरुवाच॥ ततः पार्थस्य तुरगो निर्गतो दक्षिणामुखः॥११३॥ नीलध्वजेन सहि
तः पूर्वं पश्चाद्योगाम च। ज्वाला जगाम कुपिता पुरतः छोल्मुकस्य च॥११४॥ भ्राता तु पार्श्वे समपत्त 30
वैसकेन तेजसा॥ भर्ता जितो हतः पुत्रो देवरा मातुरेव च॥११५॥ अर्जुनेन नरहेन्दैः धर्ममति
सरः हतः। तं वेश्यकस स्वपसे वीरमात्रैर्मितिं धनंजये॥११६॥ तदामेत्य स्वस्य पुत्रा तानानयास्तु प्रेमजैने
जैमिनिरुवाच॥ उल्मुको हि तेवाक्येन ... विचेष्टिते॥११८॥ उल्मुक उवाच॥ ...
बेभारत ... तावक ... ॥११९॥ कालेन ... मातः ... प्रियं तव॥ कुपिता
प्राह ... गच्छसि॥१२०॥ उल्मुको वाच॥ कुपितं तत्र ज्वालो वचनमब्रवीत्। यया त्व

जै०अ०प्र० ४३

क्रूरंवैन्हि स चिव स्याप्रिं सन्त्यक्तुमिति तत्क्षणात् ॥ अथानेन समानेय सर्वे लोकाश्च कंपिरे ॥ ६३ ॥ रा
जा तेषां सपापात्मा सर्वान्हि सत्त्वेना नेतन्हत्क्षणात् ॥ ६ तस्मिन्नंतरे राजन विनाशः सुमहानभूत् ॥ ६४
नात्यद्रुमाद्युक न्यायो राजा नीवाक्यमब्रवीत् ॥ न घातव्या त्वया कन्या ब्राह्मण्यपकृपे चेन ॥
६५ ॥ ऋजालिको वै सान्हि ध्यपत्यैष भूसुरः । राजा नीप्रत्युवी चाप्याशालिकां प्रहसन्निव ॥
६६ ॥ स्थिर हि नय मर्ड तेममजामातरीं त्विमां । परी हीय विशाला हि विप्रवा पावकोहि वा ६७
७ अन्नि दाह के पितो मे दिरंवराचि त्रिती ॥ तस्यास्त्वजो पुरे सर्वे मंदं तिष्ठति स्थिति चाब्रवीत् ६८ ॥
प्रहार नैव तस्याश्च पट्कोलीन सुजो सनी । दस्यमानेपरित्य न्म गन्ता सा प्राह वह्नि शी । ६९
कोला हल सुरसै तत्रैव संजातो महान्नेरेश्वर ६९ सुजनाः सर्वे तत्र वह्निभपाहिताः । ७०
सा प्रा सतारा राजनवनीरदंती स्वरसानीतरं ॥ न्यवारयत वह्नि दाहयीतं ग हे मम ॥ ७१ ॥ राजो
बाचा परिहिते तस्य पामद्धे कोलेना स्तेन पावकः । स एतु प्रीती तस्य विप्रस्य परीहीलस्य
ते यथा ॥ ७२ ॥ राहीउ ब्रीव ॥ त्वया साधु कृते राजन् नामा मा न बतिष्ठतु । ७ तस्मिन्नंतरे राजो
समा तू पथिमाय वह्नि ॥ ७४ ॥ स मेघं वह्निनाचक्रेन गीतव्योहिमन्त्रतां ॥ ततः कन्या प्रद
स्यामि यदि वै वेचतेश्वमो ॥ ७५ ॥ ७ प्रयागमिष्यति वेदाः समत्ती यते त्वपारको । दाहे नी पार्थस्येव ४२॥

... कैसवप
परिरक्षसि ॥ ७ ॥ त्वा हीनहीत्वा बुजनतुप पाश्या नेन राधिप । अथानवचनं श्रुत्वा राजा वचनमब्र
तु ॥ ७ ॥ ता जावन्नेग हपा माता जायते मम पावकः । तावद्देवमहतेजो दृष्टप तस्य स्वपन्नसेशय ॥ ७ यत
पाहि पुररक्षार्थं स्वश्रयविधिपते जये । प्रदत्ता सम मया कन्या स्वाहा सचिव सीप्रती ॥ ८० ॥ जैमिनिरुवाच ॥
ततो दृष्टे विजोकेन्या स्वलस्नेमस्तो ग्रयतदा । जा तेपाणि ग्रहे वन्हि स्थितो जनग्रहे सरवे ॥ ८१ ॥ ती
वन्हिः सिद्धेराजन स्थिजातमो रेरणे । कारणं कथितं सर्वं पत्यपृष्ठं जनाधिप ॥ ८२ ॥ जनमेजय
(८७ महाकृद्धं महाश्रृंचा ग्रेकपानके । अर्जुनस्य वचः श्रुत्वा पुनर्वह्निः प्रदीपते ॥ ८३ ॥ चिंतयामा
स पार्थापि ततो नारायणस्त्वकं ॥ ततो नारायणो वितनसीनि तवीहीपपावकः ॥ ८४ ॥ श्रीतिं जगा
मस्म पार्थस्य पुरतः स्थितवान स सो च वा चानवी तर्हि तस्य कीर्ति कारणं चेतत ॥ ८५ ॥ दश्मे
पातितः पार्थ तवा परिमयाधुना । अश्वमेधे न न पातिकरोषि यदि पावनी ॥ ८६ ॥ समीपे पुंडरीक
हि स्थिते तत्र धनंजय ॥ नयागा न च ते देवा नमी त्राये हरि विना ॥ ८७ ॥ समष्टिः पावकेन तु वि
ष्णा स तेत माधवे हीरासंबी जनवन्त्राप्य किमजी देव्य मिछितिः ॥ ८८ ॥ परित्यज्याप्रितेस सर्वं वव
पातै को तते कथं । सरवासि मम वीरस्त्वं न शते घ्राहि मे तेजीना ॥ ८९ ॥ सेन्य न्यस सामा स मामा
सा घत्वेसीय पातितेरणे । नारायणे प्रथमे कंधस्थ पदि पाउवा ॥ ९० नते से न्य मयायतो

४२

चनः॥ पितुस्तु वाक्यं समाकर्ण्य स्वाहा वचनमब्रवीत्॥३७॥ स्वाहोवाच॥ इंद्रं नः कामये तात
सर्वदेवस्य कारकं। परोक्षेण सह तेन प्रसादं न करिष्यति॥३८॥ देवराजो गौतमस्य पत्न्यां कामद
तेषि॥ अनंगः केशवो येन [illegible] तं कीर्तिं न कामये॥३९॥ लक्ष्मीपतिरजो गन्ता पयं विमुंच
विमोहितः पद्मवस्त्रं [illegible] तत्र प्रक्लिन्नवासवः॥४०॥ मानुषाय नृपाल स्वोतत्र मे कारती
स्यतु। स्त्रीणां शरीरं समलं ग्रथमे तात जायते॥४१॥ एकेन रेप्राप्य पतिं छितौ एकं [illegible] त्रपा
पाति नरके घोरे शीलं मे गान्यथा क्ष्मती॥४२॥ अन्ते भर्तरि गाऽस्य स्पर्शापश्चात्करोति पाः स पा
वको ध्वमवि मर्त्ते मे तात रोचते॥४३॥ नानीदेवी नारंध्रं च किं नरे वा महोरगी। वरयात्रिवर्ग
लोके विना हैक्यवाहनं॥४४॥ पुत्री पाति स्वधे पितृन् [illegible] दध्यपि बध्यति मामिह॥ त्वं तस्मान्मम
हाक्रुधे तस्मात्वं दातुमर्हसि॥४५॥ जैमिनिरुवाच॥ एवंविधं वचः श्रुत्वा स्वाहाप्रोक्तं सुनापिते।
नीलध्वजो नदानेन विस्मितो भून्महाबलः॥४६॥ प्रहसितः स्थितो राजन् पुरोधा वाक्यमब्रवीत्॥ किं
मिदं भाषसे बाले विपरीतं नृपं प्रति॥४७॥ देवं वह्निं वरं कृत्वा बूबेदान् कै सर्वं [illegible] तदा किं
वल्लीन मेघवाहनं मानुषं॥४८॥ [illegible] सवितोहं कर्मसि स्थिते द्विज॥ स्त्रीणां चित्तं [illegible] ४२

[illegible]
वचनानि त्वरान्विता॥५०॥ स्वाहा तातस्य नृपसत्तमस्य आपयित्वा [illegible] रतोऽनैः। ब्राह्मणैः सहिता
नित्यं ध्यायत्येव नैरश्चिता॥५१॥ अग्निं [illegible] विप्राश्च तेरम्य च पापसंशयः कराभिः [illegible]
उष्णं [illegible] पातिलाः॥५२॥ कदाचिद्वरतो वह्निर्नीलध्वजाति [illegible] नाकन्यानि [illegible]
कृत्तया [illegible] प्रणोदिताः॥५३॥ पावको विप्ररूपेण प्राप्तो नीलध्वजं प्रति विप्रैस्तैः तमेवाद्य [illegible] ता
ध्य स्वाद्दने स्थिते॥५४॥ पप्रच्छ सादरं राजा कुतः प्राप्तोसि वैभने। [illegible] शादीयतीम [illegible] किमागा
तः करोम्यहं॥५५॥ विप्रोवाच॥ कन्यार्थिनं विद्धि राजन् विप्रं शांडिल्यगोत्रजं। त्वद्गृहे विद्य
ते बाला मह्यं त्वं देहि कन्यकां॥५६॥ राजोवाच॥ न मया [illegible] वरयते पावकेन [illegible] ता॥
नु [illegible] प्रयच्छामि [illegible] सारोचते द्विज॥५७॥ विप्रोवाच॥ मां विद्धि पावकं राजन् वि
प्रवेषेण [illegible] स्थितं। स्वाहा सत्ये [illegible] कामस्मरिति॥५८॥ जैमिनिरुवाच॥ एतत्तस्य व
चः श्रुत्वा सस्मेरवदनं नृपः। [illegible] तत्र स्यो विस्मितो पि सः॥५९॥ कन्या
निमित्तं विप्रोसौ जायते नीलपावकः। विना पावक नाथेन [illegible] स्वाहा देया न कस्यचित्॥६०
[illegible] पावकेन [illegible] विप्ररूपधारिणः [illegible] नतः॥६१

जै०७५
४१

॥नेऋशाल्वःशरैस्तीक्ष्णैः प्रवीरोनैवदृश्यते।हाहाकारोमहानासीत्तयोर्वैरसमागमे॥१०॥जी
र्णध्वजोपश्य शांतःपावकेनसमन्वितः॥प्रहस्तौ हो हणीमितिश्रुत्वैष्ठितःसगरप्राति॥११॥
शीध्वपामासतेपुत्रमनुशाल्ववशीगतो।सम सर्वन व्यरुणच्छूरीन्द्रस्थानिर्दशाभिःशरैः॥१२॥जैमि
निरुवाच॥तेनविद्धंबलीवीर्यस्सव्यसाचीरुपान्वितः॥नीलध्वजंसमासाद्यतिष्ठतिष्ठेति
बोवृबीत॥१३॥जेघानपंचभिर्वाणैरप्रमाहिष्मतीपति॥सोप्यनंगस्यातान्वाणान्चिच्छेदद्रुत
रसातुहसन॥१४॥छिन्नान्शारान्चिकीन्दृष्ट्वापार्थश्चक्रेतिपौरुषं॥सरथंसध्वजंसाश्वंस ३५
स्तीवलैरणो॥१५॥प्रदर्पेवाणसाहस्रैर्नीलकेतुंसमावृणोत्॥सिमाहतमसैस्तैबिमोरिव
भयैनकेर॥१६॥करोतिवैस्तवःकोपान्नोछितमदगविर्ती॥ततोमच्छौविहायापुनरेवोथ्यितत्तो
पा॥नमवर्जितमाल्लोक्यजनेहूतगणोपपा।यामातेर्पावकेहिसंदधेकोपपूरितः॥१७॥नीलध्व
जेकराम्रुतःपावकोप्यदहेभूमौ।जोत्वैर्विशालैर्निर्दग्धैःपालयैतेमहागजा॥१८॥तुरगार
ल्यिनोराजन्पतयःशस्त्रवर्जिता॥करमाश्चपदादग्धाःभारंत्यक्त्वावनेगताः॥२०॥वाजीगणस्य
शाकुराःपूरिताःधनसैचयैः।चामराणिचदग्धानितेहछत्राणिकवचानिच॥२१॥मेदपातेसमासाद्य
पुत्रोरेवप्रदीप्यते।...वनीलेयेप्रापतन्नीलोवपुषाभवत्॥२२॥तेषापाप्यवंनीजाग्नी ४२
समैदीकेमेजेय... [illegible]
सर्वदेवानीमुखंतुमीनमास्कते॥त्वत्प्रीत्यर्थंवाजिमेधंप्रकरोतियुधिष्ठिरः॥२५॥त्वपार्दवीग्रि
गीडीवस्योदिव्यस्तपैवच॥परमैसोनदृदिव्येसर्वदाग्नोयतेविभो॥२६॥वन्नीहेतन्योनीते
स्तुमतीवप्रदीप्यसे॥किंकरोमिमवाप्रीतिपरित्यजप्रवर्त्तते॥२७॥जनमेजयोवाच॥कथंनीमा
तरंवकिंलब्धवान्समहीपतिः।कावकन्यापावकापतेनदत्तामहोत्मने॥२८॥एतत्सर्वसमाच ३६
क्ष्वमपापक्षोस्सिजैमिनि॥कौतुकंवर्ततेस्माकंश्रुत्वापार्थवलंततो॥२९॥जैमिनिःउवाच॥नीलध्वजस्यप
त्निषीज्वालानाम्नीसुमध्यमा।स्वाहाकन्याप्रसूतासाकेशरीधर्मतत्परा॥३०॥वर्त्तमानीपितुर्गेहेवय
नीहर्षदायिनी।मृतीवरूपसंपन्नात्रैलोक्यकचस्यापिमोहिनी॥३१॥नीलध्वजस्तीवीक्ष्यापिकालेना
केपतासती॥कस्मेप्रदेयाकन्येयामितिचिंतापरोभवत्॥३२॥पश्चादृष्टातीवारजेचीमर्याकस्त्तववरोचते
राजानोराजपुत्राश्चवसंतिपुत्रिसहस्रशः॥३३॥पदस्थीनुस्पनीरस्तांस्ततोवृद्धिस्पवलन्नां।स्वमती
प्रल्हादाचापापितरंलज्ज्ञितासती॥३४॥नमानुषेकामयहेलोलुपेमोहवेष्टितो।देववृष्यांवृरतातम
नयोर्ध्वविद्धितय॥३५॥नीलध्वजोवाच॥देवराजमहावाउंवरीवरयशोभने॥प्रागमिष्यतिलेः
स्मिलस्मानजीकामुकःस्वयं॥३६॥गजमत्तसमारूढःसर्वज्ञोनैतिलो

जै०अ
४०

न्पुरी माहिष्मती पयौ। नीलध्वजेन वीरेण रक्षितं दुर्गमेडिनी ॥८३॥ नानाजनपद
कीर्णा नित्योत्सवविलासिनी। नर्मदाजलपानेन लिंगीको हरि भारत ॥८४॥ मदनः क्रिडिवा
स्यपुत्रो पिरममाणस्तु कानने ॥८५॥ स्त्रीभिः स्वगणैः सहितः पुष्पितासुलतासु च। प्रवीरश्चैवपर्व
ग्याघ्र स्थितस्तत्रवरासने ॥८६॥ सेव्यमानस्तु नारीभिः गौरी मिर्जनमेजय। श्यामाभिरवर्णाभि
विशालनयनः प्रभुः ॥८७॥ उवाचवचने वीरस्तदा मदनमंजरी। भाषितीरजमालामिविचित्रा
भिर्विशेषतः ॥८८॥ उक्तैतु नार्यः सकलाः तामेः समनी क्षितिः। ततस्त्वास्तबकैः पुष्पैः लीरणह
लयन्नाबितः ॥९०॥ सुस्मिता निमाल्यानिज उरुः सुपर्याञ्चिताः। सहितः प्राणानां पेणगायेसु
सुचिरं हरा ॥९१॥ ततः प्रवीरमहिषी वनमाध्ये तु रेगमे। ददर्श स्वेच्छया प्राप्तमिष्टं तं मदनमं
जरी ॥९२॥ भषितिरजै जैमाला मिविद्धिपद्दैस्तु चार्चितं। नारी(?)कुंकुमकरैर्माल्यैश्चवि
धैरपि ॥९३॥ प्रार्जुनस्य हयौ दिव्यप्रवीरैवाक्यमब्रवीत्। जोहीरबद्धंसुतुरंगीनाघपस्यसमागतं
॥९४॥ तामाधुरैरत्नकैर्दीपीतपुष्पैः स्केधरी ॥ ... कुसुमने त्रैकं पुस्पकरादिमि ॥९५॥ लामे
पत्रेसु लिखितं यैः धा च यन्मारिषा। नाप्यधारयमद्दा किं नुरजीकुरुते मद्विधि ॥९७॥ जैमिनिरुवाच।
४०

३९

नासतल्पत्रैधर्मराजेन पत्निनी। पुष्टिपुरस्पनुरंगीयशोर्यैविकलमोचिते ॥९८॥ रसमाहिति पार्थन
उनैनुसचवलोःन्वपाः। इति श्रुत्वा प्रवीरो पप्रेरयामासतेहये ॥१००॥ स्त्रियः सर्वाः पुरीधैर्याः
त्वयिपुत्रेस्थितस्तेदा। सैन्येन महता तात तृतीकूलं यधनंजयं ॥१०१॥ इति श्री महाभारते अश्वमेधि
के पर्वणि माहिष्मती प्रवेशे तुरंगमग्रहणं नाम पंचदशोध्यायः ॥१५॥ जैमिनिरुवाच ॥ ततः पार्थ
स्त्रीसिपुत्राम्रवीरेपमाण ... रंगमे ॥ अनुशाल्वने सहितमकिंनतीनरनेच ॥१॥ यौवनाश्वेन
राजेन्द्र कृष्णेण धीमता। सर्वपामगृतःप्रात्तो वृषकेतुर्महाबलीः ॥२॥ ददर्शाग्रेप्रवीरं हि स्वसैन्येपर
यक्षीस्थितं। तिष्ठ तिष्ठेतिमाषतेजनी लोवरकामुकीः ॥३॥ नीलध्वजस्य पुत्रेण प्रवीरेण महानृपः
पुरी प्रवेशितः कोपात् मोचयित्वा पांडव ॥४॥ वृषकेतुम ... वाच कैसपुत्रैः समागतः। प्रपस्य
योधपाप्रलंपश्चात्पार्थो धनंजयं ॥५॥ प्रवीरः पिचभिर्बाणैर्विव्याध वृषमध्वजे। चतुर्भिस्तु रोवाता
न्ने बालेनैकेन सारथिं ॥६॥ समतिः कर्णपुत्रस्तु निजघान ... निबद्धकपुङ्खैर्निमातस्य हि
कानिप्रेपयमसेथि ॥७॥ चतुर्भिः सायकैः कोपात्सिंहनाद मर्थाकरोत्। प्रवीरः कुलिनाकर्ण
कर्णपुत्रमताडयत् ॥८॥ तेन बाणेन मर्छोहिवृषकेतु रथे पयो। बाले नैकेनानुशाल्वस्ते
नविद्धप्रतापिना ॥९॥

३८

जै०अ०१० तः॥५६॥ इत्युक्ते पृथिवीरेण यत्तन्मेघवृष्टिप्रपोषणा॥ अर्जुनोवाच॥ कृष्णेन नोदितः कार्ष्णिः सुपुत्र
३२ धनं स्वकं॥५७॥ समर्प्य पित्वा चोक्तो वीरः किरीटी नंदनप्रभुः। गच्छ पुत्र कः सुवं स्वं मती यत्वं
धनंजय॥५८॥ रक्षितं तुरगं वीरं सम्यक् पालय मां यथा॥ पित्रा स्वकीयं सर्वस्वं पुत्र हस्ते प्रद
६४ पते॥५९॥ सर्वं तोर हस्ते धीरो ह्यसद्ध तोन पालयेत्॥ तथा कर्णसुतः प्राह स्वकीनंदनोहत
सि॥६०॥ सर्वस्वं पुत्रके सेन्ये तुरंगं च वृषध्वजः॥ सहसेन्यं गते पाहि मया दिष्ट्यासि भारत॥६१॥ नृ
नेशाल्वे स्वबलिनि यौवनाश्वः सपुत्रके। मत्सहायार्थं मां दिष्ट्या पततो हे प्रेषितः पश्य॥६२॥ त्वं पा
चिंतनमे कार्यं प्रसन्नः सचकेशवः॥ कृतवर्मोवाच॥ वृषकेतुस्त्वया पाल्यः सर्वपक्षेषु भारत
॥६३॥ केतुस्ते सर्वपाशो च्यसमागच्छेन्तु विना॥ लोकाः अजये सत्पाहि पालयित्वा तुरंगमं
॥६४॥ इत्युक्त्वा पुत्रकं कुंती सवाष्पा प्रमोचती। ततः पार्थो हरिं वीक्ष्य नमस्कृत्य पुनः पुनः॥६५॥ आ
रुरोह रथं दिव्यं प्रययौ सैन्यसेवितः॥ नानावादित्रवाद्येन होमधूपेन धूपितः॥६६॥ तपार्श्व
ठकुमारीणि लाजैर्माल्यैः करच्युतैः। सच्छन्नी जोजयाशीर्भिः पौराणी चारुबींदिनैः॥६७
मध्याह्ने समये केशस्ति मनोश्च तुरंगमो। हयानुगो हरिणाशी पार्थितः कृष्णवीदितैः॥६८॥ वृषके
तुर्गमनादव स्थानं प्रणिम्य स्वकं गतः। धुकम्पनीत तपश्च वीक्ष्य वाक्यमुवाच तं॥६९॥ एव ३२
त्वं कृष्णा चैव वत्सानीसवनात्परमेपदं॥ सीतासीमंजनादेविलमेतंपरमेस्थियः॥७१॥
स्मर्तव्यावपमप्यत्र मवत्याकिं लभामिनि॥ मवेया तीत्रवाच॥ मदीयमानसंत्यक्त्वा ने
कदाचनगच्छति॥७२॥ त्वदीयमानसंत्यक्त्वा मावेन्गच्छति गच्छतु। अर्जुनस्पहयोनाप्वरह
णीयः प्रपन्नतः॥७३॥ क्रुद्धेहि सिमरवि कार्यविरुद्धेन कदाचन। सीतिहे सम स्पनाथ्वस्त्व
मेउलोस्मिन्नमकोविद॥७४॥ स्मितानन्नाभविष्यतिमे विलोक्यतवन्त्रिके॥ स्तुत्वामवेत
विमुखे कुत्रापि स्तुमहारणे॥७५॥ कयातच्छेक्यते हास्य श्रुते स्त्रीमुखवसंभवे॥ एतासीप्र
णानाथ्योथ विमुखोपिहिसन्मुखः॥७६॥ एतत्सर्वं त्वसकलं गम्यती कार्यसिद्धये॥ जैमिनि
रुवाच॥ ततः प्रिधाकर्णसुतः प्रत्युवाचस्मयन्निव॥७७॥ त्रैलोक्यमपि सीप्राप्तिसंग्रामे ममसी
मुखेपाउवार्थं महामीरस्त्राष्पसेविद्लीकृते॥७८॥ यदि कर्णसुतश्चायं विमुखो जायते
रणेत। वासुदेवस्य महात्म्यं सफलं विफलं तदा॥७९॥ पश्यपाहि मरणं मोहो गयाधि। अपिरु
पन्नकः। विपरीतमिदं मोद्ध्यमाघवेणी निमज्जनात्॥८०॥ विवाधी तेया वदनेन पश्यामि पुन
स्त्वहं॥ एतावदुक्त्वा वचनं प्रययो वह्निर्वृतः॥८१॥ ग्रामिणीगं वीक्ष्य प्राहं मङ्व्यी वयन्नके
पुरस्कृत्य तेदारज्जन्त वृषकेतुर्महाबलः॥८२॥ ७१ जौ नस्पह पोराज

जै०७१

३८ दैनि दिव्यानि वनानि प्राप्नुवंतिते ॥२८॥ नराकम्पस्तोलशीकाननेरमते हरिः। जैमिनिरु
वाच ॥ एवं वदतं न पतिसत्ता लिंग्यास्थिताहरिः ॥२९॥ गृहीत्वा दाक्षिणे हस्ते दर्शयामास
मं जं ॥ ततो युधिष्ठिरो राजा नमस्कृत्यास्थितोग्रतः ॥३०॥ उवाच धर्मराजस्तं सान्त्वपूर्वमिदं व
चः ॥ नीमादीनां पंच मासि वांधवो सिमाधव ना ॥३१॥ यज्ञं पालय मे नित्यं यथा कुरुनं पालय
ते ॥ अनुशाल्वस्तः सर्वान्नमी मस्ते नमृषान्पुनः ॥३२॥ समालिंग्या वृकोदाकं धर्मराज महा
माति ॥ गृहं वाहु शिरस्थैवस्व कीयं रणमंडले ॥३३॥ युधिष्ठिरां घीकालेन यत्र तत्र प्रपातयेत
एतावदुक्त्वा वचनं विरामसपार्थिवः ॥३४॥ ततो विजित्यसर्वांस्तान्पार्थेन कुलनंदनः ॥
अनया मास कृष्णं यत्र राजा युधिष्ठिरः ॥३५॥ हृष्टो युधिष्ठिरः प्राह धन्यस्त्वं कुलनंदन प्रतिज्ञासफ
लावीरतव जाता मनाग्रतः ॥३६॥ अनुशाल्वोपि वृकस्त्वया मितः पुण्यस्पृहात ॥ इष्ट्वा सर्व मुखाक
रं संजातं कर्यमयाहि ॥३७॥ युवाकु शाल्विना प्राप्ता प्रियाभक्तम कतोनोषं प्रशंसत्पुतो वीरैः सुदि
तो धर्मनंदनः ॥३८॥ पुरस्कृत्य हयं वीरैः प्राविवेश्य मजाह्वयं प्रविष्टः सनामध्यस हरुकान्ने नसा द्विजैः ।
[illegible] देवकी च यशोदा च कुंती चैवाथरोहिणी ॥ रुक्मिणीसत्यभामा च तथैवान्याःस्त्रियोमिताः ॥ ३८

[illegible]
शारनेचमारिषा समागते हृषीकेशे हिनानी विंशतिर्गताः चैत्री प्रासापौर्णिमासी तिथितोन्
धुधिष्ठिरः ॥ द्रौपदी सहितो रोजमासपत्र वृतं चरन् ॥४४॥ चिकीर्षुः तत्र गतत्र पूजाये विधिपथा
विधि ॥ ब्राह्मणान्नपूजयित्वात वितेन महता न्वपः ॥४५॥ गीतवादित्र नादैश्च मुनिपाद्धेः समग
नैः ॥ हयं सपत्नी पूजार्थं कुंकुमेनानामि च चिंते ॥४६॥ चंदनेनापि मालाभिर्वरधूपैः सुध
पितं मेनो च धर्मराजा सांतर गैवद्वयो मरी ॥४७॥ पालनार्थं हयस्याय प्रेषयामास फाल्गुने
॥ स्नातेन मुवसनेदूर्वा चंपक निर्मित ॥४८॥ मान्ये कंठे प्रापयित्वा रयाने चकिरीटनी ॥ आ
उवितस्ते नाम्ना हेमछत्र चामरशोभितं ॥४९॥ पीउ वैप्राह राजा सो पार्थपालय वाजिनं ॥ वासुदेव
प्रभावेन निर्विघ्नो तत्र पांडवः ॥५०॥ शिवासेसीनृपे पानमयं प्रभु हि माद्धे चितं ॥ कुशलीपुन
रागतेस सहायवरिष्ठः ॥५१॥ पित्रहीनास्वालकान्मारणपातय मारिषा ॥ ततो धनंजयः श्रुत्वाभ्रात
स्पए स्य माषितं ॥५२॥ नमस्कृत्यगुरुं श्रापाकुंती पृष्टच देवकी ॥ प्रणम्य कुंती तीरे वीर्य वकी हि मातरं
॥५३॥ गुरुं धतीचान्दस्पो तथा तीरुक्मिणी मपि ॥ गांधारी धृतराष्ट्रं च प्रणम्य वाचवृजाम्यहि ॥५४॥
२१ आज्ञादीयतां रहाणं यं हया स्वेति प्रकीर्तितः ॥ ततो जनैपरिष्क न्यकुं तीवचनमब्रवीत ॥५५॥ धर्म
राजस्य मित्तेति पदिपासि धनंजयके सहाय्य चि ते दत्ता ॥ सैन्यं च विविधं कं

जै०पु०
३७

थि ॥१॥ तं वीक्ष्य चरणोप्राप्तं वृषकेतुर्महाबलः ॥ अनुशाल्वं समाहूय तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥
॥२॥ मया दृष्टपगतः कुत्र स्वयं कृष्णोपि भूतले । योधा यत्नात् पालयितास्सर्वे कर्णस्तमनुशाल्वके
के ॥३॥ जघान स प्रभविष्णो दैत्यराज हसन्निव ॥ अनुशाल्वोपि संक्रुद्धो दशभिः कर्णनंद
नं ॥४॥ विव्याध हृदये घोरैः सायकैर्निशितैस्तदा ॥ चतुर्भिस्तुरगांस्तस्य पातयामास स क्षत
ले ॥५॥ सारथ्यं श्रेष्ठशूरकाया दितो हि प्रमापातयत् ॥ विरथं वृषकेतुं तं समीक्ष्य रविसारथिः ॥
६॥ योजयित्वा रथं दिव्यं द्वितीयं समुपागतः ॥ तस्मिन्रथे समारुह्य पुनः कर्णसुतो बली ॥७॥ दै
त्यनाथं शरैस्तीक्ष्णैः समंताद्वाकिरद्रणे ॥ सारथिं पातयित्वास्य हयानपि महाबलः ॥८॥
दैत्यनाथोपि तरसा रथस्थः कर्णनंदनं ॥ समुत्थाप्य करा ग्रेण नभोमार्गे विलेपतः ॥९॥ नभोप
तं गृहीत्वा तु नैपपात वृषध्वजः ॥ गृहीत्वा पुनरेवेनमुत्थाय मधुसूदनः ॥१०॥ समागम्य
समीपं तु वासुदेवस्य धीमतः ॥ कर्णपुत्रो महावीर्य इदं वचनमब्रवीत् ॥११॥ वृषकेतुः ॥ एनं
पश्य हृषीकेश वासुदेव गृहाण त्वं ॥ त्वत्प्रसादेन संप्राप्य प्रतिज्ञां सफलां स्वकां मे ॥१२॥ श्रीकृष्णः ॥
धन्योसि कर्णपुत्र त्वं भाषितं सफलं कृतं ॥ अनुशाल्वं केतुदन्यासम्यग्दिहसमानयेत् ॥१३॥ ए
वं कृत्वा लोके विजयी जित्वा दानवनायकं ॥ समुत्तार्य हरेरग्रे मेस्पर्श जयति ॥१४॥ ततः स परमप्रीतो वृषकेतुमुवाच ॥
ह ॥ ... ॥
संगतिं तेन संप्राप्य त्वत्कृपेण न मम विस्मयः ॥१६॥ जायते कर्णपुत्राद्य संतोषश्च महान्वहुः ॥ येये
वैरंकृतो मात्र संयातापि स्त्वेप्यते ॥१७॥ प्रकृष्णं हि प्रभावेन संगतासंगतेस्मिं ॥ दृष्टे तेशंकर
वीरविष्णुवे वामतेसदा ॥१८॥ दातारोदरीयंते वैजन्त्वा यपंदांवुजं ॥ वृषकेतुः ॥ भवान्
कृष्ण पदं प्राप्य वृतेह मिति विस्मयः ॥१९॥ संजातां सांप्रतं वीरकर्तव्यं त्रयो गिनः ॥ गच्छ तिष्ठे
द्य प्रमुखं वा विलोक्य मधुसूदनं ॥२०॥ तव भाषितमाकर्ण्य लज्जा च मम जायते ॥ अनुशाल्वः ॥
वाक्प्रत्याहारि वीर्यं मदीयाकर्णनंदनं ॥२१॥ ध्रुवस्य वामुनादत्ता लोकास्तु हरिणाः भुजाः ॥
स्तौ भिनात्रत्रषीकेशास मस्तं तव मारिष ॥२२॥ मत्प्रहारेणासत्य जगाम रणमंडले ॥ यः पां
डवेन पुरतो विश्वस्य करास्त्रध्वजं हरि ॥२३॥ किंपी अतस्य शास्त्रेण विस्मो विश्वमयं वपुः ॥ चतु
र्भुजाश्चायायते स्मरणाद्यस्य मानवः ॥२४॥ वैनतेयं समारूढो सरवचक्रगदान्वितः सच्चयं
ध्यायत मत्स्यः कूर्मक्रोडान्नकेसरी ॥२५॥ प्रसादाद्यस्य देवद्वावि विधास्ताम्पुरांगनाः प्राप्नोति सुक्ष्म
हं नाथः काञ्चिको गोपवेषधृक् ॥२६॥ पुष्पातिकृष्णो विष्णुयो नानारत्नैर्वपर्नहि ॥ सनोक्राढौ
त्रिशोकपुत्र निशाग मे ॥२७॥ शक्तनस्तदा भास्तत्र न्यांता नससंप्राशय प्राप्नवान्मुदं ॥ नद्यनं

४५

४४

तीगतः॥ इतपित्रापिकान्यायाधनंस्वीकृतमंडले॥८४॥ मामकेके नदुष्षेनदत्ताकन्याध
नेनवा॥ अथवास्मायुक्ताद्दुहिता निजमंदिरे॥८५॥ विवाहविध्ना मन्यजनकेनाल्पमे
धसा॥ किं वाकारी मदीयेत्र पुत्रहीनस्यपातिपातितं॥८६॥ धनंमत्तस्यमद्भृत्यैः पिशुनै
पापकारिभिः॥ रुक्मलीप्रियायाकृत्वादिवाकिंसंगमीगतः॥८७॥ सुस्नातांकिंतुसत्यक्ता निशा
मध्येचकामिनी॥ चूर्णाद्यज्ञनवकेपांसकामात्यंधराकृले॥८८॥ घष्टेनाशेनचैतेषां हृप
पन्नेकेशव॥ दृष्ट मत्रेनपश्यामिकि पक्षक्षिरणाहरिं॥८९॥ नामकेसुकृतंकिंचित्पापविघ्यते
यच्चितत॥ तस्मात्सेसंप्रयच्छामि यो मेदर्शयते हरिं॥९०॥ हरिदर्शनमात्रेणसर्वपापैःप्रमु
च्यते॥ अनेनजनार्दनं को हसंमुखेसर्वदाग्रहं॥९१॥ हसतीर्थोदकपीत्वासर्वपापत्तयो
नवेत्॥ पूतोयुयानतेमाजःहरिंवीक्षतयास्नवेत्॥९२॥ जैमिनिः एवंवदतिवीरोस्मिन्पुनः
प्राप्तः स्वयंहरिः॥ अनुशाल्वं चितिवीणेजंद्दान्तस्मरहस्सन॥९३॥ वाणेनैकेननुशाल्वस्ता
ञ्शरान्माधवस्याहिमध्योचेहस्ततस्मावचनंवदमब्रवीत्॥९४॥ पश्यमाधवमद्वीर्यत्रिनि
र्विरहितोनवान्मयाकुवसंग्रामेत्वाम्भेनाशुपातितः॥९५॥ मदीयमाम्भुगंचैकंनजवान्या
तिनुक्तमः सहस्वचशरंचैकं तदिरोनकृत्तान्हवे॥९६॥ ततोमुमोचनाराचंवासुदेवस्यवक्षसि॥ ३३
...प्रकारेण तुवस्वक्षीण तः॥ ... ॥ ... दत्तमुष्टाभ्यां ...
द्योवहः यत्रराजायुधिष्ठिरः॥९८॥ हाहाकारोमहानासीवकस्मिन्वीक्षतपार्थिवं॥ पलायि
तं वलंसर्वंपाडवानांचपश्यतो॥९९॥ हतान्पुत्रान्पितॄन्बंधून्सुहृत्संबंधिबांधवान्जत्स
 जोत्रे ह्वतिवदत्येकं परस्परं॥१००॥ पुत्रमानुयसंग्रामान्पितात्हपतितस्तवपुत्रः प्रोवाचजनं
पलायितंवाजनास्थितः॥१॥ तावत्प्राद्युम्नयाशीघ्रं करिष्यामीतिनिर्गतः॥ तावदन्यजनः प्राप्तोनय
देवनुशाल्वकं॥२॥ ततः सदारुकोधीमान्माधवंवैणकेनयत्॥ तं प्राप्तंमूर्छितंकृत्वाहाहाक
त्वाप्रधाविताः॥३॥ कृष्णस्यनार्य्यः सकलाः उर्वरणीप्रमुखान्प॥ सत्यनामाहरिंवीक्ष्यप्रवु
ह्वाक्यमब्रवीत्॥ सत्यनामोवाच॥ समागतेरणात्पुत्रंप्रद्युम्नेरणेकोविद्धत्वानासिन्नक्षत्रीव
दुःखकारणीच॥५॥ नवान्प्राप्तः कथंयुद्धादनुशाल्वमयादितः॥ पलायंतेजनाश्चान्येमत्यो
नेमाजगत्पतिः॥६॥ स्वयंगच्छामिकिंनायचंद्रींकृत्वामहाहवेहंतुतमनुशाल्वंहियस्माद्भीत
समागतः॥७॥ नत्वांछिंदतिशस्त्राणिनत्वांदहतिपावकः॥ यत्कृतेगतमेवास्मात्रेशापाचेतयकेश
व॥ इतिश्रीमहाभारतेअश्वमेधिकेपर्वणिसत्यसत्यभामावाक्यंनामचतुर्दशोध्यायः॥१४॥
जैमिनिरुवाच॥ इतितस्यावचश्रुत्वानिर्ययोभगवान्पुनः अनुशाल्वंरणेयोद्धुंतस्मिकालेजनाः॥

47
46

जै०पु०
३५

वीरवरं लये ॥५७॥ भीमः कोणकाम्र्यीतवाते नाम्युत्थितेननितागमीरस्थितो पृष्ठे स्मारिनी पदैनी
तदा ॥५८॥ नासमेकत्र भीमो सोप द्यौ सिंघ हृदयन्यवो। तावन्निरीहितस्तेन केस पुत्रेण पौंड्वः ॥५९॥
गृध्रवीर्धीमसेनेन तो बपान्निव मारतो ॥ केतुः वाच ॥ भीमसेनमहाबुद्धे वा लोके फलीयारि
॥६०॥ अन्येन संग्रहीतेति संग्रामाद्ये परंतप ॥ त्वद्वचः कोपितालोलः स्वपि ग्रहोते बालकाले ॥
॥६१॥ अनेन संग्रहीतेन न तेत्र निर्विघ्नति । इदंमानीमहत्त्वाणि यदि प्राप्नानि मारिषा ॥६२॥
तवो ग्रन्थानि मन्ये हि किमेके सन्नु पात्यति। अपकीर्तिश्च ते तात भव बद्धि धरातले ॥६३॥ उवाच
तत्फले चैके ग्रहीते पांडवे नहि। वाद्य्येति जान्सर्वे तस्मात्त्वं पीत्व पाद्यना ॥६४॥ अन्यानि वै
भीमसेन ननु ग्रहीति केशरी ॥ इदंधातु रोगजैहि तिनेव सर्व्य मुषा स्थितो ॥६५॥ मतो पोरथेलो
केहितेन वलिहिनि ॥ नहि कातरता सतीहि साप भिति विक्रम ॥६६॥ जैमिनिरुवाच ॥ ततो
भीतो युवीर्धीरे च पके ते महाबलं फलं निष्पादये बालस्यापि च्चाहतस्ते प्रदीपते ॥६७॥ ग्रहातु पा
मथ ते वीरम नृशाल्वं तेजनो यैके। एता वद्ध्वाव चनैपात यनि वपर्वतानां ॥६८॥ अनुशाल्व
स्तमा याति वा तो नैके नव हासिता ऊ पामा सा वेजे नमूर्छितो निपपात सः ॥६९॥ मूर्छितं
भीममालो क्य हृष्टः कोपसमन्वितः ॥ स्वपीपो युवपौ राजन्नूतश्च तमिवा भवत् ॥७०॥ ३५

गरुडध्वजः ॥ ... ॥ ... ॥ ... केतु रण्या नीतुः ... ॥७१॥
य जनार्दनं ॥ त्वयाम माहतो वध सजा मध्ये च पाठितः ॥७२॥ तस्मिन्नसमये पार्थोस्पि तोहं
नंदनंदन ॥ पश्यंतस्तव वेगाविंद पुत्रकः पातिता मया ॥७३॥ द्वितीयः पांडवाची मार्थित्र
मेत्तत्प्रभुस्पते ॥ अहं न संमुखस्त्वाहितस्मान्मेयातितानरा: ॥७४॥ आकृत महाजनः सर्वः पत
ननक पंचनन ॥ भाये तसमुखं त्वं हि के च्चस्य पुरतः कृतः ॥७५॥ अहं युवारणगतः पुराणः
पुरुषोत्तवान् ॥ कथं स्थास्यसि युद्धेस्मिन्नू समत्वान वहस्पते ॥७६॥ मद्बाणाः पंचनिर्भिन्नः
कुर्गामिष्यसि केशव ॥ पलायितस्य देवस्य स्वानं वाधिसतिं मनः ॥७७॥ तदेवताव के दुर्गमन्ये
जैनं नराकयते । लोभमोहादिधीरै प्रपंचादि पदादिभिः ॥७८॥ स्वसंगत्याद्दर्शयतिलीनत्वं हृद
य स्वेलंतपवनित्यं गोविंदतव प्रकाशकाः ॥७९॥ न तेरवसंगतिं कुर्मो कुर्वेतत्त्वाधिमा
हिताः ॥ सन्मंत्रिवर्जितान्नराजानस्तेनसंशयः ॥८०॥ जैमिनिः एवतावदुक्त्वा वचनं विव्याध
तुरगशरैः ॥ चतुर्भिस्तैर्हयारथजन्त्ररत्ताः भिन्नकलेवराः ॥८१॥ सद्धरम्ग मयुद्धातस्मिन्कालेवि
शांपते ॥ नदृष्टः केशवस्तेन पुनः प्राहान्वशल्वकः ॥ अनुशाल्वः ॥ कस्माद्विलोकितः कृष्णोगत
स्माद्धस्पतां रणे दुःकृतस्त्वं न पश्यामि नतेरेषामिहाधना ॥८२॥ किंवामदीयराष्ट्रेहिस्त्रेद्गावेव्राल्

जै०भा०
३४

हेवेगतः। बाणो नैकेन तद्दयी छित्त्वा सत्वरं निववौ ॥३२॥ समिन्नो हृदये कार्ष्णिः कृपमानी वावि-
शन्महत्। भीमस्य मार्गणैः शरैस्तैरेपतिति क्षमसी निधौ ॥३३॥ मूर्छितं वीक्ष्य तं कृष्णो पितृपुत्रे-
लोहितो नृतिं समतो दीर्घरपाङ्गे गृहीत्वा नेदने करे ॥३४॥ ताडयित्वा वदत्पुत्र मिरवंच-
नमब्रवीत् ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ गतिः एतिरत्र संठ नेष्यै द्वारवतीपुरीं मयत्र त्वया नीयते हि स्था-
नमेतल्ले दारुणं ॥३५॥ मयैतर्हि तं नेनं प्रद्युम्नस्य प्रभावतः ॥ नमस्ते तत्र पक्षाहि विमर्विततिर-
स्कृता ॥३७॥ लज्जो मयात्र संप्राप्ता प्राप्ति चापि महद्भुयं त्वया पुत्रेण दुष्टेन वीराणां मत्र पश्यतां ॥३८॥
क्रिमर्थं रक्षितास्मासि बालत्वे शीघ्ररेणहि ॥ त्वदुरात्मैपुरानीतो गृहान्मम निशागमे ॥३९॥ व-
रं याहि पुरीं त्यक्त्वा मुनिमेत्वा वनाय वं जनन मध्येन वेवासत्त्वयोग्यो मा विष्यति ॥४०॥ निजे-
शास्त्रं हि मनयस्त्वं निरीक्ष्य समागमे कुग्रब्रुवः सर्वे करिष्यति च मस्मसात् ॥४१॥ भवा-
न्वेवाणपुरयानुतत्र तायेमहा जेनाः मग्ने संवर्धयि नेमत्वो पाल यिष्यति नापरे ॥४२॥
शिवरजो परोक्ताक्षलिशत्रुः शीकरस्य च ॥ गीत्वा ते स्वामिनो वैरं पातयिष्यति नेमति ॥४३
गर्भेन गलितं स्वासिसक्लिष्टं जाततपवाक्के ॥ अन्त्यप्रतिज्ञया मत्क नकृतजीवसेकथं ४४
केशान्मम न गच्छति पत्रवीरा महाबलाः तत्र पत्राहि ज्ञापमे कथं गच्छासि तानिमान् ॥४५॥ ३४

चितस्त्वापतन्ता निलानिवेजगा इजगार्दभी मोवचनानि मारिपो ॥४६॥ भीमसेनोवाच ॥ मेवै
वदन्स्व विकेकशप्रद्युम्नमानि नेप्रति ना थ मन्मो मवेच्छ त्रौ वाणेद्धतसमागतः ॥४७॥ पुन-
सिताडितो बालः क्रोधेन महतात्वयापरः स्वैनजानासि सर्वेषां स्वपदो मवान् ॥४८॥ क-
स्मात्स्वयापितं हि स्मकस्त्वव स्वाधिको पुमान् ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ भीमसेनरणे योद्धुमर्हे
शल्ये महतावृलिप माम्य हि पितं पश्यकर्षं पुत्रस्य पौरुषं ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ततो भीमो रणे-
पी प्रद्युम्नसन्नितो ययौ ॥५०॥ पातयामास तत्सेनो गदया क्रोधमूर्छितः ॥ पदातिरेवराजेन्द्र वि-
लक्षवाक्य प्रनोदितः ॥५१॥ गदाभिन्नो द्विधा छेदरथी हस्ती विलोकितः ॥ हयाहताश्च तौ सितौ-
गानगरासेवणं मर्दितानि ॥५२॥ जैजग्रहन्नाथ चिक्षेप गगने पुनः ॥ रुपास्तेरैगजैः सार्धं वीर-
सारथिनि सह ॥५३॥ गृहीता भीमसेनेन जीवं गच्छावियो थितः ॥ गजैर्हयैश्च मोगच्छ हो त्वा लील-
या करा ॥५४॥ समौ चिक्षेप पवितानिः पिपषदार वपरान् ॥ विशीर्णं गात्रावह बोमरुक्षाश्च-
णीतमा वमनः ॥५५॥ वाहवः पतितारजः पीनास्ताह वबैटनुगाः ॥ भीमपादप्रहारेण निरर्ती-
स्वैरसा वचा ॥५६॥ मिन्नोनाभिवनागानां धरणीच चलेने नति मन्यते तादृशो राजन्मन्यन्ते

जै॰ अ॰ प॰
॥२२॥

१नः१
नः मु कृ
तैमात्रै
कृमस्व
स्थितःपा
लौसवीर
॥११॥
नतःकम
सुतः॥

त्र कुन्तनले ॥५॥ सात्यकिः कृतवर्मा च प्रद्युम्नतनयस्तथा यौवनाश्वो मेघवर्णो मायीपुत्रौ महाबलौ
॥६॥ एते चान्ये च बहवः तवरे हैतु मेउत्ते । अथ हैव्य कोऽरः पार्थः प्रद्युम्न सुत दब पेत्त वैष्णा ॥७॥ वृष
केतु रथी बालः शोको विशारदस्तवे यान्ते परे गतेतु रगीमय यामो महाबलाः ॥८॥ को स्थित्को रास्थितैमे
घम्नास्तु मुविरिक्का । सर्वे क्रमम स्थैवी स्पसन्मताः ये स्थिताः पुरे ॥९॥ जैमिनिरुवाच ॥ भूनरेव
बाहु वीर्य दीरः सु एवं तु वलिनो रथाः ॥१०॥ समानयति पार्श्वास्य सहि गृहात तु नीदकी । तेसर्व क्रमम व
चे नैस्तु त्वा वीराः सुद्र्मणि ॥११॥ तस्मै विगत संकल्पा स्थितान्त धन्तः श्रीमान्प्रद्युम्नो हतस्थिते जगा १३
न वीरकेतोतु वचनं चेदमब्रवीत् ॥१२॥ प्रद्युम्नोवाच ॥ अनयिष्या मितु रगंशाल्वासैन्यं गतस्ते है। 53
इत्युक्त्वा प्रययौ कार्ष्णिः सन्नद्धः स्वरथेन तु ॥१३॥ अनेशाल्वं तत्र हत्वा तस्मिन्वीरसमागमे ॥ पराव
तनितैरस्वैर्मत्त्रिकी चन्नत्रवितेः ॥१४॥ समानैरथैर्दिव्यैर्मीनकेतुः स तस्वतं ॥ निरीक्ष्य भगवाने
नेस्तु नरवाहु वीर्यच्युतः ॥१५॥ महाबलवतो वीरेजनमध्ये पपार च । श्रीकृष्णवाच ॥ द्वितीयश्चा ते
स्त्री तु मत्कोरा हौ रौनरः ॥१६॥ प्रद्युम्नः सहितो यानं पौरुषं च स्वविदुषे ते । जैमिनिरुवाच ॥ तच्छ्रुत्वा
व चे नैतस्य वचनं तस्य वीरकै ॥१७॥ वृषकेतुर्वा चेदं तत्र ... विशापते ... वृषकेतुर्वा चु ॥ २२
यहुमर्णैसहायुद्धं प्रद्युम्नस्य मिसंगरे ॥१८॥ अनेशाल्वं म

स्त शोलमतेतारुणी जाति प्राप्नुयाताम हि ते मनःकृपिनी ॥२०॥ प्राद्य उर्क्कृ ब्रह्मनिलमेदा
मेछुनी कुरुते पापी स यो गति याति देव प्राप्नुयातां महे ध्रुवं ॥२१॥ स्त्र नु कालेयपद माध्यापरि
त्यजति मे द्धीः तस्या पिगति मार्गतम है गहोमि नानये ॥२२॥ दिपती वीरको मद्यजनास्ते म
ममा ॥ षिते ॥ रूपी विधायदेवे शमाधिसेवापरो विज्ञो ॥२३॥ जैमिनिरुवाच ॥ तो वद्भत्वा समरेव
नहतैक मिस्वतायवे प्रययौ तेनम स्कृत्यवृषकेतुरुदारधीः ॥२४॥ स हैव कार्ष्णि नाकेद दर्शीयन्यौ 52
रुषीन्तरह प्रविश्य पसैन्यै ततन्द्यो मनः शाल्वेन पालिते ॥२५॥ तिष्ठ तिष्ठ सि विचरस्र यामास नाम
विश्राव्य बालमनः । ततोरलं कृष्ण स्तत्र वृषकेतु समन्वितै ॥२६॥ तिष्ठ तिष्ठ नापैतश्चि व चमब्रवीत्।
पातषतिनिडै सैन्यवीरस्य तन मा है वे ॥२७॥ अनेशाल्वो वच ॥ कथिमवान्स गेरा स्मिन्नत्वको
रस्य निजपुरी प्राप्तोमम समीप यमत्वाधात्रे हि मा पुनः ॥२८॥ त्वमनंगः पुष्पवाणः सर्वजनपनी
विषा । कस्मन्दै व विष्णोसि दग्धः सर्वं मया श्रुतं ॥२९॥ तपस्विनो पत्रस तिपत्र सतिपतिव्रता
विवेकरहिता लोकापाष तत्र नावकै ॥३०॥ जैमिनिरुवाच ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य प्रद्युम्नः प
चमिंशरेः ताडयामास सहसा स्मयन्मनः शाल्वकं ॥३१॥ रणे शाल्वोपितन्वाणान्समधे वि
मिः ।

शौ०प्र

२२

55

इसत्त्विसचिवैतत्रसमातृ येदमब्रुवीत् । भ्राता मे सगजारूढः स्मेन निहतो बली ॥१७॥ शाल्वो
नाम महाबाहुः सदैवोग्रे विलोक्यते ॥ सपुत्र पुत्रो पशाच्र्य सहरः पांडुवैष्प्रति ॥ निमंत्रितो हि स
प्रामो माप्यगच्छतु केशवः ॥१८॥ अर्धविकच गरुडः स्थिरः स्यास्यति सीगरे ॥ भवेत्सनी मैमदी पो हि
तथा पालय मारिष ॥८०॥ यथा अक्रामि मोदि पार्थं चरणिनी वृरी । नीमाद यज्ञो वै वीराः प्रद्युम्न सहि
तोग्रमी ॥८१॥ पालयति वली सर्वधर्म्मराजस्य यज्ञपतः । तस्मान्मदीयैः सिग्रामे सर्वैरपि न केशव ॥८२॥ मो
वनीयः प्रयत्नेन धरणीपः सविद्धकः । यस्याग्रतोरणे लोको गमिष्यति विलोकितः ॥८३॥ तैरुपपातयिष्ये हैयः
कैत्मिधरणे तमः । भ्राता वा स्व सखा वा स्तोस्तु हन्मि वै च वा सखा ॥८४॥ वासुदेवे विनाये: स्यान्नमे भ्रातान
मे सखा किं गजैः किं रथैश्चैव वाजिभिः । किं ते पौरपि ॥८५॥ येन यश्यपति से ग्रमेन गच्छति जनार्दने ॥ कृत्वानु
कुस्तिति कर्म्म राजवातीप हारकं ॥८६॥ सर्वेति इति यरि मे मत्ति निविहरलाभे ॥ नापराधो धुवः को स्विन्म
दीयो राजनाशनाते ॥८७॥ अस्यै सैः हि सबि मवैः यथा भवति मेष्प्रियं कुलीनाधर्म्मकुशला वीकृद्धपरायणा ॥
॥८८॥ लोभ नैति सर्वे क्षितिस्थाप्य पुत्रेन ह्ये ... यं ने जयी तिरे ते शत्रून् राज्ञामिह यशस्विनो ॥८९॥ नाकार्कि केशी
वीरनो विधित स्वबनाशनः । तस्मारकेहि वेह वा धारयैतुर मापति ॥९०॥ नदाप्ययमात्र भवतो धर्म्मवसना
तनेः । महाधियाचिको येव विमहवः समरवत्तिदा ॥९१॥ शास्त्रपाणिरथ निर्तसमरेपा पिविहितमः । सहेयो
... ॥९२॥ ... वे व धर्तं शृण्वते हरिः । कं मस्य गृह उवैतिर्त्रता

ति

... सम्यगव
वा॥९३॥ महीतारं नारदं तु वदैत्यन्ये स एवावचः । सत्यभामाप्रियं तैर्वद्धपारिजाते करा गती ।९५॥ से
धर्तं मसमर्थो सो नारदो देवान्ततः । नान्यूत स्माद्धातरि प वृक्षा मिरण मंडले ॥९६॥ स्वपो
रुषेण गोविंदं धारयिष्ये ससैनिकैः ॥ जैमिनिरुवाच ॥ एतावदुक्त्वा वचनं सराजा सीस्थितो रणे
९७॥ अग्रभूमहे महावीर्यः श्वेतच्छत्रादिशोभितः । ववह्रिरे गजा मत्ता हया कुञ्जराजिह्रे बिरे ॥९८॥
रथा मध्यकैः प्रलेदुश्च पदातास्य विरुद्धवैरे ॥ दशंपतेततस्पते वीराः नानालंकारभूषिताः ॥९९॥ हृष्टीव
रथधराः सर्वे प्रलये भास्करा यथा । पार्थः हंचमो विंदः इति जल्पीति दिषया ॥१००॥ रहते तस्कारगंस
वेषयपेतेः हस्मवर्त्मने ॥ इति श्रीमहाभारते अश्वमेधिके पर्वणि जैमिनीये शाल्वागमोनाम अध्यायो
दशोध्यायः ॥ जनमेजय उवाच ॥ नीत्ते हये किम भवत् कथ्यतां मे द्विजोत्तम ॥ चैतः ॥ पश्चार्घ प्रेषिताः के नृप
वृत्तिं तपोधन ॥१॥ जैमिनिरुवाच ॥ शृणु राजेंद्र वक्ष्यामि तदा शाल्वेन यत्कृतं पांडवानां हयं नीतं विलो
क्य नृपतिर्जितः ॥२॥ रथारूढः स्वैरपरिव्यस्त केशिनि विवक्षितो । पाचजन्यं समारुह्य धर्मराजम
पाब्रुवीत् ॥३॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ शाल्वेन वीरेण तुरंगमोत्तमो नाहृतः प्रद्युम्नवीराणां पांडु
वानीतप्याग्रतः ॥४॥ क्षिप्रमस्य बलं पश्यति प्रपेषाम तं नीन्नत । भवान्तु रथस्थः संग्राममवश्यं

54

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

जै० अ० हीत्वा स्ववासांसि भूर्ज्जं नाद्यै पाउवे स्वं देवकी स्नानकृता ॥४९॥ स्त्री हीयार नवासांसि परोदा
३१ देवकीत यासांव लोधीर पीतत्र नमस्कृत्य करदेवे ॥५०॥ प्रभावत्या स्त्रियं देवी पार्वती कृत्समनातरं
नमस्कृत्वा रविलीत स्पैव स्त्रीना तिदीनया ॥५१॥ ए याः कृत्स्नस्य याः सर्वाः । स्त्रीकृत्वा पृष्ठस्वामनाः
तस्थुः कुंती पुरस्कृत्य प्रणिपत्य द्रौपदी धनी ॥५२॥ स्त्री कृत्या त्वरिता तत्र द्रौपदी सह मागताः । चैर 57
नैरत्नजानि वासांसि विविधानि च ॥५३॥ स्त्री प्रणम्य भीमा वतया सर्वाश्च पोषिता प्रद्युम्नश्च व्र
वीसत्वा द्रौपदी स्मितस्य दैवकी ॥५४॥ कथं त्वया कृताः पंचवरूपा भूमौ निरंतरी । कोनेश कांतस्मान्नि
वेशीकृत्य जगत्पतिः ॥५५॥ त्वमेव वृद्धित्वयामन्ये प्रहितेभ्यः परमेजे । नमीनी भवतीतस्य हृद्येते
कथं तरिः ॥५६॥ नम्रे चैतिहा गामपि तिविनालेन जीवसि । श्रीतस्या नो से वता नीपिचा नाम पि सि
निधाय ॥५७॥ कथं गृहानि गोविंदं तमपायति मेवव । इंदिरा के मकुवीणाल जासे नमहाजका
ता ॥५८॥ मथैन कुरु बस्मै तौमानसे धर्मकृत्सिनः । द्रौपदी वाच ॥ त्वदीय मानसे सत्ये सपत्नि
प्रतिगच्छति ॥५९॥ त्वं क्षमीवेस्य कृष्ण जायते कर्म्माणि फलं ॥ त्वया वेमानितः कृष्णः स
मागत्य ममाश्रये ॥६०॥ दीयत्वेवस कालेन मामा नोदिसि भवैस्न जामदीया जगति के भवे
के न रहिता ॥६१॥ युधिष्ठिरस्य मामध्ये वसत्यौ त्वपि मम ॥ त्वया नश्यते देवैश्चैव कार्प्पी ३१

...ध्यवः पतितानलनः ॥ पारमा ताकृ वा नामद्रुनपत्युराहृत ॥६५॥ देवकिनगजं
णिहि विचितीने वात्रपेडिताः ॥ प्रतिष्ठे कृति स्मगत्वी ग्रहीत्वा नत्न जनसे ब्रह्मनारदे चैव गहीं मित्रति गच्छन
नारदेनी ॥ प्रदत्तं वीकस्यै भैरस्तेरभवत्तस्तेजगत्पतिं ॥६६॥ कृत्स्नाद्स्नाद्यिके तत्र किलोद्धृ तेनधीम
ता ॥ जैमिनिरुवाच ॥ एवं विधे प्रभुवाणी द्रौपदीवाण नैदना ॥६७॥ नमस्कृत्य पद्मे प्राप्ता नमस्कृत्य वि 56
शीपतेः । प्रणिपत्यापयामास वासांसि मणि कांचनी ॥६८॥ जपविष्णुवीणां केतु सर्वाभिः परिवारिता ॥ त
तो बभ्रुवीस्तव्य भामानुरंगी चार्वयामते ॥६९॥ देवकीसहिता सर्वाः कौतुकं मम विद्यते ॥ तद्धृत्वा भावि
तितस्याः कृष्णो राजानमब्रवीत् ॥७०॥ तुरंगमेरणु कामापि देवकी वर्ततेनृप । युधिष्ठिरोवाच ॥ सर्वति
ष्ठतु वै वीरा रथस्या गत्न मत्तके ॥७१॥ मारिनष्टं भवत्वत्र पतंतयः शस्त्रपाणयः ॥ धर्म्माधारी गण स्था
ये तद्यपरूपति तर्पिताः ॥७२॥ धौम्यः रजौकारयतु नृब्धे तिपरमास्थिपः ॥ जैमिनिरुवाच ॥ सर्वानि न रजि
तस्थाः श्रावीलीका देवलो स्थितः ॥७३॥ श्रीकृष्ण पाण्डविता तत्र गवा हैवीणक स्यतुपशुं तितुरमीत
त्रन्त्वमानै महीपते ॥७४॥ प्रसेन हि समये राजा प्राप्नुवानं नेशाल्मकः । कृतापद्ध वारणं श्रीमता
जे नमेजय ॥७५॥ शाल्वस्य सिस्मरं त्वशीवी स्यमाणं जनार्दनैः ॥ धर्म्मराजव्रेद्रु प्रातः हर्षितोत्सम भारत ॥७६
शुभ्रे तहमालोक्य जग्रह प्रांहसंन्निवेश तस्य चापि त्वातु गच्छ पृष्ठ धमयाकरोत् ॥७७॥ तेन

र संग्रमपा॥ ग्रथचत्वे तैषीकेशाचैचला स्मिसगाचला॥२२॥ त्वयैवर्के चान्यतेत्साद्गस्ससृपतेव्रमेगो
लके॥ वेन्धतेपुरस्तत्तघमयैतेसर्वगोलकौ:॥२३॥ षट्त्रिंशतीरव्यका माबं: कृष्णा दर्शितह्नता:
क्षिपतेनमया तेत्रपशृपा ब्धेकेनकैशवी॥२४॥ नेत्राभ्यांकुंडे समेलेक्ष्म:॥ पैंसतिघमयान्पर्व:
पश्यामित्वीतयैवात्र विस्मय: परमोहिमे॥२५॥ श्रीकृष्णोवाच॥ यदानिसमन्त्य औयैतित्वंवै ५८
रानवेगेतत्वंत्वयार्कपि स्यातवीमहात्मना॥२६॥ जैमिनिरुवाच॥ तत:प्राविशिंगाकान्न
धर्मराजस्यमंदिरं॥ ददर्शोद्धतराष्ट्रं पुत्रं विदुरं महात्मना॥२७॥ रूपेनसहितंवीरं कुंतीपु
त्रं युधिष्ठिरं॥ ममत्क्षत्पाप्यतान्सर्वान्त्रपतिश्चैवासने॥२८॥ प्राप्तिस्यपांडवंवीरंदुमाद्रि 59
पुत्रौतपापद्दान्॥ नमस्कृतस्य पार्थेन सर्वेस्तेजगत:पति॥२९॥ धर्मराजेनचाप्रातोमवृद्धि
तोषितोवह॥ कुंतीलक्ष्मीचसंवीह्य द्रौपदीस्वरमातीवमपि॥३०॥ धर्मराजोवाच॥ कृष्णालेदेव
कीपुत्रवसुदेवमहात्मनान:॥ त्वयाभीमेन चानीता यज्ञोस्मिन्मामकेमने॥३१॥ देवैर्वकी चे
यशोदाचरोहिणी चैवकेशव॥ मातरस्तवसंप्राप्तावंधुभि:परिवारिता:॥३२॥ श्रीकृष्णोवाच॥
देवदेवक्यरामेण सहित:पातितीपुरी॥ अन्येसर्वेचसंप्राप्तानरनार्यश्चमानद॥३३॥
भीमेनसहिता:सर्वेसंतिगंगातटे ग्रमे॥ प्रातमग्रे वसंप्राप्ता तवदर्शनलालसा॥३४॥ धर्म्मरा
जोवाच॥ पश्यपार्थयथाकृष्णो॥ ॥ =२०=

स्तनु:स्थिता:॥ कुंती चसोबलेयी च द्रौपदीसहिताधुना॥३५॥ देवकीयांतुसंलग्ने स्वजनैर्वृते
महाजनश्च सर्वोयैनिर्गछन्तममाज्ञया॥३७॥ एवंसंदिश्यधर्मात्मा सहकृष्णेन निर्ययौ॥ यो
वनाश्वेनवीरेण सबलेनपुराद्बहि:॥३८॥ वार्षिरितान्सर्वान् जगृहुस्तस्मिन्समागमे द्रौपदी
केशवेनापिसंधैसमेंडितापयौ॥३९॥ तुरंगीपुरत:कृत्वा समेतं चामरै॥ गायंति गायकास्तत्र 58
वनं तीकुलनानरा:॥४०॥ वंदिन:प्रतिगर्जंति स्तुवंत: सतमागधा:॥ तस्मिन्कालेप्रवलितेप्र
रवदुंदुभिनादिते॥४१॥ येकुनीनाविधाश्चैव:॥ सर्वेलोकाश्चहर्षिता:॥ प्रजवैरका माधवकी
रक्किमणीमपि॥४२॥ मणीनन्यान्पादापवंधुभि:सहितोययो ते:परिवृतो राजा सुमित्र्यग्राम
वान्वे॥४३॥ ततस्तेपाद्वा सर्वेसेनी व्यवस्थिता॥४४॥ देवकीप्रमुखा हिशोविका:
समलंकृता: सुवर्णमणिसन्नद्धा: कौशेयसंवृता:॥४५॥ एकातुशिविकायत्रतत्रना
रीशतैर्वृपा॥ चामरेव्यजनेर्गच्छेतयारुष्टप्रसर्पति॥४६॥ ततोद्रौपदिएर:प्रीतोविलोक्यजन
नीहरेन सक्त स्थितंतद्वा ग्रे मेजय॥४७॥ भीमोयुधिष्ठिरदेवीह्य गजाद्रुत्तो स्थितगुरु:
स्त्रीवारणात्सृमती पपादयो॥४८॥ प्रद्युम्नप्रमुखावीरैर्धर्मराजोनमस्कृत:॥४९॥ ग्र

जै० अ० प्स्यति ॥४८॥ वैरिणो मम जन्मानि कथितानि जनेष्विति । करवाणि ध्रुवं मत्वा जितोऽहं किमेकरिष्यति ॥
२८ ४९॥ सर्वं हरतु गोविन्दः शरीरं मानसेति हि ॥ नामानि कीर्तयिष्यामि राम नामेति वै पुनः ॥५०॥ राम
नाम्नापि सर्वज्ञः शंकरः किल तुष्यति । तेन नाम्ना न संतुष्टो देवो गोपालनन्दमान ॥५१॥ जैमि
निरुवाच ॥ एवं चिंतयमाने तु वारयामास केशवः । अर्जुनं भ्रमलात्यौ तस्मै कोऽवि लोवि न
॥५२॥ मन्त्रलोक्य निसर्वं धीर त्वामप्रवयोन्नपे धर्म्माधिकारिनिर्दिष्टः सर्वैस्तैः परिवारितः ॥
॥५३॥ इति श्रीमहाभारते जैमिनीयाश्वमेधिके पर्वणि फल्गुनस्तेनापुनेरप्रवेशो नाम द्वादशोध्यायः ॥१२॥
जनमेजय उवाच ॥ ततः किमभवत् स्वामिन् तन्मापि तत्त्वमादरे ॥ किं जगाद स गोवि
न्दस्तन्मे कथितवा धन ॥१॥ जैमिनिरुवाच ॥ अथ राजेन्द्र गोविन्दं मध्ये वस्त्वयदबचः । महता चैव हर्षे
ण धर्म्मराजपुरे तदा ॥२॥ स्मार्तकृच्छ्रः । सम्यगाचारकरणं धत्ते नाप्यस्यवगेवनः । सम्यक्यापकेन्द्र 61
तदा तेत्वमस्माति विलोक्य सा ॥३॥ न्नपाश्यानेनाः सर्वे धर्म्मनागोनि योजिताः । धर्म्मेसिर हाप
ण्यं किं त्वया जन्मकृतं नवि ॥४॥ कुर्वन्ति पातकं ये च ब्रह्मविस्त्यादिकं नरे । ब्रह्मनिन्हाहे महारी च
स्नपोरस्तल्पकः ॥५॥ त्वन्नाम ग्रहणं देवसतां स्वर्मर्वतीति । तास्तसंगीपृचमस्तम महापात
कं कारकाः ॥६॥ एवं वद कृते सर्वेस्मा प्रायश्चित्तं हि कीदृशं ॥ वयानी यते [illegible] स्मृति ते
न्योनामादिकेन हि ॥७॥ पातके न सीमैवीदृय प्रायश्चित्तं प्रपोयचेत ॥ तन्नानिपातकान्ये बस्वन्या २८

तं एव तां ॥८॥ हरिनामप्रगृह्णैतिनतिष्ठतिकलेवरे ॥ न पापानि वसेत्येव नाम्नि [illegible]
ति ते ॥१०॥ एवं विस्मस्य पापो घोरेन नकथ्ये च न गच्छति । प्रायश्चित्तप्रदानेन न सम्यक्स्माचित्तसंस्थि
तः ॥११॥ विष्णोर्नामानि येनन्द्र हानस्मरेति विमोहिताः ॥ नैवामि हात्म हत्री ण्णी प्रायश्चित्तं न
विद्यते ॥१२॥ धर्म्मशास्त्राणि सर्वाणि विहिता निपुनः पुनः ॥ प्रायश्चित्तानि दृष्टानि सर्वपातक 60
नाशितु ॥१३॥ न स्मृतेन दृष्टं हि प्रायश्चित्तं जनार्दनः ॥ वासुदेव विहीनानां नाम धर्मानीकणी वन
॥१४॥ जैमिनिरुवाच ॥ एवं विधी वच श्रुत्वा प्रसन्नः परमेश्वरः । स देवतैप्रपातो गेहं प्रवान्नर्त्तकी
गृणेन ॥१५॥ ततो माधवमालोक्य नर्त्तकी चकरे विनावल्लवीनंदनैरम्यैस्सुमनोमिरलंकृता ॥
१६॥ नेत्राम्बीपयघरा भीा च भ्रममाणा पुनः पुनः । वैशाकी चकनादेन मरगोदेकलितिनिःस्वनेः ॥१७
नार्त्तकुर्वाचा ॥ मीनमनीतिज नावीक्ष्य प्रहसेत्तितवाग्रतः नाविंदति परंस्थानं मनुमेतव्यतेहरिः ।
१८॥ किं ध्यानैः किं व्रतैस्तीर्थैः किं दानैः किं च मधु तैयस्मिन्नेतत गोविन्दप्रपते भविदुषा ॥१९॥ ध्याय
न योगिनो नैव लीलया दृश्यते हरिः ॥ किं स्थितिमन्त्रैर्मेनं तत्र सर्वं पश्यंतु योगिनः ॥२०॥ एवं स्त्वर्श व
ध्यैनवहस्तेजनार्दन ॥ पश्यमत्वाणि पद्यपोर्द्ध तैच कैर्यं च नृपश्यि ॥२१॥ त्वया वदिथत्ताशिगाकेवलीषि

जै०पु० ...व मालाने र्थ्रेतमे नास्ति नमस्थितिः ।।१२१।। नारायणेन ऋषि गिरास्मा मिनिर्वतुं न पार्यते ।। यतो
२९ वाचो निवर्त्तन्ते सभावा न्नारयोनितः ।।१२२।। वेत्ति नुवे यतिकविथप्रत्यहं त्याम् पास्मो येरू पे
वासरेवं स्यव लं यावल मेव च ।।१२३।। वलीसन्या सिनेरू पमवलं प्रतिनादिकां । प्रणवोन्मा
सानिरतं प्रणवोपिपरी वृ गु ।।१२४।। त्वयि यं चिंतये त्वेव सदा ध्याविनवेत्ति सः । श्रीकृष्णको
जवयो ।। कर्मफलं त्यसंन्यासान्नृपहि विद्यो फ लेवरे ।।१२५।। भवद्दुर्ध्यानसेव कैर्विलत
रूपे समिलनौ । हेसा वधामवेत प्रवितथाक वो स्मि सतं ले ।।१२६।। श्रीवधो सेगति रच्यो स्ता र 63
मेधर्मपुरेसदा ।। जैमिनिरुवाच ।। मनुजानन्त तदाको रऽ मार्गेण गामसा ।।१२७।। प्रासाद
स्थास्नु पश्यति वाथिताञ्छ रुलोचनाः ।। पश्यंगनाम्न जो विदेवि लोचरं सधावुवन ।।१२८।। वे
नाथाति क्षेत्रो यं रहोत्य सचम्मकेनः दातानि कामको धूर्त्तः क्षमः कमल लोचनः ।।१२९।। पेश
व नः संलः श्रीमान्नु श्च त्रिभुनि रैतरं ।। भिमली चवाच ।। तन्नृपराण पुरुषेव यानारोज नोह
दि ।।१३०।। समुत्तलकं यदुध्येमध्ये वृत्तन शक्यते । बाउ शस्रो सहस्राणि येनकुलानि स्वतले
।।१३१।। एनाकुराधव देवऊपुत्रेण कि कली। तथापि कारणं त्वेकं केशव ग्रहणेहि नः ।।१३२।।
सेको समानसा सर्वा सत्यादावेववेश्वियः । तस्मात्पुराण पुरुषात्परमार्थ प्रपश्यतो ।।१३३।। २८

तिमाय यावास्यवे ष्टितौ वेत्तिनैव हिकश्चीचको मितायेनतपा वा नरकं पेकीन ।।१३५।। ज्ञाता
हमिमर मेसकपेपरि हस्यति ।। जैमिनिरुवाच ।। एवं ब्रुवाणसा कृष्णे सर्वाभिः सकिनघ्नमं ।।१३६।। स्त्रीसम
मस्कृत्यास्थिता नृपदेवेनाभिप्रतोषिता ।। ततः कृष्णस्य पुरतः स्थिताविरंगणो महान ।।१३७।। तगन
यैतमेप्राह सत्त्वं नृपश्रीपतिमनु ।। वेदिराज ।। प्रासादे हव्वकीपुत्रः कृष्ण कैसनिविष्टवन ।।१३८।। तेवाव
र्थ्येनीहि सर्वेषी नवदेव्ये गमिष्यति ।। मैमेतिज ल्पेतोजनामोहरु जा वृताः ।।१४०।। कृष्णवेधेनते सर्वेस 62
नामौ षधस्राये ना ।। सत्यं वचिनन सीदेहो भविष्यति गता मया ।।१४१।। व्याधयः का मजाः सर्वे हत्वे वनीत्य
स्पंदितनात ।। ब्रह्मवदिति शब्दाये कपीव मोहरिंप्रति ।।१४२।। नाभिपंकजमध्ये वै समुत्पन्नः पितामहः
पिता पितामहः को स्य वर्त्तते तत्र विप्रहे ।।१४३।। नामग्रहणमेवास्य कर्त्तव्यं किलसिद्धये । महिमाने न जा
नी मो नृत्तो स्य गदितं भवि ।।१४४।। नामानि रु वह्नन्य स्य प्रतापज नितानि च ।। नीतं निगममाकारम्
शेषे नादिमेषामवं ।।१४५।। मानवाणि कपीमध्ये वर्सतेमीन जन्मवत् ।। कूर्म्मः कालेयमभवत् सूत
सा० मेतस्य वौ रुष ।।१४६।। पृथ्वि केशि रिणवापि चिरौको मध्ये वमानवः । एतानि किल जन्मानि स्तुत्वो यो
स्य महाजनः ।।१४७।। समरवागत दोषस्तु किंचित्परमरवतप्पामविष्याम्यति नसंदेहः कृष्णः कोपि कारि

ओं० श्रीदेवकीसुतः ॥९॥ यथा कालिन्दितनये स्नानं ध्यात्वा तत्र रम्ये मन्दुवने ससैन्यस्थाप्य वीरणकैः रम्यैः सेनापताः
२७ निवेशयेत ॥१८॥ स हे जानेन स माहूय वचनेनैवं देवमब्रवीत ॥ देवकीमातरं श्रान्त यशोदा रो
हिणी मया च ॥१६॥ कुन्ती वै पाञ्चाली धर्मचिता मितिः ॥ नेरित्तेन ॥ वसुदेवस्य भगिनी जननी च धा
न सम्पदे ॥१७॥ अन्यच्च दत्तं माता त्वं वनीपाप्रयते ततः ॥ अनसूयायैर्धृतश्चित्स्य भिमार्को
च्चरो मनाः ॥१८॥ प्रथम प्रभृति मम सर्वं सम्बोधितं वचनं मम ॥ धर्मराजस्य च पुरे बहुलोकसमा
वद गमे ॥१९॥ वृकोदरो वीर सखे पञ्चोत्सविनोदितः ॥ रहस्ये च प्रकटे चैव नदुः खेजनेत्वया ॥१००॥ तावत्ते
नीतिर्वीरणयावत् पार्थीन् दृश्यते ॥ सर्वतीर्थानि गर्जन्ति तावत्पापप्रणाशने ॥१०१॥ यावन्न
त्रिपथगं नीवेदृश्यते गोमती नदी ॥ प्रयुक्तेन यथा राष्ट्रे स्थापितराजनीलया ॥१०२॥ तथा
वे वा कथं ते नैव स्यात् धर्मपुरेऽहं च ना ॥ न कदाचित् विशुद्धिप्रतः श्रेयेहि गजसत्क्रिये ॥१०३॥ यावद्द्वी
प्तो महाबुद्धिर्विविधमानिः सदा मचिः ॥ जननी भवती देवी पार्वती नगनीममा ॥१०४॥ पञ्चसे
मवा ज्येष्ठो सीताम यासहिताम्मना ॥ पुरुते नापि नारीणां पतिश्चेति सर्वदा ॥१०५॥ इति प
ठितो यदा कालेऽमवधीतीह पार्वती ॥ अहं तत्र गमिष्यामि प्रथमं धर्मनन्दन धर्मनन्दने ॥१०६॥
... त्वमनीतं तु त्वं समागच्छ ततः ॥ एवं सन्दिश्य तान् सर्वान् मेनेसहितस्थपतिना ॥१०७॥
रुक्मकीलहयमारुह्य ध्येयो हस्तिनापुरी ॥ वासुदेवो महाबुद्धिः परिम =२१=

65

...पवः ॥१०८॥ ब्राह्मणाः यातिकाः सर्वे इदं वचनमब्रुवीत् ॥ पृच्छामि कृपे तक न्मनविस्व
ज्ञ यासदा ॥१०९॥ पुनि श्रेष्ठ मार्जिनियंजो खल तत्त्वे परिणामितः ॥ यत्र तं यज्ञकर्तारं च फलं ना
वक्र्मणि ॥१११॥ पूर्वं पुराणोपि स नाधिदेव कीसुतः ॥ कथं धर्मीधपाद्द्याद्धर्मपतेव यज्ञ ना
यके ॥११२॥ यथाध्न तेन पार्थ न दृश्यते यज्ञनार्दनः ॥ न तथा पावके नापि बहुसीताप नेनचः
कौ ॥११३॥ कृति न वेति कैवल्य सत्ताजि को हि विस्मृतः ॥ हीरिपुवतिवेसा ताद्धि जिह्व कुरुते हितं ॥
६ ॥११४॥ स तत्त्विके कार्ये ... वत ॥ ... चावल्लमे च पापावकस्य सः
॥११५॥ स्मात्केन सदा बोधिक कर्म हि नाम मनर्थ्यणात् ॥ ततोऽन्यः प्राह तान् वि ज्ञानं दृश्यते देवकीसुतः ॥११६॥
यज्ञं सकृते वासमे ... प्रदीयति ॥ तेन स्वर्गं किं कार्यं तस्मात् तन्न जैमयं ॥११७॥ नि
मया विचरिष्यामः सप्रतं हरिणं वधी ॥ जैमिनिरुवाच ॥ एवं ब्रुवन्तस्ते न्योन्यं निरीहपयङ्नेत्ने ॥
॥११८॥ ... सर्वं यद्देवेन वर्दितः ॥ चराचरस्य देव त्वं गमनागमनादिकौ ॥११९॥ द्वि
धिविप्राश्चिवि प्राप्य स्वास्तिमिते ... जगत्यते ॥ जैमिनिरुवाच ॥ कुसंवीरं हिदद्वसुः तदा
... पासने नोहिते ॥१२०॥ वदन्तं ते प्रकुर्वाणं नमो नारायणेति वाः ॥ सन्यासिनः ३ कुं ॥ नारी

64

तत्राब्रुवीद्धिजं कं त्रिनेरोबः ॥७॥

जै०अ०प्र०प्ट
२६

न्यथा सर्ववातस्त्वं मां नत पावेति किं मुवा न स्त्रिपक्तो वरदयः पत्न्या मे जानासि दिनौ दिनौ ॥६१॥
गत्वदन्ते ह्निपग्रपामि चिंतयंती जनार्दनं ॥ यत्किं द्धपन्ते लोके त्वया व्याप्ति विमासते ॥६२॥
जैमिनिरुवाच ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा कृष्णस्तोषेण पूरितः ॥ समृतीर्थं तयादेव समाकृष्य व
नाधिपीः ॥६९॥ पुत्र वीक्षे पुर्व स्तत्र मेरोन्न वादयमा चिरं ॥ घडिता पुत्रके नः पूनाले नेयमाक्षत् 67
पा ॥७०॥ कृते वर्माते तथा सर्वं चक्रे माधवमाषिते ॥ राज्ञो परि जेनना पि सहितोन्य वसद्धरिः
७१॥ कृता क्रिकः सपु मातेसैन्ये निजमनोमे मदपत ॥ शनैः शनैः [illegible]सि प्रा [illegible]र शीधर्मेण पा
लिती ॥७२॥ मार्गं याति हरिर्न्वी हप पामराः पञ्च पालकाः [illegible] गोकसम्बचप रूप लिकस्य हिमैती
परे ॥७३॥ गोपालाः [illegible] गहस्ताव [illegible] जामरण [illegible]षिताः [illegible] वुः कौ वल्लोक हर्षं शीतलोकहारिणः
॥७४॥ वादित्राणि स्वकैन्य व वादयंतः पुनः पुनः ॥ पा सखाकौ हि गोपालो नंद[illegible] गोनशीसयः ५८
॥७५॥ इति ब्रुवंत स्ते कृष्णस्य समालिंग्य स्थिता पथि । प[illegible] लिच हसैत स्त्वन्ये साहदा हि पयासवा ७६
धयोरनुपयंती ति जलिकाम पि केचन गावो मया रहो माणः पश्यथेतिप पासु बो ॥७७॥ इदानी
ताः स्वयं प्रामा स्वोविक्यायपदं [illegible]राः ॥ मीतात्र स्त्वधुनाव्याप्रे नोमिनमो हो मे हरि ॥७८॥ सोपितामं
समजो विरत्वे या पिवेणस ध्याति ॥ कौथंत्र तसमार [illegible] पि [illegible] वरिवादितं [illegible]चा [illegible] तोम ॥२६॥
लि [illegible] पानं [illegible] कोस [illegible] केः कै जराक्षमे [illegible] कवाहि वाहि कै [illegible] लोल [illegible] ति [illegible] ॥८०॥

वक्षोमानपेजातः सर्वं चलमतेहरिः ॥ जैमिनिरुवाच ॥ गोपभाषितमाकर्ण्य प्रहस्य भगवाने
नतं ॥८१॥ सर्वैः सहस्यदंशो स्त्रियश्चैव समागताः । पाचे ते ताः सदि पाला कृष्णदर्शनलाल
साः ॥८२॥ सखे माधव [illegible] मजाधितो निजे रहे ॥ रहे कस्मिं च सन्नन्द्यस्य का चिन्ता प्राजैनप्रिये ॥
८३॥ अवराप्रान्हते यातीर्जः प्रत्यलापगम्यते सरजाः [illegible]गच्छतीति किन्नना [illegible]से ॥८४॥ भग 66
वानुवाच ॥ जलपूरितालि तं मार्गं ये नरगं पारशाम्यति कर्म्मणा मलिनेगात्रे तालितुं नैव शक्यते
॥८५॥ यावद्यै जीवनं गेते वर्षे चक्रं लुबि स्थिती । तस्मात्कृष्णामि गोविंदरजसा पिधतां घना ॥८६॥ मालि
नैर्गम्यते तत्र जलयंत्रेहिपुष्कलं शिलातलेवा [illegible] ठं [illegible] यते मलनाशनं ॥८७॥ पादपीठग्रह
णस्पजलपूर्णे कलेवरे । विरजस्कं करोम्येषा बालजो संस्पर्शपदि ॥८८॥ जैमिनिरुवाच ॥ का
चिज्जते प्रकुर्वाण मेघनेसा प्रधाविता ॥ गोमयेनापि लिप्तांगी काचित्कृष्णसमागता ॥९०॥ काक
स्मकरे मोहाग्र्यैजसा प्रद्दोन्नपा । उवाच केशवो देवी प्रहसंती पुनः पुनः ॥९१॥ नवनीतं स्तहाण
त्वं कर्म्मणा पन्नपाणिनी । यशोदा त्वन्नवेदी वी नवनीतं पुरा रहे ॥९२॥ तयाद[illegible]नेत सर्वं वि[illegible]स्तये
तथा तैवति लोकयो ॥ त्वन्यः को पि गोविंद जगज्जाते प्रदर्शयो ॥९३॥ तावद्धान्या समागत्य [illegible]
तथाते प्रति लोकयो ॥ त्वन्यः को पि गोविंद राजेन सर्वं विस्मये कमेजं ॥९४॥ अद्य गोविंद मासाधीते [illegible]तमि
प्रहर्षिताः ॥ नमस्कृत्वा स्थिता रागेन नवेतु ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ततः प्राप्तो महोत्कंठ्या भगवान्

जै० म० मा
२५

प्रपका रिपुयः साधु स्त्रसाधु सद्गिरे व्यते। समदृष्टि मां त्वं सर्वभूतेषु भारत ॥३९॥ भीमसेन स्पव
नैवस्त्र देवाद् यो न्यपा साधु साधु परिश्रोत्क मित्र कोविन बुसिता ॥३८॥ रा मेण सहितो गच्छ नेर
रोद् सहिया द्देवः ॥ किं करोमि स्त्र बीके प्रालवद्धि योन जीविते ॥३९॥ सप्यकृ जानाति कार्यं मे सर्व
नए भविष्यति ॥४०॥ राज्ञ ईश्वर यत्नैव वियोगाद्दुःख वस्पदि ॥४०॥ शापभावेन सीत्यक्तं जीवितस्य
प्रियभावि॥ सर्वं जो गाम्बवेत मे स्को स्तोनधीरेण तेव लात् ॥४१॥ यत्र स्थेन सतोदं प्रलिशपती
जेन कामजा ॥ एतावद् स्का व चनी परिकृत्य स्त्र स्थिते ॥४२॥ नम भीमो च स्वयं मे स्निने न महा
तावत्तः। मया शघुनकारी च मरालः सजाति यथा ॥४३॥ स्वस्य हे स्वहीत्वात त्वेवनम मे वतस्त्र
रिः॥ स्त्र गमिष्याम्यहं देव स्थी यती स्थी यती मिति ॥४४॥ जैमिनि त्र वाच ॥ कृष्णेण महतो राजन्
वसु देवः पुरे ययौ ॥ भीमेन सहितः सो मः स्त्रीनिश्च परिवारितः ॥४५॥ यावद्गच्छति मार्गे सो तावद्द
र्श महत्सरः। हंस कारण्ड वाकीर्णं चक्रवाकोपशोभितं ॥४६॥ प्रफुल्लानपीकजीतत्र ददर्श पद्मिनी मृ
श॥ समहत्या व्रवीतत्र रुक्मिणी माधवप्रिया ॥४७॥ इमा त्वं पश्य पश्यनगे हरे मो यामनिष्ठा ॥ रा जे
ऽपि ही तो ग्रस्तो च मराले विद्रुतो क्षिते ॥४८॥ चै वरी कण्वपवती स्त्रीणां चितेन चं चनला॥ निजनाथं
वेद यति रमि ति जनपंज नी ॥४९॥ प्रवनो क्य निजं कीते मूलायतिच निशा मेर गा ॥ हृदयेय कलुष
स्वपतिर्पू स्वपति चै ॥५०॥ नाथा गम ग्रह ष्यति चिन्ने मे याबितो म तत्पद्मिनी ने स्त्रभावि स्त्रा २५

कं प्रत्यनिश ॥५१॥ प्राणनाथ मया प्रीता सैलयति धनापथा वोसदेव वचः स्त्रुत्वा हरिः किंचिल्लवी
क्यम ब्रवीत् ॥५२॥ किमितिक्त्वा विशाला हो येको त्याते चको शवी॥ रुक्मिण्युवाच ॥ हरिः जाना
ति नाथति पद्मिनीपद्मलो चना ॥५४॥ त्वस्तता नागतन्मत्वाऽक्षात्ले षाम हो गतान ॥ पुत्रकुसा
च्चाधिल्वे नाचाला नीके वधारयेत् ॥५५॥ स्तनेोर्स्त्री पद्मिन्याः पिबेतो प्रसवि मो प्राणनास मीप
तु षट्पदो वालकावपि ॥५६॥ तेषकस्वात्र गोपालश् चिरं किंयते त्वया ॥ पूरे प्रियं तु वी स्यै व
कुरु तेचि चलीमनः ॥५७॥ एतास्ती मती मम पद्मिन्याकारि तं क्रियते ॥ कथं नम्लायते नक्षत्रं नारे
नाथः परी ग्रेमेत ॥५८॥ रात्रौ विरहिणी बाल स्वही लापश प्रपेद् निद्रां चकुरुते नित्यमेष धर्मः
स्त्रात नव ॥६०॥ पद्मिनीकच माप्य मती निर्विरहा जिनाय स्यान्तु नम हे वेद्मि किमिद माप
से तर ॥६१॥ कुर्वे त्व स्मणूष प्राण मतो सो षट्पदो यदि ॥ पूर्णे स्म हृदयादेव ते ति इति कथं वि मो॥
प्रियो दये विकसितायदि गोविंद पद्मिनी जायते कमले चास्या समारो हति शीकरे ॥६२॥ वि
लोक्य नलिनीं नाथ विस्मितो सि वदा धना ॥ धरा कृपिपदा त्रस्ता स राजा हि प्रराम वतु ॥६४॥
स्फारजः सुपति तेजनी हरिपदच्युते तयोर्जलरत्नो भावाहि मा ततः ॥ वकोकि लो च्युता ॥६५॥ पके बि
लोक्य रुचिरं निद्रा च निरीहे हि ॥ जायते तव वाक्येन भीमसेन स्पष्टं व्रत ॥६६॥

२५

जै० म्रे॰ भीष्मो प्रजनस्तेग तिब र्जिताः॥ श्रीकृष्णोवाच॥ स्थानमत्र प्रशनजनन्नैवेक तन्नि पदमाप्नुतं॥ ९॥ तस्माद्धर्मं
२४ निपरं याति समानवमसा तिर्के॥ एवं तेन समाधिष्ठ पयावज छै तिकेशव॥ १०॥ स्मृतिकापतितात
वत्क्ररमेनातिगामिना॥ साचाहं देवकीवालीस्मृतिकामास मध्वर॥ ११॥ वसुदेवोदयोयेचपाद
वाः संति तेनघते षामीस्मृति की विद्धि त्वयाने पारिवेचिता॥ १२॥ देवकी त्वंतु सुखवेनोध्नतासि
तयेवत्॥ ऋत्मानमात्मनादेव सज्जस्य तेनयाद्वाः॥ १३॥ यथाप्रवृत्तितोत्मानीतेनत्रीवाभिमा 71
धव॥ श्रीकृष्णोवाच॥ त्वयापयात्म भीमेनीबसुदेवीविलोकय॥ १४॥ सप्रातोद्देशी भीमसमुत्था
प्यहि स्मृतिकी वसुदेवी नमस्कृत्य कृष्णं भीमो महामती॥ १५॥ वधैजलिपुटात्रेव प्रोवत्त्वचनेन
मे॥ गच्छ बोधर्म्म राजानं त्वयाशौ मोपरंतप॥ १६॥ वसुदेवोवाच॥ गच्छ गच्छ हृषीकेश मापरित्यज्य
सागरे। नीयते देवकी धन्या यात्र स्मृता हरिं भवि॥ १७॥ ड नरागमनंते स्मृकुरुवाक्यासमाप्नुत॥ धर्म
तेन्यप्रगतव्यः श्रीमत्सत्यायपापस्नु॥ १८॥ येवेदपाठकाः सर्वशास्त्रविदं ति तन्नतः परापवादिनो
नो प्रशासिष्ठ परायणा॥ १९॥ तेतत्यासहिताल्लेषु किमन्येक्तिसतये॥ तेत्रिया प्याषिनेतत्त्वा
धन्यादान परायणाः॥ २०॥ कुत्स्य कुशलाः स्वरासधनाः संतु तेनया॥ व्यामि मानिनो येचवयेच स्त्री २४
-नपा॥ २१॥ तथा त्यापेनसंग्रह स्वस्त्र राजतव तयः॥ यामात्मजेनावितेनयजीवे तेनराः पेरा॥ २२॥
मुपुत्रस्यमन्तस्येवधे वसन्नी तितध्वनी॥ एतत्कर्मरता नित्यमपरीहितकारिणः॥ २३॥ व शो
क्षेवनारिणः जेष्ठे गैतिजनार्दन॥ समुत्सन्धि तियेवीर्य कुर्याणिष्ठ निरंतरं॥ २४॥ परस्त्रियाभितं 70
धीतेपिश्नाः पापनिश्चयाः॥ तत्पापतकिनस्त्यागाः स्वामिनीरण मेडलो॥ २७॥ परित्यज्य गतायेच
साध्वस्त्यवतारिणः॥ महापातकिनोयेच पतिने दूषयंतिये॥ २८॥ मासोपवासिनी सन्धिकामयेति
नराधमाः॥ गर्भिणीधनसंलक्ष्यो विप्रबधः करोत्ता॥ २९॥ दारिद्र्यस्तपसाहीनः कालशीवहजल्पकः॥ ६६
व श्रीयपि नारीवापतिविचनतत्परा॥ ३०॥ विप्रबाधर्म्मकार्येषु बहुवादकरी वदानेतेत्यानसस्वेस त
न्येकदाविन्मेधुसदन॥ ३१॥ एवं वृत्तिं पितरं नमस्कृत्य प्रदक्षिणां॥ मलासप्त कृततः केशवः प्रेमवृक्ष
नमब्रवीत॥ ३२॥ सर्वे तात कदिव्यानित्वया केपरमंहितं॥ सर्वानद्र्ष्टान्प्रिरित्यज्यपापाभिनं नैयुक्षि
ष्टरे॥ ३३॥ नष्टुणाः संगतिमेत्र प्राप्स्यति नरतर्षभ॥ भीष्मोवाच॥ वसुदेवेन कृष्णेनपद्धकेवलनक
ये॥ ३४॥ त्याज्याः सर्वजनाः महामोहंत्साराः सततं मम॥ सधवो यत्र यतिष्ठंति तत्वया सज्जितस्य
॥ ३५॥ किमत्र वित्रंगो विंदष्टाचित्तेनिवेश्ययेत॥ उपकारिययः साधुसाधुहोवेतस्यकोगुणः॥ ३६॥

सा१

जै०१४ ...षे मे ऽस्मा मारुह्याया वध्यातिष्ठ लीलया ॥५३॥ तावत्तस्यास वृषभो ऽद्य प्राहासेरकी पाधिप लायनपरा
२३ त्वा पातयामास संग्रली ॥५४॥ पतितौ तौ स मालोक्य प्रहसति स्म सैनिकाः ॥ स्वकमेणैव वृषभा
त्पतितौ धरणीतले ॥५५॥ नेनमेते तु सेनावीर्यं तु ष्या नीपतनं नृ विा ए तेते षो वचः श्रुत्वा शीघ्र ली 13
उनरुत्थिता ॥५६॥ कथयंती मृगं मैवा कथं सैनिकान् प्रतिमारिषा ॥ किं मम तत्र प्रलोक्या है ९ नरेवृषे
स्थिता ॥५७॥ तस्मान्मम तान जानीति स्मरणीके प्राविश्य तु ॥ पतितानां पावमें हिना न्यप इयामि चाक्षु नं ५
षी ॥५८॥ जैमिनिरुवाच ॥ किं मस्ततो हयं मुंभे समारत्या गृतो ययौ ॥५९॥ मध्याह्ने समये सर्वे
लोकेः स्वपुराद्बहिः केशमारा यतत्रैव ... ग ... दृशी पत्तसोध सराजस्यमा ... तितथा लोका
व्रजंति ते ॥६०॥ भीमसेनेन सहितो द्वारे च परिवारितः ॥ किं मम विनान्निति ष्ठति द्वारिकावासिनो
नोः ॥६१॥ सर्वे विनिर्गता तेषांत स्वेच्छया कौतुकेन तु ॥ मालाकरी हरिं वीत्यध्य उवाच नमु ब्रुवी
तु ॥६२॥ कथमध्यदिने नेह्यस्मा निर्गमध्येति मानवाः । सर्वे गछंति रैवे शास्त्वव स्तधनजीवनं ॥६३॥ व
८११ पमत्र परिशोच्याः सुमनोभिरलंकृताः । ... सिगृहीतानि सुमनो सिमया च्युता ॥६४॥ ... पंतते
वतान्येव ममदेयीतु मौक्तिकं ॥ छत्र छाया ... दितं वदनं तव माधवं ॥६५॥ नाप ... कं ... मे
देवकं ... मालाकारि ... हाय ... नार्दन ॥६६॥ ... तस्यां कि व वचनं श्रुत्वा २३

नताश्च वाधचः ... स्वामिमम सपतत वाह तमालोक्य कथयन ॥६७॥ धर्मनाम्त्र मालाकाय पात्ति
मेमनः ॥ एवं प्रेरयते यावे तावते तान्चितापुरा ॥६८॥ जग्राह वलीध्र ... सप्रहसती पुनः पुनः । तिलो
निस्मरते देवमिल्वा तूष्णीं महाद्युते ॥७०॥ ध्यपान ... जानासि मदीयो पित्रसि मनवा । पृच्छ नेव सकृती
ध्यत्रहील्वा स्नेहमेवच ॥७१॥ मार्गेनिलम तेनाप्य शाकैः स्तैलप्रहरिता । जतिर्भवति देवशातधानी
तिर्विधीयते ॥७२॥ इति श्रीमहाभारते अश्वमेधिके पूर्वलिखित कादशाध्यायः ॥११॥ भीमोवाच ॥ १२
लक्ष्मी ... महाकंदर्परूपेतातव स्त्रिया भवान् सर्वेषु जीवेषु स्वचकुरेपादिनापरः ॥१॥ मालाकारी तैल
कारीनाप्ति तीर्थमिलितया त्वामेव खलु जानाति स्वपतिं न तथा हरिं ॥२॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ भवान्ग
नानुसततपोरुषश्च वृकोदरः ॥ ... भीमसेनैव रैवपशामले ॥३॥ ... सि मले गछाम्य वि
मेदत्तैर्विवर्जितैः ॥ भीमस्तत्प्रलब्ध वाचेद्रा ... सीमद्गते प्रियायुवरित्यिष्यति भी ... मश्च ... प्यति तीहि सा
तस्मात्कृष्णगताः सैनु सर्वादत्तैर्विवर्जिताः ॥५॥ कि मसगति चिंता नी सर्वत्र ... खमेवहि । रुक्मिणि प्रम
खा भार्या साध्वी ... क मानसाः ॥६॥ यत्र नेष्यै कि रिष्यंति प्रियाती तेन केशवः ॥ ... नैच सत्ती नी
... धर्म्यश्चा चनं दृश्यते ॥७॥ यत्र यावरवती भार्या सोष्यो नैव प्रजायते ॥ त्वीमाश्च ... जीवंति येनूनाः
... सर्वलोक ... खा ॥८॥ ... भवंति ...

गं०१९ ४
२१

भीमसेनं भोजयित्वा सह सैव सुसंस्थितः ॥ फलवृक्षातिपत्राणि कालीशस्तु समनोहराः ॥ २४ ॥ रे
व्यवंदन करतरु छाया मोहित मानचेतः ॥ गृहीत्वा भीमसेना पददौ देवीजनार्दनेः ॥ २५ ॥ उवाचयं
तत्र कौशीविनां सवतीसुती प्रथुममतिर्न पवनिशाट शठमेवच ॥ २६ ॥ उवाच कीर्तिवर्णिरम्
उतमिस्ती प्रतीक्ष्य ॥ पयाण महाजनः सर्वैधर्म्मे राजपुरेश्वजेत् ॥ २७ ॥ मनागयावाजिमेधं पश्य
त्वेतय पाठ रवी ॥ देवकी पृष्ठ रवाः सर्वा मातरो वातु पीउर्वी ॥ २८ ॥ रुक्मिणी सत्यभामा च सर्वा
वध्वः परंतप ॥ एकएवपुरे रामो वसु देवेन संयुतः ॥ २९ ॥ राजधानी पालयं तु सर्वं गच्छाम पी
उवी ॥ मृतः परं धर्म पुत्रं यद्गं स्थैर्यं ते करिष्यति ॥ ३० ॥ वाल्मीकि चिद्विपते चितेशकं तैः करमैश्च
ततः । पृथ्वी श्वेरश्च तेरथातु धर्म्मराजानि केतनी ॥ ३१ ॥ यत्राहितत्रदारिद्र्य कपमेतं तं मे स वेत ॥ ३२
मिनिरुवाच ॥ केतेव स्थितेता राजन्ने समागत्यापांडुभिः सर्वं स्वोवाचेती लोकीकफारज्ञ
मारिषा ॥ सर्वा प्रकृतयश्चैव निर्गच्छतुमताडया ॥ ३३ ॥ बाल वृद्धवि हीनः सर्वे शास्त्रवि
शारदः ॥ धर्म्मज्ञाः कार्यनिपुणाः कृत्यशः सम्यग्दर्शनः ॥ ३४ ॥ पुत्रदारैर्जनैः शिष्यैर्वृत्तिभिः परिवा
रिताः ॥ वैश्याधनयुताः सर्वे वापीकूपाविनार्थदः ॥ ३५ ॥ शूद्राश्च निर्गता सर्ववर्णसेवप्रची
रकाः कीर्त्योपजीविनः सर्वे वडभीउकन्दर्पिताः ॥ ३६ ॥ परीक्षकाः कंचनस्परमानीसा २२

वेश्मणीनांजन्म कर्त्तारः रस्काश्च उपजीविनः ॥ ३८ ॥ धान्यविक्रयिनः सर्वे सिद्धवश्व जीवकाः ।
कलगृताश्चानेचरतं हूल जीवकाः ॥ ३९ ॥ मालाकारा स्तोलकाराः सहधीतेश्च निर्गताः ॥ नेत्रवाह
लिरीव मवरस्तत्र धराश्चये ॥ ४० ॥ कोष्टकाकर्म निरताः त्रपुणः पदपदपद स्तजः ॥ कर्म्मणि त्ररवति
गवर्द्धकी कास्तापरकाः ॥ ४१ ॥ नत्रिकाः शस्त्रकर्त्तारोनदास्तत्रैवसूत्रविकाः ॥ वस्त्ररंगकर्त्तारः कुलाल
वरुडास्तथा ॥ ४२ ॥ नापिकामितकर्त्तारोरजकाश्च चकारकाः ॥ तपाप्रपापूक कर्त्तारोध्वजिनश्च चत्रजीवि
नः ॥ ४३ ॥ तथा डोरकाश्च सौल्पजास्तगोविंदैनं प्रनोदिताः ॥ गरवः कुंडिनीवेश्यानानानावप्रविदि
काः ॥ ४४ ॥ नर्त्तकाश्च मेउनैमल्ला नदृत्तोग्वोकाराजेन्द्र ॥ कपिकाः पाठकाः पुरे ॥ तथागरुडिकाः सर्वा
वीराः हुरितेनोपजीविकाः ॥ व्याधाः केहीरकाः पुष्टतैथा कृष्णीसवातती रथीते ॥ घटाकोश्चानुवी
हाश्चैत एवाहाश्च मेरुशः ॥ ४७ ॥ सैरंध्यान्नेगतादास्पर्वंठासे सल्लकारिते ॥ स्तुतिकाराण
वैहोश्च मेरुशः ॥ ४८ ॥ एते सर्वे प्रजारीपानेवस्वप्रीत्याते विनिःसृताः ॥ निर्गतिवहधावसेना चतुरंग
वलीचतेते ॥ ४९ ॥ नद्रुपदैतं तदास्तर्येरजसासैव तैननः ॥ महान्वरावसीतदासीत स्मिन्सैन्ये प्रसर्पति
॥ ५० ॥ वीणकानान्नशंकदैन्नीनाधीयीहयेसता ॥ द्वीपिवाहः पद्दिवातैः मार्गान्नेवतुलक्ष्यते ॥ ५१
शातल्येकास्तदात्रुंजाप्रसंरहा १ तिजनानकृदावोप्रवाध्यवमानासी वंधा किंत्रियतेस्रमः ॥ ५२ ॥

सकारल
मौलूकी
स्वैकवै
धारव्या
सर्ववीणा
पर्जीवका
॥ ४५ ॥ तेष्
सेरुजनि
॥ ४८ ॥
धृश्चैग
नौकाजी
विनिश्च
यः
१९

वी२

जै० अश्व०

२१ भीमनाकर्णितस्यास्य तद्वचनं प्रमुखात्प्रसन्नवदनो हरिः ॥५४॥ यावद्वदति वचः किंचित्तावद्भीमः समा-
गतः ॥ तं दृष्ट्वा हृषीकेशो भीमसेनं समागतं ॥५५॥ वारयामास तत्रैव सैरंध्र्या वचनेन तौ किं
वदिष्यति भीमोसौ तेनैव बैवाप्य कौतुकं ॥५६॥ इति श्रीमहाभारते अश्वमेधिके पर्वणि
भीमागमनो नाम षट्पंचाशोध्यायः ॥२६॥ जैमिनिरुवाच ॥ वारितो वै च सैरंध्र्या बीटत्यात्मा न च कौद-
रः ॥ प्रहसन्नब्रवीत्ताता मेघगंभीरया गिरा ॥ भीमोवाच ॥ ममविज्ञाय दुष्टात्मा सो भोजनं क्रि-
पते सदा ॥ ततः किं देवकी देवी सत्यभामाथवा गता ॥२ महर्षयः किल ... वामेधा व एनिवर्षति
वि ॥ किं वा पुत्रस्तथा पौत्रो राधासेन हतो वने ॥३॥ किं वा स्त्रीभिः सहैवार्थ भोजनं कुरुते हरिः ॥
जैमिनिरुवाच ॥ इत्युक्ते वादयामास पकोण्णकौ चर्वली स्वचा ॥४॥ पर्वदानान्महाशवस्तेन कालेन
नु वै ततः ॥ इत्युक्तो पिवमानो सौ घटिकाघटनिःस्वनः ॥५॥ कुर्वीतो हृष्टरूपो भीमसेनप्रत
गौनी ॥ श्रुत्वा ते भीमो वचनमेवमाह स रहोन्निव ॥६॥ तत्रैपि वाति यः पश्चात् प्रतीक्षि
ते कथं स्मृति कीर्तीनि पृथा मिपथ्या कंठे विवर्धितः ॥७॥ मानी सा देहे वधोन्याय्य: पापिष्णा पातितौ
॥ केवल किं भीमसेन ज्ञानितो कृशलोन तलैन ॥८॥ न स्युः लोतिथ्य दाशादपुनः स्वाह पीडवः ॥ पटको-
कि गलो ... गद्याबोध्य पान्यहि ॥९॥ ... तेकों महीयो त्रयस्मिन् कंठेतु भीमकाः प्रलये २१
... दमाकुंठे व मे तया ॥१॥ धृतराष्ट्रोपस्साधीनी मा प्रमत्तये मामितः ॥ भीहितेनैव स्वपप्नु विष्याभि-
रेतव ॥१३॥ अद्यो नगमनं भीमसेनस्य गीता सिमेपीरः ॥ पत्रप्रविष्टेन मया धृष्टेन च वरे ॥१४॥
कुस्सयिष्यति वैलोकास्त्वामेव पुरुषोत्तम ॥ आशापाशपरया प्राप्ते महो मानि पांडव ॥१४॥ एका
कीनं भीमसेनेनान्नपवाक्यपुणि दिने ॥ किं करिष्यति कुंती सा विना भीमं महीतले ॥१५॥ तस्मात्तु
त्वयुतिकुंतीमत्तपित्वा स्त्वमेव पालितं धर्मराजेन त्वयैवापनिपातिते ॥१६॥ श्रुत्वान्ने नगनी
महामन्वीतेत्वतु शालश्री ॥ कथयिष्यति कुस्मै सा वात्रा पुत्रवियोगिनी ॥१७॥ सर्वान्नसिह
हरते त्वैतु तवहैषाञ्जायते ॥ सर्वान्नरुजसि पश्चात्त्वं भीमसेनं तु मासजे ॥१८॥ स्तमेयेयारै जे
भीनायस्वयदासन्नबंधपागतं ॥ जैमिनिरुवाच ॥ एतेषु त्वावचस्तस्य भीमस्यामिततेजसः ॥१९
उवाचदेव की पुत्रो भीमसेनमिदं वचः ॥ श्रीकृष्णोवाच ॥ स्वागतं ते भीमसेनस्त्वितिमवनेशु
रः ॥ मयाच सहितो भीमभोजनं कुरुमा न ... ॥ भीमसेनोवाच ॥ त्वमोस्त्विति क्षिप पश्चान्मां पुरिष
यसिसादरं ॥२१॥ त्वं तु पिजगन्नाथ परीक्षितं गतो स्पृहः ॥ श्रीकृष्णोवाच ॥ त्वय्येता नवती भीम
मयार्ते महाबल ॥२२॥ न चमेस्ति पदं किंचिद्विना पर्यधनंजयौ ॥ एताउत्तो वचनं गृहीत्वा
॥ तेकर ॥२३॥

८२

नै० गु० क ४

२० वाराभैरवश्च माषान्येतिलैश्चणकबीजकैः॥२५॥ इदृशामोदकां कार्श्चो न्येस्त्मस्वार्चेतु भोजने॥मी
सितुसल्लितैस्तदैः मृगवारसिमर्दैः॥२६॥ शाशकैरोहिकैश्चैव चैतलैमेषसिमर्दैः। मत्स्यमांसैर्नावकै
चेतैतिलैर्गुविवारिकैः॥२७॥ नानारसयुतैरम्यैर्भुञ्जे देवकीसुतः। श्रीशीघ्रमानिनीकैश्च तथैव करम
र्दकैः॥२८॥ नारिंगचिंचिणीकर्दकौ [illegible] रीफलमेव च॥ द्राक्षा [illegible] यसिपातैश्च जम्बूनिम्बूफलैश्च॥२९॥ 79
हिंटीफलैल्ल बेरौ च शीफलैस्तिलकेन्दुतौ। बल्कलैर्वशकारीरैस्तथा कायफलैर्नवैः॥३०॥ दाडिमीफलै
कतपफलैरम्यैः कंटकनीफलैः॥ धात्रीफलैः प्रक्लिन्नैः फलैर्मैवाञ्कैस्तथा॥३१॥ रंभाफलैः पिप्पली
चमरिचाश्चमनोहराः। अर्धपतेल्लेन लवणेन च वेष्टितैः॥३२॥ तथा राजिकयाविद्धैर्विमिश्रै
घटेस्थितैः॥ ततफलैस्समधुरैर्जेदेवकीसुतोषितः॥३३॥ समीपस्थारुक्मिणी च बलसंयुण वं
चारुलोचना। सत्यभामा जाम्बवती भोजनेन समावृता॥३४॥ चारुन्नूपरसीरावारण [illegible]
हारकेयूरशोभिन्यावकेन्द्रथा जनार्दनं॥३५॥ पृथक्पृथक्निरीक्षन्ते वीजयन्ति [illegible]
भा कल्पवेताः कन्याश्चित्राभ्यामपर्येत्योजगत्पतिं॥३६॥ पारिजाते तती रोस्ता निकुञ्जमानि [illegible]
सत्यभामा [illegible] तीक्ष्णत्वाद् [illegible] वचनमब्रवीत॥३७॥ सत्यभामा [illegible] वाच॥ सांप्रतं भोजनं [illegible] २०
चीनैस्मधिहितं [illegible]

लमनोर हनुमानृषो धर्मरह्नेतत्फलं॥४०॥ धर्मराजस्य सगोनसर्वं तु कुरुते हरिः। वामदेवीजसंदिवो
पश्यकन्नित्ति वैभवं॥४१॥ मस्याश्रवेण मे नाथः कर्मणि सिभविष्यति॥ मत्ला सापद्यम्
षी बालानन्तुसुशोभनं॥४२॥ नमोपरूपकेरसि न्यान्ति भंजानै कर्मणफलं॥ प्राय मि पा
पुरतान भावाय तेहरिः॥४३॥ वेदभाषितमाकर्ण्य कृष्णमेरमतेरमः॥ तस्मान्मयापि
पतेस्वेव नैसर्वदाहितो॥४४॥ देवकीरुवाच॥ न लज्जसे कथं त्वं तु ब्रुवती केशवं प्रति॥ ग्रही 78
जिननीयस्य वसुदेवो स्वजन्मदः॥४५॥ त्वमाभीक्ष्णपतेकर्मतव का गणना क्रमे। निखिलो यथ पुरी
दृष्टि विघ्नं स्तमयालयं॥४६॥ साहिं करोम्यस्य कर्मब्रुवतीत्वं न लज्जसे॥ ममाद्य पदाजात स्तनपापि
स्वेधनं॥४७॥ वसुदेवेन वीरेण पश्यत्वं कर्मणो गति। स्तन्यं ह्लाहण्मार्ये सील्तः शत्रुसूदनः।
४८॥ तस्मान्माता न चास्य पिता न भार्याः प्रापुत्रस्वकिस्य च स्वकर्मणा जीवेल्लोते हि मानवाः
४९॥ सत्यभामा प्रत्युवाच॥ भवत्या वचनं साधु प्रोक्तं लक्ष्म्यसन्निधौ तत्कथं प्रशंसीति सर्वे विप्राज
गद्गुरुः॥५०॥ एवं नैतु तावत्पुत्रैर्वर्षै मम कर्मणा नाशकेदेवो महतीं च प्रलम्बहः।५१॥ सदागोपो
बनेवासी कर्मणा शान विंदति। त्वसि निरुष्टे हे महत्कष्टं कुर्वाणो वर्तिमानवः५२॥ हृदयेतुधृतः
शर्वत्वपानेवेदीक्षितः॥ मयानुधार्यते भद्रे हृदये पपरिदृश्यते॥५३॥ तस्यापुः कर्मणोच्छेदः क्रियते

ॐ॰ भुक्त्वा वैष्णवैः सह पूजितो ॥१५॥ पितृतृप्तिं ततः पाह तीर्थे यो मैथुनी नरः भाग्यं हे पतिते कल्पिता पार्थ्यं ग्रहणे दैवे निशाम
१९ यान्ति ॥१६॥ सम्मानयति जो विप्रं यथा पद्मप्रजापते ॥ विनानुवासरे देवस्य वासोन चरेत् व्रतं हि
॥१८॥ इति श्रीमन्महाभारते आश्वमेधिके पर्वणि नवमोऽध्यायः ॥९॥ जैमिनिरुवाच ॥ एतच्छ्रुत्वा
त्वा वचस्तस्य मुने रम्यं ततो जनः प्रोक्तवान् जैराजा धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ युधिष्ठिर उवा
च ॥ पाहि भीम मुने हे ॥ हे कृष्ण प्रतिमया नयात मानयाम्यहं जो विप्रं पुत्रपौत्र समन्विते
॥२॥ यशोदा देवकी देवी रुक्मिणी नीलवर्णिनी ॥८॥ श्रुत्वा वचस्तस्य धर्मराजस्य धीमतः
॥३॥ नमस्कृत्वा पुनस्ताः सर्वान् पुण्यो धर्मको तथा संप्रतस्तु पुरीरम्याः स्वयं कृष्णो नृपालि
ते ॥४॥ यावत्त्वं विश्वरूपं वै याति मन्दिरे माधवस्य हि ॥ तावत्कुरुते तत्र भोजनं वहु लिः वृतः ॥५॥
रुक्मिणी देवकी देवी रम्य कांचन निर्मिते ॥ कौ चोलानात तथापि ॥ स्थापितेषु घटिते हरिः ॥६॥ पा
त्र सौवर्णसीकासी मध्यशर्कराया पुनेन के कुंभदेवान्नानि भोजन कांचन प्रमाणः ॥७॥ ना
नाविधान्नसंसिद्धि विविधः पंक्तिमिरेव च ॥ विकुर सेन चाट्टेण फलमूल युतेन च ॥८॥ वैष्णवानि
के४२१ नीतान्येवं शतधा भोजने प्रनोजन तानुर्सिंसिपा घृतकरम्भेन्नस्तारूमाः ॥९॥ मरिचैः पिप्प
लीसानैलाः चैर्कुसं युतांश्च पिताकरिकी यस्मिन्नाम ने भरिशो हरिः ॥१०॥ प्रल्हेहकाः १९
स्थापसमावर्जैरर्धिवु चन्द्र ॥ सितया सहितेनाप्यनेनकल्पितेन च ॥ यामध्यवर्तिनगमेन ॥
पुतास्तस्मिन्स भोजने ॥ कांचनेतु कचोलेवे स्थिती कांचन संभूमी ॥१३॥ घृतेन संवासिते त्रीत्पारते
देव्य जशोदया तत्र गोधूम पत्रेण चंद्रकेण हतो त्वली ॥१४॥ नधृते दध्यपते तत्र कांचनप्रमयान्विता ॥ सो
हालिकाः हरिकास्तु शतछिद्राः स्तु वेष्टिकाः ॥१५॥ हपिकास्तु तपा हीरि विकाराः स्तु प्रश्नाकिकाः ॥ 80
मण्डयः स्तत्र संघाश्च मालती कुसुमाद्ययः ॥१६॥ पर्पटा कुर्वरार म्याः भावकृष्णाड संयुताः ॥ वटकान्न
वधारम्यानर्जुनानोदेवकी स्वतः ॥ हिंग्वा राजी मरीचे हरितादेण ॥ माः भ्रतैनलवणेनान्वि
भश्च तैलेन सरिता ॥१८॥ कुंकमा नाम हेहीनाः सत्तता दैवदर्जेना देयिकृतकृता के चित्वचिंचि
णीघृतसंभवा ॥१९॥ रां हारसयुता के चितपान्येकपया कृताः ॥ घृत हीर सिता न्यास्ती राजिका
जलमध्यस्या प्रज्ञपा भानके णिकारैचारवीजम्बारिकाः ॥२१॥ शाकलैर्नालिकेरस्य लवंगश्च
त संयुताः ॥ घृतहीर सितान्यस्ताः कुंदाहेतु प्रलोडिता ॥२२॥ लवा सिकस्तु शराररम्या सत्रैवफे
का ॥ फेराविकास्तु वैव ब्रूः कृतास्त्वचरेण चोलिकी ॥२३॥ मोदकाः स्तत्र सैमता सर्वार्थवी जनवापुर सिता
यासकृतास्थानेन चैव विनिर्मिता ॥२४॥ नालिकेरफलोत्पन्नान्नेपय द्वितनिर्यास निर्मिता ॥

कौं०गपु
१२

परलोके महीपते ॥१८॥ न व्रतं तीर्थयात्रा नो न कदाचित् शुभाः क्रियाः । कर्तव्या नृतया राजन् शमः कार्यो
न संशयः ॥१९॥ स्त्रीलोभं गात्र नारीणां [illegible] हे देवः स्मृताः । स्त्रीणां नैव तु विश्वासो धूर्ता नीकथ्यते
नरैः ॥२०॥ चित्तासमाश्रिता नीतु विश्वासो न स्वप्नप्रदः । वदे धात स तेयातु बालं च परिवर्जयेत् ॥२१॥
मो॰५ दुष्टा दुःशीला स्वैरिता प्रस्थलंपटा आवृति गायंती स्वरं दृष्ट्वा कर्मके दुर्यते का [illegible] ॥२२॥ स्त्री चले
मस्तकं स्वच्छन्दं कुरुते लज्जते न च या ॥२२॥ स्त्री या मनवं नारी विज्ञेया वंधकी नरैः ॥२३॥ व्यापारस्य हे 83
पातिव्रत्य पापयुपति संज्ञनी । कृतिकी जननी वेति नावेल धोवपारगः ॥२४॥ मालाकारी नानापिन
ढीया जातिर्विज्ञेया सैरंध्री चापि दासी चेतया याति विवर्जिता ॥२५॥ स्मृति कापतिती नातु व्रपा
७५२ कापालिनी तटी ॥२६॥ शीमौ सगमे न [illegible] मानसी ॥२६॥ स्वैरिणी नीतु राज्ञी सा विज्ञेया धर्म
नंदन तस्मात् तेषु विश्वासो न विश्वासः कथंचन ॥२७॥ प्रजापालनपरः वर्धते तास्ते न प्लवनभूपति
[illegible] कोप्य विश्वासो नास्ति कापि तत्क नरः ॥२८॥ समीपे च स्थितो राजा प्रजानानुकूलतः सुखी
ना यरतितु वै धर्मी सर्वलोको तथैव च ॥२९॥ न चिंतयति देवेशं देवकीनंदनं हरिं । आराधय
ति देवं यः प्राप्तिं नामुक्ति [illegible] ॥३०॥ देवतुल्यः स विज्ञेय स्मृती डालो पिनरैः प्रियः ॥३१॥ इति
श्री महाभारते [illegible] कपर्वणि [illegible] संवादे नामाष्टमोऽध्यायः ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ कथं लक्ष्मी
[illegible] गोविंदन सदावासः कथं जायते तद्वद ॥१॥ व्यास उवाच ॥ १२

॥ सतीं जानाति यो मार्गं [illegible] दस्ताहं न याव देत ॥ श्राद्धं न व जयघयस्तं वित्तमाढ्यं न पत्रि का
श्राद्धवान् ॥ कुरुते [illegible] त्वा च मृष्टः देवदेत ॥ [illegible] नमजेहि न भवद्योदिकयनः ॥४॥
परस्त्री येतु यो ग्रामो माता तुल्या त्यजेन्नृपः । आरामश्चातकर्त्ता यो वापी कूपमठादिकृत् ॥५॥ त
डागस्तत्र प्रासाद विप्रमंदिरकारकः । गौरीश्वरपूर्तेर्यस्तु सर्वतीर्थप्रकीरकः ॥६॥ सदा दानपर
नीतः पापतस्तत्परे तप ॥ एवं विधं नरं पार्थ रमा सेव्यते ध्रुवं ॥७॥ दुष्टान्नं त्यजेत्सर्व [illegible] मन 82
वपल्लीसति । तथा च घृतकर्त्तारं घृतं च तवस्त्रप्रियं ॥८॥ अपमे वारितस्या सि सर्वेः पाछिवे वंध
नि [illegible] देव तेषां [illegible] तेघृतं वराटके ॥९॥ [illegible] तुर्मिर्जमवताकीडति तन्नशोमने । जि
तमित्यवशाक्षु निः ९ राता तवराटके ॥१०॥ मया तेव नीतं कौरवाणां [illegible] नयः । तस्मात् त्रयोदश
घ घतैः क्रीडते यो मानवः ॥११॥ त्यजेत् सक्रिया नित्यं राजा स्नाति परभोजनं । मदिरापान मत्तो यो
मरुगुपास कलोचन ॥१२॥ साधुनिंदाकरो यस्तु गृहप्राकारभेजकः । तस्करः कीच नीदी नीधा
तुनीह पालयत् ॥१३॥ रसानीचेवधातू नीअपहत्ता च [illegible] सम्हा नीवृ [illegible] लम
लीतया ॥१४॥ तेन स्त्रवस्तुं जेती नी परहशातः सत्र व्यते । समार्थी चैव संक्रौ तौ व्यतीपाते च

जै०अश्व०
ता:१
८

२॥ यतोस्य समयो दूरे मासे चैकादशेन्तु ॥ तस्माद् [illegible]भि नगरी उग्रसेनेन पालिता ॥३२॥ यौ
वनाश्वेन सहितो हयं पालयन्तः ॥ तव यज्ञे वधे सर्वे व्यासदेव विमन्त्रिताः ॥३४॥ प्रागमिष्यन्ति हे
सर्वे ते पाकार्ये न विधीयते ॥३४॥ जैमिनिरुवाच ॥ तच्छ्रुत्वा वासुदेवस्य वचनं धर्मनन्दनः ॥३४॥
[illegible] शीघ्रं [illegible] ज्ञात्वा [illegible] मानशीघ्रं तत्क्षणे धर्मराजो व्यासेन हि समन्वितः ॥३५॥ तुरंगी
पालयामास मेडपि च तत्पाचिंते । व्यासं पप्रच्छ धर्मात्मा [illegible] तस्य कथामिमां ॥३६॥ व्यासस्तु कथ
यामास स मरुत्तस्य महाक्रतुं । मरुत्तेन कृते सर्वं यज्ञार्थं जीवनं वा हि ॥३७॥ इत्येतवार्ता मासेन पाण्डवो जी
वमानवः । ततो रथो पोषितस्य वर्तनारदस्य [illegible] ॥३८॥ प्राप्य पृथिवीं क्रतुं च के सेवर्ताः [illegible] प
व कौ ॥ [illegible] ॥३९॥ पप्रच्छ गतो राजा [illegible] द्विवयो
जैमिनिरुवाच ॥ युधिष्ठिरोपि पप्रच्छ व्यासं धर्मात्मजः पुनः ॥४०॥ यथा मतिस्तु [illegible] सर्वानकथ
यामास पावनान् ॥ इति श्रीमहाभारते अश्वमेधिके पर्वणि [illegible] नाम ध्यायः ॥ ४१ ॥ जै
मिनिरुवाच ॥ श्रुत्वा व्यासमुखान्धर्मान्धर्मराजो युधिष्ठिरः ॥ पप्रच्छ चापरान्धर्मान्सर्वलो
कहिताय हान् ॥१॥ [illegible] कार्यं [illegible] कथमत्र [illegible] परत्र च क
[illegible] ॥२॥ व्यास उवाच ॥ [illegible] धर्मशास्त्राणि [illegible] प्रकरोति [illegible]
[illegible] ॥२॥ [illegible] परत्र [illegible] पर [illegible] ८७

[illegible]
॥ [illegible] प्राप्नोति विमलां कीर्तिमिह [illegible] परत्र च ॥ [illegible] प्राप्नोति [illegible] ॥
[illegible] कार्यं च तत्परं प्राप्नोति [illegible] ॥ प्राप्नोति विपुलां कीर्तिं गतिं [illegible] ॥
[illegible] प्रवरस्मात् [illegible] द्विजातीनां [illegible] नारायणं गतिः ॥ वि
धवा [illegible] नारी [illegible] वैपुरं [illegible] ॥९॥ [illegible]
गर्भ [illegible] सा जन्मपात [illegible] पतितस्तो निजः पतिः ॥१०॥ नीतु काम [illegible]
[illegible] शरीरस्य च [illegible] ॥११॥ नित्य कर्म [illegible]
[illegible] ॥१२॥ प्राक् [illegible] धना [illegible]
[illegible] ॥१३॥ [illegible]
[illegible] ॥१४॥ स्यात [illegible] पितु गृहे [illegible]
[illegible] ॥१५॥ [illegible]
[illegible] निजः पतिः ॥१६॥ [illegible] योषितः ॥ स्व
[illegible] योषिती [illegible] कल्पते ॥१७॥ [illegible] पापाराके: परश्रावयते [illegible] ग
॥ रमा प्राप्य

84

85

षिणी॥ दर्दर्शी गात्रै सेतिमन्नै नानाश्वा स्वैश्व मुष्टिभि:॥४॥ ददौ निद्रां सनदेवी पप्रच्छ कुशालं पुनः
स्वबकेतुं मेघवर्णं तथा कुशालिने सती॥५॥ भीमो वाचा राजा समागतो दिवी समाप्यो: सहृत:
स्वयि॥ तस्य मा या वि शाला हीं प्रीता ते स्वै समन्विता॥ धावी हि तु त्वां च मा ना हि मि हा चायी
ति सुदर्शना स्नाकौ भीमो कुरुष्व मेस्वरा ता गण मण्डिता॥७॥ बधै तेवेव गच्छाम: सर्व देवि नृपेष्व
ति॥ कोमोहव कान्ता याता तस्तीवि नीतव मंडने॥८॥ नपश्यामि तपामू पैसिमवे जनवि सत्पुः॥
वरि वारवतौ दे विपरिता न्यन्यैगत:॥९॥ नावि त्रीतव का शोभा प्रभावत्याम हाद्युना॥ वितनम
हेता चसोपरिता न वात प्रिया॥१०॥ द्रौपद्युवाच॥ श्रीतजु हे हनि वसति शोवि दः कितु पांडव
सर्व चमेड नैमहीं करिष्यातिव कोप्स॥११॥ जैमिनिरुवाच॥ ततः कृष्ण: समागत्य सह धर्मात्मजे
जेन च॥ यौवनाश्व भावपितुं सपुत्र: प्रपेपो मुदा॥१२॥ चंपका: पत्रबहुला: पुष्पिता: सत्र सेस्थि
ता:॥ यौवनाश्वा पितुर गेपुर स्कृत्य च कर्णजे॥१३॥ स्थस्थो स्वास्थितवासो वीहमा गत्य नृपात्मजे
नो नावादित्र नादेन कंपयंती वसुंधरीं॥१४॥ तदा स्मिन्नेव कालेतु धर्मराजे समागतः॥ दर्दर्शी
नृपतिं पार्थं गृहशैलसमन्विती॥१५॥ समुत्तीर्य गजा धर्म: समालिंग्य नराधिपं॥ नमस्कृत्य
सुवे तेना पि यौवनाश्च नधीमता॥१६॥ तमुवाच स धर्मात्मा वचा भीमसुयोमम॥ वृत्रीरो
वीर्यवान [illegible] सत्वाधिपांडवा [illegible] प्रणा
[illegible]
प्रणतो प्रवीत॥ अहं एव हनी मल्लो धर्मराजस्य ता वत:॥१९॥ यौवनाश्वो वाच॥ धन्यो स्म देव
तुरगो धन्यो पि पश्य कारणं भीम एष यश्चौवीरा से आगमनपुरी प्राप्ति॥२०॥ वषकेतु रयं धन्यो रक्ति
तो येन पालित:॥ धन्य पापि स्पस्वरा खाशे मपीडवानी च पुरुष गणं॥२१॥ येन त्वं दृशितो लोके सर्वपाप
प्रनाशन:॥ जैमिनिरुवाच॥ प्रभावती च तौ कुंतीपार्वती चैव साध्वती॥२२॥ समालिंग्य नमस्कृ
त्य ते स्यो हर्षपरायणा:॥ ता वुवैतं नृपतिं नमस्कृत्य पाजनो ब्रवीत्॥२३॥ भवतः परमेवी स्पधन्यो भ
वति स्पृ ते लोयथा पश्यि पेरो राजा माम्य: कृत्स्नस्य सर्वदा॥२४॥ तथा स्माकं यौवनाश्वो नापरैव
समागता:॥ जैमिनिरुवाच॥ स्व वेगोपि हिता सर्वान्न नमस्कृत्य जनार्दनं॥२५॥ प्रोवाच व वचनं
तत्र धर्मराजमहामतिं॥ केवमायाभिराजेंद्र वृषकेतो महात्मन:॥२६॥ मत्किमान मतीवास्य
पु: क्वा दर्पितो मरुनि:॥ विनापकृ मेच यज्ञोष्टं शरीरं च धनं तथा॥२७॥ पायितमानुषे मुदे स्तास
वे पुत्र तम समी॥ अत: परं स्व केरवीपशा न मे चा मि पदीजे॥२८॥ तावकं धर्मराजस्य तुरग: परिमुच्य
 ती॥ जैमिनिरुवाच॥ ततो हरि: परितुष्ट तस्य वाक्येन भारत॥२९॥ सहैव संस्थितं वीरमालिंग्य परवि
पात्रक॥ प्रविश्य पुरी कृष्ण धर्मराजेन नंदितौ॥३०॥ एवं सत्मास मात्रं हि प्रत्युवा वपुधि एरा॥ श्रीकृ
ष्णोवाच॥ चैत्री गतौ धर्मराज पौर्णमासी हरु

१२

कीर्तिता। कुलीना। भीमता प्राज्ञा वेदशास्त्रार्थपारगा॥ ३७॥ एकैकस्मै द्विजाया च दक्षिणा प्रवदामि ते॥ कोटिजोरपञ्चैव कोः सर्वकाचनाः॥ ३८॥ प्रत्येकं गा सहस्रं चैव च नप्रस्थं ऋत्विजे॥ मारुतस्य वचनं श्रुत्वा एकः प्रदेयाः दक्षिणा स्वरः॥ ३९॥ प्रातिन्नृपो राजन्न प्रत्यते प्रणमाहि स्मा। दक्षिणा कथिता रम्या तुरगं कथयामि ते। गोक्षीरसमवर्णं च कुन्देन्दुहिमसन्निभं॥ तिपुच्छं श्यामकर्णं सर्वलोकाति सुत्तमं॥ ४१॥ रूपामेवा विद्यते महीपाल च ज्ञाः श्लिन्दतुरगाविदुः। चैत्र मासस्य राकायां पीत्वा पं तुरगोत्तम॥ ४२॥ विधिमार्गे रक्षणीयः सर्वयोधैर्महाबलैः। पुत्रैर्वा बान्धवैः स्वैरपि दक्षिणाश्चैनिवाश्यते॥ ४३॥ भूपः कुरुते यज्ञमसिपत्रव्रतं चरेत्। नियतः सच राजेन्द्र नात्र कार्या विचारणा॥ ४४॥ न यो गान्धर्वमात्रं सेवेन्नारी विवृतानां। एकत्र शयनं कार्यं पत्न्या सह नराधिप॥ ४६॥ यावद्गमनं तस्य पुनरेव प्रजायते तावत्तपन्नेबान्कनी... स्तः॥ ४७॥ यत्नीयाम्बेतविप्रा दक्षिणाभिर्न संशयः॥ ललाटे तुरगस्यापि पत्रं संलिख्य कांचनं॥ ४८॥ ... नामसि ... तपस्वमन्विती। कश्चनीयमिदं वाक्यं मया तुरजोत्तमः॥ ४९॥ विमुक्तो स्तित्रूपकश्चित्तु प्रतिज्ञातु चेद्धले। ... प्रतिज्ञा ... सजेत ... यो॥ ५०॥ अनेन विधिना वीर कर्तुं रेक प्रजापते। असिपत्रव्रतयुतो ... सुपः ... ॥ ५१॥ हयमेधात्तं च ... वर्जितः। यस्तु व्रतयुतं कुर्यात् अश्वमेधं महाव्रती॥ ५२॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो ... ॥ ... नान्विज्ञो ताविना भीष्मादिमानवाः॥ ५३॥ तस्मात् क्रीतानकुर्वन्ति व्रतमेतं महामखे ... नीरतः॥ ५४॥ विजितं कुरुषे जस्य पारं नं कुरु नंदना॥ युधिष्ठिरोवाच॥ सर्वपहयमेधो ...

[illegible] ... ॥ ५५॥ भीमादयो पि व मया ...

। भीमायक ... यामासचरितेन चित्त विभ्रमी॥ ५५॥ तस्या जरजवी यास्तेन तेनागपुरं ययौ॥ ... पुनः पुनः वचनं भीमहिपरितोषवनं॥ ५६॥ निवसन्तं वराजैः सप्रच्छाद्धीरो विनिर्ययौ॥ वनेन महता युक्तो धर्मराजपुरं प्रति॥ ५७॥ पायनी॥ नीस्थितो मे भित्यैत्र विंशतिरैवतः। सप्रच्छ भीमो राजानमन्तर्या स्यत्रोत्तनपौ॥ ५८॥ त्वीनिवद्यिपितुर्देवसंप्राप्त बलसंयुतौ। कजैसं त्तवसूनुर्धा करिष्यति गोतम ... ॥ ५९॥ एवं निरूप्य तरस्का सयगा मयुधिष्ठिरं॥ ततो ददर्श राजानं भ्रातृभिः परिवारितं॥ ५०॥ नमस्कृत्य तन्तो बुद्धिर्धर्मारा जैवृकोदरः॥ समालिंग्यानुजान्सर्वान्निदं वचनमब्रवीत्॥ ५१॥ भीमोवाच॥ तवप्रसादान्नृपते वयं कुशालिनः सदा॥ समायातः स तुरगो यौवनाश्वेन संयुतः॥ ५२॥ कर्णपुत्रेण सी ग्राने स राजपरितोषितः। बलेन महता राजा सद्वारः समुपस्थितः॥ ५३॥ भीमावृतीतस्य भार्याजोपदिष्ट मागता॥ महत्या साप्रियायुक्ती स्त्रीसहस्रैर्विलासिता॥ ५४॥ इतिश्रीमहाभारते अश्वमेधिके पर्वणि जैमिनीये नागमनोध्यायः॥ ५॥ जैमिनिरुवाच॥ समागतं नृपं श्रुत्वा धर्मो वचनमब्रवीत्॥ भीमसेनं नृपस्तदा हर्षेण महता वृतः॥ युधिष्ठिर उवाच॥ जन्मना ... पर्शं ... पर्यन्तं को दस्य यो करोति वेमं ... भवत्पादर्शने॥ २॥ जैमिनिरुवाच॥ जगाम भीमसेनो यत्र सा पर्वत्या ... वि ... भीमसेना ... हर्षपूरिता॥ ३॥ तस्यो भीमं शाशीमस्वी स्वागतेचेतिमा

१५ श्रीगणेशाय नमः॥ जनमेजय उवाच॥ कथं युधिष्ठिरः स्नात्वा हर्षवर्धितमानसः। हयमेधं कृतवांश्च को वै
...रन्धितं मुने॥१॥ जैमिनिरुवाच॥ शृणु राजेन्द्र वक्ष्यामि धर्मराजस्य चेष्टितं। दिवं पितामहे जाते धर्मपुत्रो तिकि-
ल्बिषः॥२॥ ...पाश्च संप्राप्य व्यासं संपप्रच्छ सादरं। केनोपायेन मे ब्रह्मन् गोत्रवध्या ... मयी॥३॥ धर्मवेदि
नाशीघ्र प्रीतिर्न्नैव हि तपोधन॥ विना मैथुनं ... न तथा रोते नव जिते॥४॥ जन्मे प्रीतिप्रदं राज्यं यत्नी...
सर्वं जो जितं॥ कल्मषमेदिरं सर्वं ब्रह्मघोषसमन्वितं॥५॥ मया सत्यं ... तत्सांप्रतं दानवर्जितं।६। अतः पिनो
गणानित्यं ... मानेन तथा धनं॥६॥ ... चैति ... चैति शाकजं। यत्र ... समन्दीपमिदं
राज्यं यत्र भीष्मो न मान्यते॥७॥ ता ... विरहितं ... न च ... विवर्जितं। ... सितत्वे नमो ... मे
तं वृथिना॥८॥ न जहाति हि मे शोको घातयित्वा तु पार्थिवान्। ... राज्यं ... मिथ्या ... भूमिः करोतु वै॥९॥
... लितोर्था ... निर्गता ... मिथ्या मे ... रूपा ... तत्वहं॥१०॥ व्यासो वाच
... न दोषस्ते भविष्यति ... नवितु ... मिथ्या ... मविष्यसि॥११॥ यथा जातं ... कृष्णा मया
... कुरु राजेन्द्र ... पाण्डव॥ ... मेधं ... कुरु नेन्दुनं॥१२॥ ... चयन्त्र ... मेधत्रयं ... यद्व ... तोत
... पाण्डव॥ अश्वमेधं ... नृप ... नाम ... परिपक्व ... कस्मात्
... नाय मा ... ॥१३॥ राजधर्मेण ... प्राप्त ... स्थिरे॥ यावन्ते यज्वा: सर्वे वसुधया: सन्ति सांप्रतं॥१५॥
... ॥१४॥ ... लोकेषु कीर्तिः ... ॥१६॥ जैमिनिरुवाच॥ ... राजानं ... पृष्ठ ... ॥१७॥ युधिष्ठिरो वाच॥ न विद्यते
... न यावत् ... विद्यते ... प्रजा॥ १८

... नेव ... स्मि ... सगरे नता:॥२०॥ तस्मादन्यं पदं वित्तं गमनेममरोचते। किमत्रानीतं ... यत
... सि॥२१॥ व्यासो वाच॥ मरुत्तेन कृतो यागस्तेन सर्वे द्विजोत्तमाः। तेषां ... कांचनैः स्वर्णदनैः॥२२॥ हिमाचल
... धनं सो मरुत्तो राजा पदंया ... स्वर्णैः सुवर्णैः पत्र विप्राः सुतर्पिताः॥२४॥ एवं ... कथितमानये
॥ ... वित्तं कस्य परं ममः॥२५॥ मत्तः पूर्वं नाम नो ... विद्यते नराधिप॥ ब्राह्मणानां विशेषेण वित्तं ... स्व
... तिगच्छति॥२६॥ ... शीलं ... सिसा मति:॥ प्रतिसिध्यति मे विप्रा मम यज्ञे तपाविधे॥२७॥ ...
... धनं राजा ... ॥ ... नकुत्सितं कर्म प्रकरोति युधिष्ठिरः॥२८॥ एकाग्रपत्र महती ... मयासं गरे ...
... वेधवा:॥२९॥ समाजं ... मेकोहिनं समर्थो ... ॥ द्वितीये ... विप्रं ...
॥३०॥ व्यासो वाच॥ धन्योऽसि नृपशार्दूल ... लयावचः। ... सि प्रातियोगं ... करोषि च पाहि सा॥३१॥ ...
... स्वामिते ... ॥ रामेण पितु ... कश्यपाय महात्मने॥३२॥ ...नो ... महिमहीं राजन पापभीरवः॥ ...
... वेधर्जिता॥३३॥ गतस्त्वामर्पं च विप्राणां तस्मादोषो न विद्यते॥ यत्र धराधिपत्यं ... नरूपेण च॥३४॥
... जायते नात्र संशयः॥ तत्र ... समानीय कुरु यज्ञं च पाण्डव॥३५॥ युधिष्ठिरो वाच॥ ब्राह्मणा ...
... कीदृशी कृतो॥ हयमेधः कीदृशो मा ... व्यातुमर्हसि॥३६॥ व्यासो वाच॥ द्विजा विंशति सा ... संख्या ...

श्री २

जै॰भि॰ ९ विस्मयागताः ।उत्तिष्ठ जननी त्वंहि गोविंदपशुपसंगती ॥३०॥ वज्रो उवाच ॥ मेवैवरासिद्धर्वतेनाग
१५ मिष्याम्यहंपुरे ॥ नैवोवानचधर्म्मोपा[illegible] तमर्वकरोचनः ॥३१॥ मंत्रीनचवक्ततोधर्म्मो नमात्यंत्रोके
शोचन ।वक्ष्याहि साप्रतंयातांकथ्येधर्मसमाचरे ॥३२॥ जोमिनिरुवाच ॥ तत्श्रुत्वावचस्तस्यासदेवो
नृपतिपयौप्रत्युवाचववोरम्येन्नृपहास्यकंधीपरी ॥३३॥ जोरनो तिजननीदेवमयासहेमहा 93
कीर्ते ॥ धर्म्मराजस्यतेश्चेनगरंहेपरिमुच्यति ॥३४॥ राजातस्यवचः श्रुत्वा समाजीपतरुजावी
प्रोवाचववचनंरम्यंहि तेनस्यापयामवेत् ॥३५॥ सर्वैरंर्वलोकोस्तत्रयांति यत्र तौधर्ममाधवौ
॥ मयैवसहितोयाहि कुरुक्षेत्रगजाकेये ॥३६॥ तत्र तिष्ठति श्रीमोपिरूक्मिणी चवभूवता ।
[illegible]न्याक्ष्मपावेनानीर्थ्यस्तत्र गतः समागताः ॥३७॥ सतीदर्शनमात्रेण विलयंयांति देहिनो ।पात
कानि समाग्राणि नात्र कार्यविचारणं ॥३८॥ वज्रोवाच ॥ नागमिष्यामिराजेंद्र [illegible] ममगमिष्य
ति ।वक्ष्यंगणम्यचमेधुणः [illegible] नाशयिष्यतिमे[illegible] ॥३९॥ गोधर्मापरिवक्षामेहेत्रेतिष्ठेसीप्रतीनवनी
[illegible]लेगोपाः सैसविष्यंतिमामकाः ॥४०॥ संतीदासीगणैरेवोगमिष्यामि यथागतं ॥ ममकोवेन
किंकार्यं तेनधर्म्मेण सीदतीः ॥४१॥ यथास्वकायेतेव्याग्राः [illegible] धर्माद्यः स्थिताः तथास्वगृहेका
[illegible]वाचास्थिनृपनंदन ॥४२॥ भवोन्नराज्यपरित्यज्यवत्यागछतितत्पुरं सर्वलोकस्यसन्नो
[illegible] ॥४३॥ [illegible] जैमिनिरुवाच ॥ तत्वंषुवीर्तिर्ती नृपतिः [illegible]

१५

जैमिनि अ
१४

६२

ति श्रीमहाभारते अश्वमेधिके पर्वणि यौवनाश्वविजयो नाम पंचमोऽध्यायः ॥५॥ जैमिनिरुवाच ॥
ततः कृष्णो महावीरो यौवनाश्वेन वारितो सि स्कृत्य भीमेतरस पुरीं प्रावेशयत्स्वकैः ॥१॥ मेघवर्णः कुन
रजीग्रहो भीमसन्निधौ स्थितः सन्धीरः किमिदं माज्यकार्षीः ॥२॥ चित्ते यन्नवद्धोऽस्वमनेतस
वेतो मरवं । ततो नृपः प्रसन्नात्मा वचनं चेदमब्रवीत् ॥३॥ प्रशीघ्रान्नपीडं वैवीरिवंपकेतुमारिव ॥ च८
यौवनाश्वो वाच ॥ भीमपश्य कुमारस्य वृषकेतोर्मि कृद्धनौ ॥४॥ आसिजीवितो स्यनेजोनो कृपा
कृतमनस्थितौ ॥ बाणादेनक पृथक् पृथङ् नरेन्द्र प्रजापते ॥५॥ तस्मान्मीनयनं रुते जो विद्यातिपी ९५
उवाम दीर्घधर्मराजानंदं कृत्वरितेन मनः ॥६॥ पल्लंकिं चिद्दिघ्यते चितै पुत्रयोगादिकं मम शरीर
नृपिरात्रौ च सर्वं भव शीकरु ॥७॥ राजा नाम मम प्राणप्रकृतं विघ्यते मनेश्वर तिपिरस्तपावीरध
मराजा धर्मात्मवैः ॥८॥ पातयिष्यामि यज्ञेऽस्मिन्तुरगं स्पाभिरुतणे अश्व गजे भीमसेन सा अंस ५८
मारुह्य स्व गजकुलं जावेतो गजमत्तसकीचने ॥ आरूढौ मल्लरी प्रविशेती ममाज्ञया ॥१०॥ नगरी
तुजन्नायातु के चिद्धो मायति पुनः ॥ पताकाभिर्विचित्राभिः चंदनोदकशीतला ॥११॥ प्रभावती भीम
सेनानी राज्ञी भामिनी ॥ आजानिश्चैवमालाभिः वाचयित्तु निकन्यका ॥१२॥ प्रवेश पति
प्रवेशयत्पंडवः ॥ मेघवर्णेन सहितो जनाधिपः ॥१३॥ राजमंदिरमाप्यार्थ भीमदेवी
वी गोविन्द ॥१४॥ कः

समायपो । नीराजयित्वा तान्वीरान् इदं वचनमब्रवीत् ॥ पनमे यसन्नार्थपरितिस्तीकृष्णिना
घातस्य कीर्ति स्यमनवस्येत ॥ जैमिनिरुवाच ॥ आमी तेनी राजनेराजन्पतिर्णा वरासने । ततो नाना
कथाः कृत्वा मुकवशायनं गताः ॥१७॥ प्रभातसमये याते कृतकार्यो नराधिपः । उपतिष्ठः सभामध्ये
सहभीमेनभारत ॥१८॥ आदिदेश जनैः सर्वैः पुरस्थैः धर्मकोविदः ॥ सर्वे गच्छन्तु वै तत्र यत्र तो
पौडवाः ॥१९॥ सदाराः पुत्रकैः सार्धं सज्जनास्तु ममाज्ञया ॥ महीयोवर्णिका ग्रामयुते स्तेमम्मंडतः ॥ ९४
॥२०॥ पश्चिमाशाम पाञ्चत्यदिघ्यती मापुमे ॥ इडुन्नि स्ताडितो गजा वरि ॥२१॥ सर्व
सिन्धरितावित्नुकरयाः सकलाः कथा ॥ प्रभावती च नारी तेन विभूषिता ॥२२॥ निर्यान्तु द्रौपदी र
न८ पुरुक्मिणी च सुमध्यमी । वधः सपुत्रो धर्मराजपुरं प्रति ॥२३॥ यत्र भागीरथी गायज्ञो भाम गवा गी
हरिः ॥ सीयोगश्चैव सर्वेषां कस्यचित्तेन तोषयेत् ॥२४॥ सदेवं च समानूयसी देशान्नराधिपः । तेन
स्माकं पुरे श्रीमान् सत्पनेसधना जनाः ॥२५॥ आमानसहितान्सर्वान् धर्मराजपुनः पा ॥ जैमिनिरु
वाच ॥ एवीते न समाहितः सर्वं चक्रे तदा हितं ॥२६॥ ममातरैप्रातः भीराजा नेनु तिर्धर्मजी रं१
वी जननीतस्य पुत्रस्य चैरं कृष्ण निशाम्य हि ॥२७॥ श्रो वाच वचनं गंतव्यं कथ्यते चनात्र वित्तव्यपानक
यजीवाति पुत्रक ॥२८॥ पुत्रो वाच ॥ तत्र भागीरथी गंगा नाना समागताः । स्वर्यौ सम गवा
न्वीरः ति पापजं नृ ॥२९॥ स्पर्धा

जैमिनि
१३

मारुता स्तेन राजेंद्र कर्णपुत्रमपीडयन्॥ शिलासं तत्र वै धाका शाद् पतन्महिमासुरा॥१९॥ तस्यो
परिशरास्तीक्ष्णा पतितान्नृपनस्ततः। शरैर्नेद्धृष्यपतेर्वीरः। संग्रामे न्मोमहर्षितो॥२०॥ तं वीक्ष्य कुपितो भी
मः पुत्रं मोचयितुं ययौ। तीविलोक्य रणे प्रासे भीमकर्णात्मजस्त्वरन्॥२१॥ प्रमथ्याश्वरथं तेन च
मुक्तो ह सन्निव। पर्वतास्त्वे च चक्रे॥ विनाशपाविचरद्रणे॥२२॥ यौवनाश्वेन वीराणां तद्दृष्ट्वै चैव याव
तीं। मुक्तेन हृदये तस्य भिन्नं स्तेन महात्मना॥२३॥ मूर्छितो निपपातोर्व्यां वृषकेतुर्महाबलः। क
र्णपुत्रेण पतिते तिते भीमः कोपसमन्वितः॥२४॥ चिंतयित्वा स्वहृदये किं वरिष्यामि धर्मजो गजकुंभा
न्स्वहृदये विदीर्य च वक्ष्रं रत्नान्॥२५॥ रथानो ऽश्वान्नापि नरान्यातयामास भूतले। जानुभ्यां भीम
सेनस्य पवनस्तु समन्वितः॥२६॥ भ्रामिता स्तेन मातंगा गगने सरयातयाः। नरा भ्रमे तो राजेंद्र मूर्छ
केशाय प्राप्नुत॥२७॥ गजा गजेनीयमानाः संप्राप्ता वसुधातले॥ भ्रममाणं च तं सैन्यमितस्ततः
श्वदृश्यते॥२८॥ वासुदेवस्य माहात्म्यं गृह्य त्वा च यया जगत्। उर्द्धपादा व स्वहीना नानालंकरव जि
ताः। मृधावकाः सहसैव राज्ञ सूक्ष्मा स्यजेरगा। सादिनः॥ राजपुत्राः भिन्नगात्राः स्रवंतो रुधिरं मुखात्॥
२९॥ गगनान्नं तले प्राप्ता स्तथा येत गणपचा नरा रास्थ गजदेहाः स्म शोभिताः सहस्रशः॥३०॥ द्रावृत
तेमन्ता राजभीमेण ध्यति म्भृतले। तं तोन्नपरक्तेः प्राप्तो वेगो नाम वीर्यवान्॥३२॥ भीमो योधयि
मुक्तोस्य धनमब्रवीत्॥ यौवनाश्व स्ते विद्धिक वेगी मा महाबलो॥३३॥ तिष्ठ कुरुकेत्र १३

मयासार्द्धं तास्य स वैकुतः। रक्तक्लोसरचलत्वा ग्रहीत्वा महतीं गदां॥३४॥ भीमं जघान गदया सा द्वि
वहात्तानेतरा। वृकोदरस्ततो गृह्य जघान समरे बली॥३५॥ तावन्योन्यं गदाभ्यां च जघ्नतुः क्रोधमूर्छितौ
॥व्रतो भीमः समुत्थाय रुवेगं गगने हि पत॥३६॥ भ्रामयित्वाथ तं गृह्य निः पिपेष धरातले। स्ववेगप्
न रत्वा य गृहीत्वा पवनात्मजः॥३७॥ भीमो नाममर्द राजेंद्र तदद्भुतमिवाभवत्॥ भीमो गजं गृहीत्वेन स्व
वेगोपरि चिक्षिपे॥३८॥ समाधीते गजस्तेन चिक्षेप पवनात्मजे॥ मुष्टिभिर्जानुभिश्चैव प्रहारैस्तौ चक्रतुः
नु॥३९॥ जैमिनिरुवाच॥ वृषकेतुस्ततो मूर्छां त्यक्त्वा राजा नमा
नवे॥४०॥ पीचयित्वा ताडयामास समरे संनतपर्वभिः। तैर्बाणैर्मूर्छितो राजा यौवनाश्वो महाबलः॥४१॥
विसर्ज स समरे वीक्ष्य वृषकेतुः समीपगः॥ वस्त्रेणावीजयन्वाक्यमब्रवीत्॥४२॥ यत्किं चि
क्षिपते पुत्रवित् क्षमाराधनसि सर्वं सर्वैस्तेन राजासो पुनर्जीवत् संगरे॥४३॥ पौरुषं वेत्ति मे कश्चेन्न
जीवति पार्थिवः॥ मूर्छां विहाय राजा पितिः ए ति ए तिवेपुनः॥४४॥ उत्थाय चरणौ प्राह तेदृशं तपावि
धीः। कर्णपुत्रः समालिंग्य इदं वचनमब्रवीत्॥४५॥ प्राणा दत्ता मृदीपा सियत्वया परिभाषिताः। तदे का जि
पतो पर्थं न निंद्यास्ति हि मे विना॥४६॥ गृहाण राज्यं सकलं जीवितं च सतीवर॥ त्वया साकं रिवीत्स भी
भेद्दशा पमा रिषा॥४७॥ मत्स्यैः कन्याः सदा दाता त्वं ती तस्य दर्शनं॥ त्वया पुत्रेण वीरेण पालयित्वा हि भार
तां॥४८॥ त्वया यो तिमया सार्द्धं यत्र तो विलिंनीरणे स वेग भीम पातितो मूर्छितो विली दापे॥४९॥ ६

९७
९६

ऽमानि नीवपमा निनिरीक्ष्य समरे हसन् नागता निजलही नानिनमायीं तिममाश्र हतः॥१२७॥ मत्वावि
रू मेहराजेंद्र रणे गजघटापुनः। मोक्तिकानि उरचोनि गजकुंभगतानि च॥१२८॥ सतुकेठनिचिते
पमेठ्डितेभ सकमुज ॥ ततेथ्यास मरेवीक्ष्य मेतरे तनिजीवलं॥१३०॥ योवनाश्वो गजारूढः न
प्रशशंस तिस्तरयः। परदेशात्पुरी प्राप्ते वलं प्रसमसमाचिते॥१३१॥ योद्धि तु वहुमिः सार्धं विरथो योधये
कथं। तव नामनाम्ना नामिजोत्रं नजनं कचते॥१३२॥ विप्नोरिवजन्म्यं नवघ्न कुलनिर्नयं॥ तस्मा
त्वद्वृ तिसमरे यथा वधं करोमि ते॥१३३॥ धन्यस्त्वं मपरो धन्युः त्वत्तो नास्तिति मे मतिः॥ वृषकेतुस्तवा 99
चो॥ कुलके शपप से सन्ते ते मामकैरवि सी। स्थितं चतुर्थी नापरो नाथविना जनकस्थमे॥१३४॥ म
ध्येसमीद्रोपदी च नित्ति पृथितीयचवी स्थिता धर्माद्याः नगत्तौ तादुर्योधनहितेषिणः॥१३५॥ विना
न स्थिते स्थिते तो पक्ते ते स्वपुत्रो निवोधमा। धृष्टिप्यरेण नीतो सौ परमं कर्दम्॥१३६॥ कर्णः पिता मे सीग्रामे मध्यपे९
वृषकेतुरहे स्थितः। धृष्टिप्यरस्य यन्नार्थं तुरगो नीयते मया॥१३७॥ नर पी० वलयादतीप्रतिमृन्हामि सग
तोधुरे रे॥ रथो परिग्रहीतोयं कुर्यां च नराधिप॥१३८॥ इति श्री महाभारते अश्वमेधिके पर्वणि चतुर्योध्या
य॥ ॥ जैमिनिरुवाच॥ धन्योसि कर्णपुत्र त्वं प्रथमे प्रथमाश्रमे वाल्ये च परमालोकयत स्माग्रहामिते
रव॥ वृषकेतुरुवाच॥ वजेपुत्रोसि राजेंद्र मतो वद्धतरो मवानहं क्षमदर्शी नहीनोसिन समं मामकैर्वले
॥२॥ लेखी रीसिन्तारा जविद्यानकथ चरी॥ ऋ र तावधु राजेन्द्र कृतमेमम॥३॥ जैमिनिरुवाच॥ १२
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य नृपतिर्दश भिः शरैः। ताडयामास नृपतिर्वृषकेतुं हसन्निव॥४॥ शरैः शतैः विधा
कैर्नृपकोदंड निर्गतान्॥ वाणैनेकेन तत्सा छित्वा तीक्ष्णैर्मिरद्दमन॥५॥ तस्यवाणेन च विधा प्रविष्य
धरणीतले सर्वजाः क्रूरसारौ हि वुवतायेत्य धोयथा॥६॥ अर्धचंद्रेण चिच्छेद कोदंडं नृपतेः पुनः॥ सर्वाणि
चातपत्रं च चामरव्यजनानि च॥७॥ वक्रव्याकोनतीहेणे न छित्वा यत्प्रति जागृण॥ यथा चैकेन वाणेन सवाणै 98
नैकेन्तेतत्पो॥८॥ निखिलं नृधरेतत्र पातितं यच्च तारितं तत। सोन्यत्कार्मुकमादाय क्रुद्धो सैक्षत्वामतावलः॥१०
विव्याध कर्णजं वक्षः शराणिं नतपर्वणां तस्य हृदये मिलायपु शोणितमानवे॥१०॥ जीवनीनागाकिर
पि णः विवेतिहरिणं यथा तथा सैनिकान्हृदये वहुभिः परिवारितः॥११॥ चकार युद्धे स महान्नृपति
भ्यस्विापपन्नाः चतुर्भिः सायकान्स्पर्शैः भिन्नेयमेहाय॥१२॥ सारथेश्च शिरः कायात् पातयामास मार
ता सहस्वपीन्नप तिं च केयेध्या नीपशुपतामपि॥१३॥ हतोरातिशोकोमनु तस्मिन्नृद्धेत यथाविधे। यौवनाध
कारे चैकत्के कर्णपुत्रलीलया॥१४॥ पितामहस्य च स्यैव नाशेघिरियोः रिपोः पुनः लज्जितसंध्यो
स्वारिपावकास्त्रिकैः॥१५॥ प्रकाशमकरोत्तेन वह्निनानलपसतम॥ वारुणं नाथ राजापि शमया
मास पावकं॥१६॥ पवनास्त्रेण वलवान् कर्णपुत्रोपि वारुणं विध्वंसयित्वा व्यनुदत्तमहानादं
रणे गणे॥१७॥ यौवनाश्वस्ततः क्रुद्धो द्य्यासपरिपौरुषैरथमन्यं समारूढ्य पवतास्त्रेण महरन्ना॥१८॥

ध्यैतमजिष्ठ हंसयाद्वीनेद्दमानवारणायसेन श्री तान्देवान्योधयिष्येहमद्य वै ३।

जैमन· ११

॥९८॥ जैमिनिरुवाच ॥ यौवनाश्वो महाबाहुर्विस्मयं परमं गतः । तव श्रुत्वा भाषितं तेषां महाकोपेन पूरितः ॥९९॥
निर्ययौ स्वबलेनैव निखिलेन जनाधिपः । पप्रच्छ कति संप्राप्ता सन्ति वीराः किं यथा ॥१००॥ वृकः तत्र पिच्चयो
दक्षश्च चतुर्णां न समागताः । एकेन राज्ञा नेराजन नीतः सतुरगस्तदा ॥१०१॥ एनौ नरेण से न्पतुपातितीच
परः स्थितः ॥ यौवनाश्वो वाच ॥ अद्य योरवाश्चैतेन [illegible] तितुरगी मम ॥ न मानुषेश कथ्यते सौक्षया नेनु कथ्यच
न ॥१०२॥ जैमिनिरुवाच ॥ इत्युक्त्वा प्रयुयौ राजा तं दृष्ट्वा वृकोदरं । वृषध्वजं स्थितं युद्धे विलोक्य हृ
षितो भवत् ॥ धन्यो सौ बालनवश्रेष्ठो बीत्ते मासमाणते नैव यावि घेतवास्यमगमाद्धि बलस्पतः ॥ यमद्रपे
भेयं नकुलं तपसा योगी तथा शिशुः [illegible] वे मेमे नतु [illegible] बलिनां रणे ॥१०६॥ जैमिनिरुवाच ॥ तथा
भाषमाणं तु स सैन्यं हिममागतं निरीक्ष्य भीमः तस्माय [illegible] दाधैरन्वितः ॥१०७॥ बाणयन् कर्णपुत्रं च
पातयानि वृतं जलप्रलुब्धा चतदाभिमृदं वृषकेतुमुद्यं ॥१०८॥ त्रैलोक्यं यद्दिसंप्राप्तस्संग्रामे कुतिनन्दनात् तदा
त्विमवयु दुस्वल्पसैन्यं बमान [illegible] सेने यतु वता तातप्रथम पुत्र कर्णेते । मया भीम मम मायुद्धे वडसीयः
त्वया [illegible] ॥११०॥ इमा निर्भिध्य सकलां पृथा पौत्रं तु ते करेः सम्भूताद्ये [illegible] उयमारिषाना
[illegible] स्थिरा भीम [illegible] विभो ॥११२॥ तस्माद्यथा
[illegible] कार्य [illegible] तल्ला खलाः । विपरीतपराधर्म्म [illegible] ॥११३॥ आपरसेनापतिपौ [illegible]
खलत्वा किंनी निर्भिध्य येन रावीति प्राप्तु स्तेयशः स्थिराः ॥११४॥ सेनाबधूस्ते मम स्त्रीस [illegible] नीनि रोहन
तेकृत्वं चंस [illegible] तीवृद्दे शास्त्ररूपेन खेदे ॥११५॥ नासेम विमममम [illegible] गतिपशपाडवमवंतस्वसु
रंवीरूप विमस्वाति भविष्यति ॥११६॥ पताकापल्लववृतं नमस्वेदशायिष्यति । तस्मात्त्वया च स्यात
व्यै यावद्भवति संगतं ॥११७॥ ममाग्र सेगरे तात सेनापालवदेवाहि ॥ भीमो वाच ॥ भवान्प्रापानुप्र
पमे सेनां वीर विलासिनीवध [illegible] त्वं तु पुत्र संगरे ॥११८॥ तत्र वधं शासुयिष्य [illegible] डेन
दूरतः ॥ शासिता तव धत पुत्र सफला ते भविष्यति ॥११९॥ गुरुभिः शास्यते नैव [illegible] धरा तले । त
स्य [illegible] ते भावेन तेषां हि पतनं ध्रुवं ॥१२०॥ तत्समीक्ष्य गीत [illegible] वरमहोत्तमः ॥ पदातिस्त्वं रथ
स्थायुक्ता परेहितकृज ॥१२१॥ एकाकि [illegible] तेमो [illegible] तरणी [illegible] तेरराज
नवृषकेतुम्नदारधीः ॥१२२॥ भीमप्रे [illegible] तावधे प्रतिकामी चारुणेनेत्रो यमवलीवर
वर्त्मनी ॥१२३॥ स्त्रीरिपुरयन सारेण मगदानेन वासितं विमर्द्य वाहिनी मध्ये गजकुंभपयोधरी ॥१२४॥
वालैस्तीत्ये महाराज वितयमानः पितामहा ॥ वीरान्पातयते रोषात्नरो वृत्तस्य शाम्यति ॥१२५॥ म
हानौ पितुनः [illegible] व्यपोषयत । वेदना गुरु [illegible] रणेराज्ञा [illegible] ॥१२७॥ विद्धि न्नौ

ग्रमम ५ स्तुत्वा तु ते देवाः जग्मुस्ते स्वमथालयम्। मेघनादोऽपि हर्षितं गृहीत्वा शीघ्रमागतः॥६८॥ आकाशस्थः समालो
१० क्य सच्छीतं हर्षितस्ततो ऽपि हनादं प्रकुर्वति वीर्ततो चमूस्ते मेरुः॥६९॥ अथैतरे महानासीगतेहे सेखसत्त
यौवनाश्व बलेत स्मिन्नन्यो नृपजपुरूद्वहः॥७०॥ गत्वा तु कंपयामास राज्ञो वृत्तीत माहितः। ततः श्रुत्वा सहसा
राजा पुत्रैः सह समागतः॥७१॥ गते हि संस्तते श्रु माङ्गः स्व कोपसमन्वितः। उवाच केन नीतोयं हस्तो यस्याद्य पाप॥ 103
॥७२॥ स देवानपि नेच्छामि मानवान्यम सादनी॥ इत्युक्तो सह सा राजा क्रोधेन व्याकुलीकृतः॥७३॥ अगत्
ताव रणान्ह दिव्यान्स्मन्नी मां कीलीत कोऽपि तीनः। अहूता स्तेराघ्रघुनमत्त्वं सचतं पुत्रं मुहुः॥७४॥ आदेहो
हीयतो स्वामिन्को वा प्राप्ते वियोज्यते। राजोवाच। विधेन्नीतो ते वीरः शीघ्रं धावति माचरं। इत्युक्तो सह
सो सत्त्व सहस्त्राणि चतुष्टयी॥७५॥ तरसा गगने तिष्ठन्नुरुरुद्धमेरुचे ःशरान्। मेघनादः स्तिता न्वीरान् प्रहसन्
वाक्यं मब्रवीत्॥७६॥ यन्मलोके हि तित्यो मवदिं नीक्ष संशयः॥ इत्युक्तो तान् जघान प्रतले मुष्टि नौ
रात्तु राजन्॥७७॥ त्रिलोमा हत्यतान् सर्वान्योधयामास राक्षसः। ततो हतो भीमसेनः स्माणः कार्यस्त्व हित गताः॥
७८॥ शापान्मे नेष्यन्नेत्मानः प्राप्तास्ते वैस्तु रात्तयी। एतान्निमिष्यसि ग्रामे यत्रैतां वृषपाण्डवो॥७९॥ सैनिको
अपरो राज्ञो क्रुद्धो यैवमनोऽधः उवाच भीमेतरसा मेघवर्णो परान्हसः॥८०॥ मेघवर्ण उवाच॥ स्वयाकृतो
भीमसेनः तुरंगो पर्वतोपरि गृहीत्वा वत्सवद्धी वातिप्रामीतिम तिर्ममा॥८१॥ सर्वेषां पश्यतां तात वीराणां
... गृहीत्वा ... नेवादिनः॥८२॥ कृगताः केन नीतस्तोऽकुयतो स्पतिनः पुरा॥

...नमात्मवि... हनुमत्...॥ ... सर्वेगणानेयाहसेन हिनोयमाव
वद्धद्भुः हरिकोपसमन्वितः॥८४॥ मुमुचुः शरवर्षाणि रुरुधुस्ते दिशो दश॥ वाणैर्व्याप्तनभः सर्वे पातति
ते वशा हताः॥८५॥ एतस्मिन्नेव काले तु वृषकेतु महाबलः उवाच भीमं प्रहसन् प्राप्तोयं मेघवर्णकः
॥८६॥ धन्योऽसौ राक्षसो भीम स्तोऽपि कर्म मुनाकृतं॥ गृहीत्वा तुरगं प्राप्तः सकपि प्राप्यते परैः॥८७॥
एतान्स्य शूरणां प्राणान्वीरा स्वराणां विशारदान्। धारयामि समी हतो पातयिष्ये नसंशयः॥८८॥ एताव
दुक्त्वा वचनं गृहीत्वा परमं धनुः॥ ततः प्रययो धन्वी भीमसेनस्य पश्यतः॥८९॥ पिनाकपाणिर्भगवान् 102
यथा दैत्यगणांस्तथा निवर्तवैव्यथा प्राणानमात्यजेद्धीमती तिके॥९०॥ अग्रेधुना वारणे वीरास्ति धनिमि
तिचाब्रवीत्। तेतु श्रुत्वा वचस्तस्य विस्मयोत्फुल्ललोचनः॥९१॥ कोयं कस्यात्मजो वीरः किं वा ज्ञापयति
स्वयं॥ अस्मादृशे स्थित्वा समाहूपति कालवत्॥९२॥ व ब्रुवीतो वचश्चैवं पुनस्ते रुरुधुस्तदा॥ ते क
र्णपुत्रं समरे कणाज्ञातिं यथा घनाः॥९३॥ स तान्वाणैर्जघने पातयित्वा धरातले नर्नद सिंहवद्वीरः स्थि
हस्के धोमहाभुजः॥९४॥ महारथाः शरैः छिन्ना नदश्पीतेनराधिप॥ राजाश्च वारितावाणे पतिता धरणी
तले॥९५॥ सादिनः पतिनः सर्वे विनष्टा शतशारणे। तानि सैन्यानि तस्मात्कोऽसौ भज्यते तदा॥९६॥ समर
णाद्वासुदेवस्य पातकानि च सर्वशः॥ तत्रैके चित्पुरी प्राप्ताः कथयंति हि वै सखा॥९७॥ यौ हे नीतः परेश
जन्मपुत्री लिंटल्ली पुन्नी। वीराणी रणधीराणी यौवनाश्वन्नव्रति।

अश्वमेध
८

धारयंश्चतनौ हय ॥ ३६ ॥ ध्वतो मल्यो विचित्रो गो माला भिश्च विभूषितः ॥ मुजा भी सग्न्हीत स्तेन पशवे
रुमे गलैः ॥ ३७ ॥ ह्ममागु रुमरवैश्च पिहृष्य मानः पुरोगमैः । सशतेन खुरा गृणधर णिविडंबल्लभी ॥
३८ ॥ नानावादि त्र नादेन वीराणां ग जितेन च ॥ हयरक्षणेनागा नु वहितेन व मोहयः ॥ ३९ ॥ श्रति
लोकयत पार्षदैरहितं सम हारथैः ॥ सज्जस्तद्रहणे के ष्विसचके भीमनंदनः ॥ ४० ॥ तेन सकेतमपा
लोकय भीमसेने ब्रवीत्सुतं ॥ किं चकीव सिवत्स लंव हि सत्यम मागृतः ॥ अजवाच भीमेरनसा
मेघवर्णोपरा त्हसः ॥ मेघवर्ण [illegible] वाच ॥ वेपारो मौ भीमसेन नगरं गंपर्वतो परिगृहीत्वा वत्सवद्वी
रतिष्ठामीति मातर्भिम ॥ ४२ ॥ सर्वे षांप श्यतीवीर वीराणां गर्जतां न मे । तैहारि स्वश्चमीध्या पावाकृ
तमयाचत ॥ ४३ ॥ भीमेने मौ रहितमे स्वामि नयो वेनो अश्वसप्त वैके । वध्यान याम पश्यत्वं वर्षकेतु स्वके
तेः ॥ ४४ ॥ अय चेदेव ते त्रेधमेण कृष्णे जिता महारिपु तर भीमानय पिष्टा मि संनते तोय घृते तथा ॥ ४५ ॥ स्व
मते विध मृणोर्कि स्वामीकृष्ण स्वमाविषा ॥ सो मेमान्तमयि तैचैनं तर गृहेदेसे कृतो ॥ ४६ ॥ एतावद्का
दवे व चेने प्रययो रहतस्सता ॥ मेघराकथे सभूत्व त्यमा थी कुर्वन्स्वरां तेसो ॥ ४७ ॥ अंधकारस्तत् धासीत्को
ले मेघधृवोदितो ॥ स्फुरंति विद्युतोश्चत्वीस्फुटे ष्टस्वेमगजेंद्रः ॥ ४८ ॥ तन्मेघपे सिंहनादं स चकार चकुने
गुनेः ॥ ४९ ॥ व्याकुली स्वष्टराः सर्वा नप्राप्य तत्विचेतः ॥ देवी स्वरमनेष्यी लीम हद्य मुपाविशत् ॥ ५०
मेघ [illegible] पेण व्याप्ते तेश्योम मेडलो । विमाना निच सर्वाणि भ्रमीति स्म इतस्ततः ॥ ५० ॥ एतास्मिन्नं ८
105

तरे [illegible] गत्व सत्वरं [illegible] मासीनेस्वस्वा मध्यतिष्ठः स्थितः ॥ ५१ ॥ मो मो स्वामिन्ने गोनी मेघ
व पेन्द्रालम स्वके भाष्म ॥ देत्यः के च्छिदिहीर गत्यकुरुते लोक पातनी ॥ ५२ ॥ नाशंविकुरुते तत्र तत्र लोकनेपश्चि
की थैया । तेजहिनाम हावा ही लोको नौर स्त कोधर्सि ॥ ५३ ॥ इति श्रुत्वा मनहेद्रो सो राषा श्रु स्फुरिताधरः ॥ अवे
वसक लाब्देवादिन्जानीधं कोपमागतः ॥ ५४ ॥ समागत्य प्रणम्य पतिदेवा हूर स्थिता ॥ वेन दूत स्त ते महादूतः
एक्षेतो कोमावा निति ॥ ५५ ॥ दूतो हे प्रेषित स्तेस्त किं तवात्र चिकीर्षितं ॥ मेघवर्णो वाच ॥ न भवेत वीरो
क्षापि ना भ्राहि मेघवर्णिकः । भीम स्य कोत्रोहिडंविपुत्र सो हाय्यकारकः ॥ ५७ ॥ तयेयाहि स्य राज्ञो यैयो वनाश्वस्य
मोस्वरा ॥ सो श्रमस्त तदर्थं मेघमय जार्पे सिद्धये ॥ ५८ ॥ इति श्रुत्वा स दूत स्तकपिर्निर्मरमानसः । इद्रायसर्ववृ
तीतं धर्मा यजार्थम् धामी ॥ ५९ ॥ कथयामास देवास्तेदेवा इंद्रादयस्तदा ॥ पश्यंति कौतु की तत्र मेघवर्णस्य सं
गे ॥ ६० ॥ मेघवर्णोपि तद्दृष्ट्वा हये चीवरमा श्रितः । जिहीर्षुरावृजं स्तत्र यत्र सौ यज्ञयो हयः ॥ ६१ ॥ तेमोपि वा
तु तान्सर्वान् । भूमौ पातयामास वायुना । रजस्त यच बलासेनिकामयविह्वला ॥ ६२ ॥ के विद्र तीस्तास्तके
प्यधावंनितस्ततः । तत्र व्याकुली भूत्वा शिलावर्षेण वायुना ॥ ६३ ॥ सिंहनादं प्रकुर्वाणे हरितंजगृहेमदा ॥
खुम स्थितं दृष्ट्वा नीलमेघा कृतिजनाः ॥ ६४ ॥ कुंडलं गलके परम कुंतायो विराजितैको यैको यैकुतश्चायं
ह्रियेमिंधीतिवादिनः ॥ ६५ ॥ इति जल्पंति ते वीरा वीक्षित ये संभ्रमते । सा स्वैर जित तो देवाः पुष्पवृष्टि
सिषेवरे ॥ ६६ ॥ हिडंवकृत तत्रौ सोधर्मराजे सहत्वा दृश्या प्यपरत्रामध्ये मे सा हाय्य हेतवे ॥ ६७ ॥ इति
104

८

107

ष्यते ॥ ८॥ एते पापगजाः प्राप्ताः समरे मधुपैर्वृताः करेणवश्च कलभाः कज्जलस्येव पर्वताः ॥ ९॥ ज
लपानं च कुर्वन्ति निर्मलं कलुषं जलं । उन्मज्जन्ति निमज्जन्ति महामत्तैरधिष्ठिताः ॥ १०॥ प्रीताः प्रे
मजलं स्त्रीणां कान्ताः कापुरुषा इव ॥ जले न जनजीवन्ति सरागं कुर्वते च तत् ॥ ११॥ सिंदूरेणातिघोरे
ण चित्रकपोलश्च तेन च । नागकुंभा न दृश्यन्ते हीनाश्च मधुपानोल्लीनी वने ॥ १२॥ प्रविष्टास्तान्प
रि पुष्पमालिने पुनः सोऽहं रा डालानि मरालाश्च हंसैरतिवरदान्विताः ॥ १३॥ बद्धपदेन्व
प्रपश्यंति मत्तसौख्यैः सत्ता सती प्रेमसरसि तामसोऽसंधनं प्राप्य पर्वपाधना ॥ १४॥ चक्रवाकोऽथ चक्र
वाकी संगताः प्रेमहरिताः । दृश्यन्ते स्मिन् सरसि भीमसेनेन महावला ॥ १५॥ अतः परं हि नरगा
मा गच्छन्ति सत्वराः । गोहीर हि भवर्णे श्वरमाण्णमतारथैः ॥ १६॥ रणे समुत्थितोऽघोरः पद्मपीडवना
भिः । वादित्राणि तथा घोषः पताकागजगर्जता ॥ १७॥ रोधूयते महावाहोः कालजिह्वा यथा स्थिताः । यो
वनाश्चैव नपप्राप्ता भविष्यति न संशयः ॥ १८॥ वीराणां च रूपधीराणां मंडलानि सहस्रशः । ध्वजा अवि
घोतः धूमः कस्मात्पतेन विग्रहे ॥ १९॥ को मा तिष्ठिनस्यो नरो रखीति दृष्टमिः एते हि वहवो यान्तिवी
रारणे स्थिता रणे ॥ २०॥ यो यं यं विलोक्य ते यत्र तत्र वीरसमागमः ॥ जैमिनिरुवाच ॥ दृष्टा बद्धतिवीरेषु
रथ केतोऽमहावलो । तुरगा जलपानार्थं धावनाश्च स्यमारिषा ॥ २१॥ मध्यके तत्र संप्रासः नानार्थ

८

स्ति ५

106

तो सहस्रशः । त्रयस्त्रयस्त्र विध्वस्ताः यथा ध्रुवकमंडिताः ॥ २२॥ सिंदूरैर्वर्णकुंभिः चित्रागतपः शिहितम्बृचय ।
मखेभ्यो निःसरन्तीव दृश्यन्ते पुरसीततिः ॥ २३॥ द्विजा मृनिरवस्यो हि यथा निर्यातिपदपद्धतिः । मदुरीति
स्तो जजं स्तोपैसि निःस्वने ॥ २५॥ श्रीगता निर्जिताश्चान्ये दृष्टा मेन नारतव बकेतुप्रल वाच भीमो
वेन हतमे ॥ २६॥ प्रामाहयां वृहवः सहयोने वीरवरान्तते ॥ वन्हिमत्तमिहप्रा प्राव वीतावत्रैपोजनोः ॥
२७॥ किं वा नृप गृहे वद्धः स जलं परिपाशुपति ॥ हरि विना नेव गतिर्धर्मराजस्य मंदिरे ॥ २८॥ प्रस्मा कं विद्य
ते तातः भवान्जानाति नेतरः । स पुत्राणां यथा लोकानवेतिन स्वप्रदः ॥ २९॥ प्रदत्तानीयथा कामा
श्रमिचापि मिनीतया वंधनी न यथा सिगः स्त्री जिता नीविलोक्यते ॥ ३०॥ नृपतीनामसौ त्राणीयया
राज्यं न स्थिरे । न जयः पुरस्मिहीनानी नस्वपरवादिनी ॥ ३१॥ नमो हो नाके हीनानी । विक्रमार मि
ततेजसः । वैभवं हि यथा नंदामन्नाराधहि दीकरी ॥ ३२॥ तथा हयं विना स्माकं गमनं गजाह्वये ॥ भी
मस्य वचनं श्रुत्वा यवधर्म तिकर्मजः ॥ ३४॥ तावत् कुंतसुतुरगः प्राप्तो रथिभिः परिवारितः । महाग
जैश्च समदैः सादिभिः पत्तिभिस्तथा ॥ ३५॥ चामरैर्वीज्यमानस्तु सवल्लीवद्धचामरः ॥ श्वेतातपत्रेः
सैश्चन्द्रैः रद्दष्टदामिरन्विता ॥ ३६॥ वेदनेन स ग्रीधेनकुंकमेनापि चर्चिता ॥ तरुणीकचिह्नानि

र

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

अश्वमेध ७ कै २३ नारेण स्वरूपे सज्जनाय था॥४६॥ खर्जूराः शरला दीर्घा नालिकेर द्रुमाः फलैः॥ दृश्यते वहलाः पत्रैर्वेशरस
पुरुषैरिव॥४७॥ रक्षन्ति स्ववलैर्नित्यं नरवाक्याणि सर्वदा॥ सर्वकार्याणि सफलैः शाकद्रुकाद्रुमा॥४८॥ स
दीर्तिकैः फलैर्नित्यं वनेसाः परत मयोस्थिताः सर्वगजेस्तत्र दृष्टा भीमेन भारत॥४९॥ शृन्ति लीगताव
हृताः व ज्रो राणी सतस्त्र शः॥ फलैः संकुचितैर्वन्दनीता पापहारिणः॥५०॥ विरीक्षा यत्र पंडिताः स्वप
लो स्कसंधौतैः वीजपूरैः सरोजैस्तकैर्वीतिचहिते जने॥५१॥ रसालाः कोकिलैर्लक्ष्यैः सारंगैः प
लदावने। सेव्यते माधवे सोद गुणसंदिग्ध नंतरे॥५२॥ पैचधाराघृतान्येवफलानि करमादिनी
॥ प्रयिष्ठी तिरश्चिर म्यो नामा नीवहरे गति॥५३॥ वहताजलजैत्राणि मदकैधरणी गती प्रीणति
वि विधानरुकैर्यवीबाश्ववताभाबाटकैजना॥५४॥ वीजपूरकनारिंगजंवीरा मलकद्रुमान् जंबू
न्कुचकथीवाश्ववादामाबाटकैजना॥५५॥ चिंचिणी वदरीशालाः पुष्पिताशोकचंपकाः॥
नागकेशरपुन्नाग वंशाव कुलाः पाटलाः स्रमाः॥५६॥ चचरीककुलैः संवहिंसारिकारत
नादिताः। सुवर्णकेतकी जातीयुवती मेदुरादय॥५७॥ शृत्रपत्री सपुत्री च करुणी पुष्पितावने
कप विलो कामी भसृतं पुणवने स्मरनिपादपी॥५८॥ वीरा याक संपुन्नायद पुष्पिल्वामहद्धने नागरी 7
चसूसकी फि वीजियानसरः समे॥५९॥ रन्न लयेरूपशिलावद्धे शीतजलेशि

वा॥ नानासत्वैस मा कीर्णे केशवस्यव मानसे॥६०॥ स्वयं वीक्ष्य केतुंतं किंकर्तव्यमपृच्छ नामध्यानकेतु
णाः स्वधनिपथा॥६१॥ रक्षमाणाः स्ववलिभिः वीरैः संग्रामकोविदैः। नमे चैतिह यवीरा अप
॥६२॥ पाल्यमानेपितुरगेग्रहिष्यामो नसेशयः। अहमादौ गमिष्यामि रणमध्ये महावलः॥६३॥ म
त्प पालकैवीरैर्भुवतीप्रमम॥ एवं मंत्रयतः सर्वं तेभविष्यतिवयावदः॥६४॥ इति श्री महाभारते अश्वमेधि
कपर्वणि भीमवाक्ये नाम तृतीयोध्यायः॥३॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ भीमस्यवचनं श्रुत्वा प्रत्युवाच सकर्क
जः। अत्र होहणीनेदृशा कैश्यते चास्यनपतेः॥१॥ जेनमिध्ये तपरहापं मागमिष्यति केवनालवघाह
वलमाश्रत्यनमवेतिरणेजनाः॥२॥ गोकुलमिवासाद्य पातकानीगणनणा विनाशी चैवगच्छ
त पर्श्वभीमतथाहिताः॥३॥ कालकूटविषं तावत्परितापेन दारुणं एस्यपरितो वैवयाद्गवतिसंगतिं नै ८
कामिकेविषयेस्तावदाध्यते प्राणिनो भुवि॥ यावद्देस्तुविचारेणसीगतान भवतिहि॥५॥ गमना
गमनेतवेदहिनेद्दहजायते॥ स्मरणं वासुदेवस्ययावत्तेषां नरोचते॥६॥ पितृणां वनतावन्नरके
पतनीयथानयावत्कुलजः पुत्रो गयापिंडप्रदोभवत्॥७॥ धर्म्मराजनिमित्तंचयज्ञं समप्रीत्यैवकोदर
तुरगग्रहणेन्नतेनैसधिरत्नविलो

सः स्वसुरस्य च हेतवे ॥११॥ तेन मया गुणाप्रोक्तो बहवो न्येपि तेरले ॥ तस्माद्बधसेपदी भीमय न्यो न राज्ञि प्र
येहताः ते त्रिपाश्वेन रासेधम रखामया भवींतं पुरतः कृत्वाहं येवात्र भविष्यति ॥१२॥ वाहुभ्यां मुष्टरे चौवी विकिरे य
चपर्वतान्दि । गृह्णं मेघैकरिद्या मिनान्यथा न्यपर्चिंतिति ॥१४॥ भीम गमिष्यति मेक्षेमः करिष्यति च मत्प्रियं ॥ इत्यं चिंति
तमस्ताश्रि मि: समागत्या न्यथा कष्टी ॥१५॥ वरो विदेव कीपुत्र सफली चास्ते न स्तमा । विपाशपाशी कृष्णमा नेव
उकोलेन नु चातका ॥१६॥ मेघ स्याद्यकुर्जीवः समि लावि निरीक्षते ॥ तादृशस्य गलेव दृष्टिं यदि रोग रसतिते ॥१७॥ य
यदि पातयते मेषं स्तेन किं क्रियतेतदा । पैकेम मनोहि मात्रांतु प्रातो नाथ सर्वं हे तान्न ॥१८॥ नेपैधे भवीत गोविंद सच
स्त्रीवेन्न मम जोये दत्त यात्रस्यैव पुरतः कपनीयं जनार्दन ॥१९॥ समो गके मपि भाक्स्या त्व मात्मम मात्रं दपते
॥२०॥ वैमिन्नि गाच ॥ भीमस्य वचनं नीते यत्र तुवाच जनार्दनः । हवैण महता युक्तः तेजसा वर्द्धयन्निव ॥२१॥ स्त्री
ह्वो वाच ॥ धन्योसि भीम मद्रूते दीयता परिरंभणं । त्व वाके नाम नो वीरसेतु ऐ ममभानसी ॥२२॥ एवं कृष्णो मि
राजानि किं मर्थमपविके लः । करोति तव मेधं हि घातयित्वा रणे कुरुः । पोषी नीवन्तपाकसत्त्व तेषेन पिनीवेरे
वान्नः ॥ मन्यतपातकं जातं मात्मेन स्तकेलेवरे ॥२४॥ प्रदत्ताच ते तर्व मन्त्रो रेकिल्पि बेन पः । वक्ति जाहि न पा
वेति नदन्ति हिंकृतौ ॥२५॥ यमीपरक्षतो हिस्तेत वदस्य तिपाडवः । त्वत्कृते तत्र गमिष्यामि वरा जाम्ये राप्नते ॥
मे मेधीर सितु राजान्येवावदा समनेममा । सराहते तेन राज्ञी हि सफलो कार्यसिद्धयः ॥२७॥ धर्म्मेभवीतिदेवेशस
त्यमेतद्भुवी मितं ॥ प्रभाते न विनाजीवा न राजेतत्कथं च न ॥२८॥ सर्वं सकलं तत्तत्संपूर्णमेवात्र गहातु नः करे

कलाधीनेकृष्णजासौन नाथदेवकी सुतः ॥२०॥ हरिं विनान्तेलोकावैकुंठ मम खाति नः । प्रायामवेति
स्य प्राप्तं गतं वाल्ततेसदा ॥३१॥ जैमिनिरुवाच ॥ ततो युधिष्ठिरः प्रीतो वमज जनमेजय । वनं जेन्नु मसंति
मुखापवेद्धयत्ततः ॥३२॥ प्रभातसमये जाते भीमकर्णा मजत्तदा । मेघवर्णं महावाजस्वस्त्रयस्ते निर्गता मुदा ॥३३॥
कुंतीक्षयिरः नेभिनमस्कृत्यतया परान् । दद्यौ कुंतीमोदकोस्तान्नपथि वर्धेद्र वायसां ॥३४॥ जननी करसे
स्पृष्टत्सा प्राप्य कोटरः । मोदकैस्तु न्यधात् प्रजीयतेच कर्थं चन ॥ गृहीत्वा मोदकान्न भीमा मेघवर्ण
करेददौ ॥३५॥ समास्तिस्यार्जुनं तत्र ऽदैव चन मव्रवीत् ॥३६॥ पार्थपालयराजानं ब्राह्मणान्नृपतिपालय ॥
प्रसिमा मेदिरां विधिं गृहीत्वा तुर अंप्रुति ॥३७॥ प्रसन्नं केशवं वप्रस्य सेतुं ऐ ममभानसी ॥ सहायैवा पितृवि
ताकृ धोजी प्रतिपांडव ॥३८॥ स्मरणाद्वासुदेवस्य विलयं यांति देहिनो पातका निपया पार्थिव रवैति तेषां हिता ॥
॥३९॥ यौवनाश्वस्य तु रतेप्राप्तिर्विद्धिससेनिके ॥ प्रसादात्केशवस्यास्य संशयो मे न विद्यते ॥४०॥ जैमिनिरुवा
च ॥ एतावदुक्त्वा प्रययौ भीमसेनो महावती पुरी प्रभ्रेक्तिष्यहेस्तापुरीर प्याकुरुद्वहे ॥४१॥ ददर्श पर्वता
रूढो यौवनाश्वेन पालिता ॥ कानना नि सहस्रेस्तु समंतान्न परिवेष्टिता न ॥४२॥ सदृशी परिवसौना
मगृ तो न्यूविती नृपायपेन लम्यते माजोहो मघ्य मेर्नद्रूयते ॥४३॥ नवति प्रयतेकौलो वैद्यो घाघन
स्वनैः । नगर्या स्तोरणैरम्यैः प्रासादै मंडपैर्मिते ॥४४॥ सज्जेस्तयस्ते संतुष्टाः प्राकारैः परिषाद्भिः द
दर्श भीमसेनेन वनेचे कंकमैर्वृती ॥४५॥ फालितायत्र नास्ता विकलो जातिभ्रांशस्या । नम्राः फलाति

र्ता केशवात्पर:। तमिंद्र: स निधिप्रासैः तथाधारयन्ययौ ततो ॥ ५०॥ यथा न याति नोयाति र्नागुणैः प्रतिसंभव
ति ॥ भीमसेनो वाच ॥ इत्थं स्तुते तस्मिन् यादवे व्याप्ततां च पांडुनंदन:। ततः परं धर्मराजो वचनं चेदमब्रवीत् ॥
॥ ६०॥ श्रेयो नैव स्मृतो सिंधुः शोचितं नमयहरे ॥ सफलं कार्यजातं मम विष्याति जनार्दन ॥ ६१॥ तथ धर्म
धर्मात्मजो ताहि तेविष्णुः हि चक्रे केशव ॥ यदि यज्ञ प्रतिविभो समर्थो स्मि धरातले ॥ ६२॥ वासुदेवो वाच ॥ केन कार्ये
शक्यते स्मिन्न समयेद्य मनंदन ॥ याजो वै सहसा भूमौ वीरा ओ तप ताम्रिहा ॥ ६३॥ भीमसेनेन राजेंद्र कि
पते शोभना मतिः। नार्जुनानातिवृत्तो श्री किंचिन्मत्तेत थामति ॥ ६४॥ स्वल्पोपरः परं भेदे जायते नात्र संश
यः। विवर्णा राहसी भार्या विद्यते स्य ग्रहे सदा ॥ ६५॥ तथा हुतामाति स्वच्छ स्पत स्मार्थेतिन्न पांडव ॥ ६६॥ शसरा
ल्पबुद्धि स्त्वं भवान्मतीं करोति चेत् ॥ ६७॥ तेहियातः परो या गोमैत्रीयस्य वृकोदरः। योगीगतीनाः वधिरा
कुयो निष्ठुरताच्छयो ॥ ६८॥ नदोनमैत्रोसु रवरः प्रोक्तः के विभिरेवच ॥ कामुकानीजडान्नोचस्त्रीजितनो
॥ ६९॥ नयेवृच ॥ ७०॥ एवं स्वरस्य गृहे नित्यं यो माता का मकारकः। तस्यापि नमवे मैत्रः कार्यसिध्येकदाचन ॥ ७१॥
भीमो वृत्ति जरासंधं हिडंबं बकमेव च ॥ सांप्रतं ते तु संयाता सविया सुमहाबलाः। येनदृप्रा राजसूये भीमसेन
हिमिन्न प्रधर्मिष्ठा सुमहावीर्या वदन्याश्च जितेंद्रिया ॥ ७१॥ तान्नयानाति भीमा सोसु वेदन्न व बलदर्पिता
न्। ७२॥ नेन न मप्रीति यातेज यद्यप्य व धैप्रति ॥ ७२॥ अपमर्ने मद्भिर्मया सार्धं सांप्रति च त्वयातता ॥ यदै
स्मिन्न इष्टि वीपाल न त्साह सतं भिमम ॥ ७३॥ कथं स पाल्यते घोटो दिद्दे सर्वांसु भारत। सर्वं नेन

परिजीता सोदेव जीर्यकर्मा नवान् ॥ ७४॥ ताप। वीरा विजेतव्या धारयति च ययथैते। अश्विपत्रेतुते कार्ये य धर्मे
हितेन हि ॥ ७५॥ पुरा रामेण रक्षार्थं तुरगस्य महाबलः। नियुक्तो हनुमान्वीरो वक्षसचततयान्वितः ॥ ७६॥ वी
रेणासुरपेनेव पुरी शास्ति मतीप्रति। पश्चाच्च राघवेणापि मोचितः पौरुषेण च ॥ ७७॥ तथैते पांडवाः पार्थपाल
यिष्यति मत्सरवः। कस्त्वां मत्रास्य तेत्राता कस्तु मोचयिता ऽर्जुने ॥ ७८॥ ग्रहीतं क्वके नापि वीरेण हयरत्नं तु ॥ एवमेसं
शयस्त्वीत्रो जायते धर्मनंदन ॥ ८०॥ इति श्री महाभारते अश्वमेधिके पर्वणि जैमिन्यास्तरध्यायो नाविंतीयः ॥ राजेंद्र नि
उवाच ॥ वासुदेवस्य वाक्यानि श्रुत्वा भीमो ब्रवीदिदं च:। मेघगंभीरया वाचा प्रहसन्निव केशव ॥ १॥ धर्मराजेन वै ह सम
कर्तुं शक्यो महाक्रतुः। रक्ष्योयं स मया कृष्ण सहसा वीर परितः ॥ २॥ मया संस्मेरु रवींद्र तात्वी विचिंतन जनार्दनो
सत्वं स्वर लोदरो देवं जायते मतिवर्जिता ॥ ३॥ त्वयो दितं च वचः शोभन तिहीन्मृच जायते ॥ ४॥ तत्सर्व त्वस्य रो रमये व
चनि रीक्षिता: ॥ ४॥ तवोदरे विश्वमिदं भाति न तेन सदा हरे स्थूलरः। कस्त्वदन्यो बृहाशी कस्तवाधिक: ॥ ५॥ त्रैलो
क्यः स्थिरा सर्वे सरितः सागरादयः। धरा विद्युद्ध्वे व दिशः। किंनामाति तवोदरे ॥ ६॥ त्वत्तः स्थूलोदरः कश्चिन्न भूतो
न भविष्यति। स मनवान्मामकं मोऽयं वृदरं च जनार्दन ॥ ७॥ शीसन्नलजीन वाप्तो बिस्वगुणान्न भाषसे मितु।
कस्त्वी जीववतीं भार्यां वा नरी माधवं विना कुरुते नैः सकिंमेणी प्राप्य गुणाज: त्वलु केशव ॥ ८॥ वाराहं त्वस्य कू
र्मेणीयो नि: प्रियते मातव। मीमनेस्त्वं पुजातत स्मादन्ये प्रभावस ॥ ९॥ जडाशयस्ते संततं काम: पुत्र प्रदीगत:। स्त्री
जितोन त्वदन्योस्ति देवा नोत्वीमहातरू ॥ १०॥ पारिजातं मुख्यं त्वाधां स्त्रीनिमित्तमिहानयो। तीरा च्छौ संतसंवा त

अश्वमेध तमहमानये॥२७॥भावान्रयुद्धे गतस्योऽहियुद्धे कर्तातु केसिनः अहं त्वयाऽऽपमारोप्य तुरंगं तमिहमान

४ ये॥२८॥शीघ्रं निर्गच्छ भीमाघ नमस्कृत्य धराधिपं ।ध्रुवस्ते विजयः प्राप्य भविष्यति महद्यशं नसंशयः

॥२९॥भीमोवाच॥धन्योऽसि पुत्र कुशली भावसे परमं हितं ।त्वमागच्छ मयासार्द्धं वृषकेतुरथ तथा॥३०॥ 115

स सहायार्थं महावीरस्तथा त्वमपि पुत्रकः ।त्रयो वयं गमिष्यामि परराष्ट्रे नसंशयः॥३१॥जैमिनिरुवाच॥

एतत्ते पौत्रस्य वै वाक्यं निशम्य कुरुनंदनः ।महता मोदेन च हर्षेण प्रत्युवाच वृकोदरं॥३२॥मुनिना भाषितं को

यं तत्सर्वं मा विचारितं ।क्रियतं भवता सर्वं मास्वमिति च पांडव॥३३॥रात्रिर्जाता च महती गीतु कामस्त्वपा स्तो

धनः ।तस्मात् गच्छ मा हि सर्वं स्व पिभावयिष्य हात्॥३४॥व्यासस्तानि ज्ञा गामस्य हात्सि प्रजितस्कृतेः ।ग

तेव्वास धर्मराजः पुनश्चिंतातुरोऽभवत्॥३५॥भ्रातृभिः सहितारात्रौ ऽरुः स्थितो वाक्यमब्रवीत् ।कथं हयस्यान

यनेकर्थं वृत्तक्रिया भवेत्॥३६॥कथं पर्वश्चामिस्य दृक्कथं वित्तसमागमः। सर्वस्वाप स्मृतः पाति सर्वथा मधुसूद

स नः॥३७॥बहुरे देवकीपुत्रं को हि तिमेकरिष्यति॥हा निमग्नोऽस्मि गोविंद गोत्रवध्याभवेऽस्मिन्॥३८॥कथं यज्ञ

रिष्यामि लं वेत्राता न जायते ।यथाऽऽलजास्मिवमस्माद्द्रौपदी तारिता त्वया॥३९॥तथा तारमामस्माद्दु जिनान्म

धुसूदन॥४०॥जैमिनिरुवाच॥एतावद्धक्तो वचनं पुनः तनं कृष्णं यावत्स्मरति गोविंदं तावद्वारो

सा। सनागतः॥४१॥स्वयं केशवं भगवान् र्व्यापी रमापतिः॥प्रत्रवी च प्रतीहारं मा निवेदय मत्पते॥४२॥ ४

समये नैव राजानो रुष्ट्वा विदुषी मती॥४३॥प्रतीहारोवाच॥वसिष्टत्व गोविंद समये धर्मनंदने ॥

कथितो धर्मराजेन ममाग्रे समयस्तव॥४४॥परापावाक्षनिरतापरस्वपरायणः परस्त्रीकामुकोय

त्र तेत्रानव तरस्तव॥४५॥नायं परस्य रतो नापवादी न वामुकः ।तस्मात् द्विलोकयन् पंकुरुचास्पम

नोरथं॥४६॥अग्रे पुरतः कृत्वा भीमसेनसमन्वितः ।श्रीचिंतयति गोविंदस्तस्याशी परिहरय॥४७॥

जैमिनिरुवाच॥एवं तु कथयामास त्वरितं धर्मनंदनं ।प्रत्युवाच स स्वहो ।नागमी कृष्णो नहि क्षमि निवेदय॥ 114

४८॥तच्छ्रुत्वा भाषितं तस्य धर्मराजस्त्वरान्वितः ।विहायवसनं भीम प्रत्युवाच महापतिः॥४९॥भीमं ब्रू

ते प्रतीहार त्वं सममत्र समागतं ।अर्द्धरात्रे मत्प्रियार्थं मत्वनिष्कंतयेषवा॥५०॥वामायाहि मयासार्द्धे

यामि पुत्रसमेप्रियः॥निर्ययौ धर्मराजोऽपि भ्रातृभिर्हरि प्रति॥५१॥तावत्तेनाथ्या हरिणा सिरशा सन

तः मस्कृतं॥समुत्थाय कराभ्यां तं सद्वृद्धा प्राय पांडवः॥५२॥समालिंग्य स्थितः सद्धी नेत्रांभः शिरसा हिपत

कृष्णवाकीं तरे लीनः सतदा रेतरे हरिः॥५३॥भीमार्जुनौ हरिपदे सलग्नौ पुरतौ यमौ ।अर्द्धरात्रे क्रिया

याम्यर्द्धं पांडवा विस्मयमयेयुः॥५४॥द्रौपदी तं नमस्कृत्य हसंती वाक्यमब्रवीत् ।किमर्थं क्रियते वीरैर्वृ स्म

यः केशवं प्रति॥५५॥अर्द्धरात्रे पुरा प्राप्ते यद्राऽऽवीस सो भेयी। वस्त्रं पीस नाम्मध्ये भिषतीवा पुरा हरिं

॥५६॥यस्मिन्काले जननी न पिता न च बांधवाः ।भर्तारो न भवंतस्तस्तुग्रर वस्ते पितामहाः॥५७॥रक्षितुं

नासमर्थाहि तदा सिरक्षिता मुना ।यदा यदा सती ग्लानिर्जायते भुवि भारत॥तदागत्य हरिस्त्राता कीर्ता—

नवस्य वराकस्य सीत्वा कागुणेन्नपा॥७१॥ कृपते नयथा वितर्पाल्यते ततस्तथा।राजा रहाप रोनिसैवर्त्ती
२॥ वैहीस मानय॥७२॥इति श्रीमहाभारते अश्वमेधिके यज्ञशारे मोनाम प्रथमोध्यायः॥जैमिनिरुवाच॥
नतो ब्रुवीद्भीमसेनः शृणु सन्निवभारत ७३ हे हर्यंतु वालीहु नयिष्यामि मारिषा॥७३॥एकाकी तत्र यास्यामि
जित्वा तीवलिनं नृपौ।स सैन्यपातु तेरजन्न संशयः स्म महीनपा॥७४॥वासुदेवी चिंतमानो नरः कुमकि
रोति यः सर्वार्थसिद्धिं लमते सत्यमेतद् ब्रवीमि मि ते॥७५॥नानयेतु रजवाहि गतिं घोरतु प्राप्नुयी॥यत्नो काम
तहेतुं छियेवा पिपिरस्यातनी॥७६॥ तेनोकाम मजायेरन्यदि ते नाने हयी।एककू पोदके ग्रामे यवसीति
द्विजातयः।नवे [illegible] यत्र नो शिवरूजनी॥७७॥ तत्र हाली निवसती लोकाये ममसीत ते॥इत्येव तस्ता
स्वो॰ ८ वचनं भीमस्तलौ स्थितस्ततः॥७८॥युधिष्ठिर उवाच॥भीमसेन महावाहो ग्रहीतु रगस्यहि।विषमं भी
तिदुर्दर्शे त्वयाम न्येव कौदर॥७९॥यौवनाश्वो विपुलवान्वलिनस्तसमे निकाः।एकाकी तत्र गंतासि
चिंता तु महती मम॥८०॥जैमिनिरुवाच॥धर्मराजस्य तद्वाक्यं श्रुत्वा कर्णान्नजो ब्रवीत्।भीमसेन क्षिती
पमासहैवन्नप माचिरं॥८१॥भीमसेनोवाच॥पिता तव हे तौ तोस्मामि यंतप्रमतिर्जके।मस्वी विलोक्य
तेलक्ष्मी जायते महती हि नः॥१०॥वृषकेतुरुवाच॥त्वं कार्णकेतः सम्यकुजनको मेरणे हतेः॥भवद्भी
र्दत्तं धर्म [illegible] कुत्सितं तस्य नाप्नुति॥११॥दुर्योधनस्य त्यौ सौ जीवज्जी वृंधरा तलो।सज्जा तो धर्मविद्वेषी
समलोऽनन्तवर्जितः॥१२॥क्लीरूपी तीच समा भामध्ये द्रोपदी योविता वरा तेनकर्णेन तेन कर्णेन सार्धं ११३

॥ त्याय धातु विजनेय या॥१३॥ गोमहस्राणि मत्तस्य गृहीतानि नयामता ते मद्यो त्रापोड्व ना पिता चिता नीति
तु तेन यो॥१४॥भ्रात्येत मल्लाहमे यक्कमेण सहे पातनं क्री तेतु पांडवेवी रे श्रेष्ठ पुत्रान मुत्तम॥१५॥ कश्चिद्दु ११६
हा तिहिक रात कौ थी वा पिवराष्टिका रहत्वा चिंतामणि यातिदुःखं तेन किं तती॥१६॥ग्रहीगणैव तं मानी
कल्स्वचित्रुपक्क रेतरे।सुकृन्नेत्न्य यनये कस्वितु सस्थाप्य सरपादपे॥१७॥तदपराधं किं तेन ब्रूहि भीम महामते
१५ भवत्प्रसादात्कर्णो सौ प्राप्तवान्न भास्करं पदं॥१८॥पिके कीर्तितुल्स्ये वतितेघापिमृतालो।तास्मिन्यारो कालतेव्या
पनेष्यामि पांडव॥१९॥यौवनाश्वस्य नृपतेर्नि मेष्यवाल्न सौगरे।तु रंगं भीमसेनस्ते समानयतु सत्वरं॥२०॥
जैमिनिरुवाच॥भीमसेनस्य वचनं श्रुत्वा सम्मान्य पाश्चकर्णजं।समीपस्थं निजं पौत्रमिदं वचनमब्रवी॥
२१॥भीमोवाच॥घटोत्कच येन ते पित्रा तारिताः सर्वपांडवाः स्वं च एते समारोप्य नीता वै गंधमादनं॥
त ॥२२॥ यथा त्वं धर्मराजानं वीरपालय एतेऽतः।प्रीते त्वकामिपुत्रेण सहितो हयमानये॥२३॥पार्थेन वल
यारजारहाणीयः प्रयन्नतः।यावद्गृहीत्वा तुरगं पुनरायामि सत्वरं॥२४॥मेघवर्णो वाच॥तव गात्रा त्समं
वत्सरं नहीगतो।न जायते पुनः प्राप्ते वारितत्पातकापहे॥२५॥तावद्युध्य जती हीनया
श्री तारामपंद्राप्य किन्नेन जापरा भवत्॥२६॥पुरी भद्रावती वीरंगमिष्यास्पृमनासहे॥तत्र भीनयमोहयं

कृष्णस्य पुत्र बलवान् व. प्रकर्तुं तु तुरस्थी:। बालबोधः शाक्वर्णी वो धमत तत्तनयो क्षये॥५८॥ घटोत्कचस्य तु तेषां मेघ
वर्ण्णेन पेजयेत्॥५७॥ पिता स्य तन्नि हतो रात्रौ मरर्षः। नृसुना स्यपेप्र सादासत तं पांडवः प्रपवीपतीन्॥५८॥ जि
तवान् केशव स्या पि सफूरे मधुसूदनः। भीममातामम हावाहो कथं यशः प्रजापते। गोत्रवधं ध्यैक पी भीमनाय
पि कथ्यहि तं वद॥५९॥ वृहद्विघ्नकरो या गत स्मा क्षौ चो मि पीडव॥६०॥ उपहास्यवद्यास्तेयद्रि पुत्त्वेन जायते॥
सदा कष्मो विद्यते तव मारिष। सर्वा स्वसवर्दाः सेति वृद्धिक्ष मः समीवगः॥६२॥ सर्वपापविनिर्मुक्ता यन्त्रा
म ग्रहणेन च॥ नरा मवंति राजेंद्र समीप स्य स्प कीफली॥६३॥ न पातके तेन्न पते गोत्रवध्या कृते गवि॥ त्रि
पि माघ वोयत्नी पाव यिष्यति मेमतिः॥६४॥ नोदितो स्माव यं तेन कृष्णेना मितबुद्धिना॥ कुर्वंति पुण्डु सततं मि
व्यासेप्रख्य स्व राजेन्द्र कृतुयोग्पेतु रेगमो। कुत्रापि वर्तमाने मे पुरा सत्त्वेष महामुनिः॥६६॥ नैमिनिक वात्या॥ ए
म ततः श्रुत्वा वरुः चुत्तस्य भीम स्वामिततेजसः। प्रत्युवाच स नर्वा सोधर्मराजा मिदं वचः॥६७॥ व्यासोवाच॥
धन्योसि न्नपमद्दे तेरुचि तं रैतवभाषितं। न यस्तु विद्यते दूरे उरिमन्त्रा वृत्ती व्रती॥६८॥ यौवनाश्वेन वीरे
णारहता नो न दिने दिने। स्त्रो होहत्यामिदं धाम्निः धास्यते धर्मनंदन॥७०॥ एवं वने नापि सैवर्कोलम्भ्यते नास्याविजिनेः॥ मा

पि

118

005587

19

120